เจริญ เจริญกุล

พิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานฌาปนกิจศพ

นางเจริญ เจริญกุล

ณ ฌาปนสถานกรมตำรวจ วัดตรีทศเทพ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒

นางเจริญ เจริญกุล

ชาตะ ๑๒ เมษายน ๒๔๕๐
มรณะ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๑
อายุ ๗๑ ปี

ศพตั้งบำเพ็ญกุศล ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

ในงานพิธีสวดพระอภิธรรมครบ ๗ วัน

คำนำ

เจ้าภาพขอขอบพระทัย และขอบพระคุณอย่างสูง แด่ท่านที่ได้ให้เกียรติมาในงานฌาปนกิจศพ นางเจริญ เจริญกุล ในวันนี้ หากมีสิ่งใดบกพร่องหรือไม่สะดวกด้วยอย่างไร ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

ในระหว่างที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล ท่านที่เคารพนับถือจำนวนมากได้ให้เกียรติมาร่วมการบำเพ็ญกุศล ตลอดจนให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ เกี่ยวกับงานบำเพ็ญกุศลจนถึงงานฌาปน-กิจศพ เจ้าภาพจึงขอน้อมคารวะ ขอบพระทัย และขอบพระคุณต่อทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางเจริญ เจริญกุล ครั้งนี้ เจ้าภาพได้จัดพิมพ์เรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑ โรคเบาหวาน โดย อาจารย์แพทย์หญิง ชูจิตร เปล่งวิทยา

๒ ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ โดย อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร

๓ ใครลิขิตชีวิตเรา โดย อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร

๔ เป็นมนุษย์นี้แสนยาก โดย อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร

เจ้าภาพใคร่ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ประณีต ก้องสมุทร และอาจารย์แพทย์หญิง ชูจิตร เปล่งวิทยา สำหรับเรื่องอันทรงคุณค่าและเป็นประโยชน์ข้างต้นนี้

นอกจากนี้ เจ้าภาพขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ นายแพทย์ประญัติ ลักษณะพุกก์ และ พล.ท. ประณต โพธิทัต ที่ให้ความช่วยเหลือดูแลรักษา นางเจริญ เจริญกุล ในขณะที่ป่วยเป็นโรคเบาหวานด้วยดีโดยตลอด

ขออานิสงส์ที่ท่านที่เคารพทั้งหลาย ได้ร่วมแรงร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของนางเจริญ เจริญกุล ไปสู่สุคติในสัมปรายภพสมดังปรารถนาเทอญ

ขุนเจริญมัชชการ

บุตร ธิดา และหลาน

ประวัติ
นางเจริญ เจริญกุล

นางเจริญ เจริญกุล เป็นบุตรีคนเดียวของนายทิม และนางใจ วงษ์อุบล เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๐ ณ ตำบลพระปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม นางเจริญมีน้องชาย ๑ คน ชื่อนายวิฑูรย์ วงษ์อุบล ซึ่งได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว

นางเจริญ เจริญกุล ได้ทำการสมรสกับขุนเจริญมัชชการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๗ มีบุตรด้วยกัน ๑๐ คน คือ

๑ นางวัลภา โชติชัย (สมรสกับพันตำรวจโทสุธีร์ โชติชัย)
๒ นางอำนวย คชะสุต (สมรสกับร้อยตรีกระเษียร คชะสุต)
๓ นางสาวลดาวัลย์ เจริญกุล
๔ นางเสนาะจิตต์ โรจนวิภาต (สมรสกับนายปรีดา โรจนวิภาต)
๕ นางสาวพันธ์ทิพ เจริญกุล
๖ นางสาวกานดา เจริญกุล
๗ นายสมคิด เจริญกุล
๘ นางสาววลัย เจริญกุล
๙ นายวิจิตร เจริญกุล
๑๐ นายสมภพ เจริญกุล (สมรสกับนางสาวลินยู เลาหะกุล)

มีหลาน ๙ คน คือ

๑ นางสาวพิสมัย คชะสุต
๒ นายชัยวัธน์ คชะสุต
๓ นางสาวเบญจวรรณ คชะสุต
๔ นายสุขุม คชะสุต
๕ นางสาวสาวิตรี คชะสุต
๖ นางสาวชนิกา คชะสุต

๗ เด็กชายธีรพล โรจนวิภาต

๘ เด็กชายสุรพันธุ์ โรจนวิภาต

๙ เด็กชายสุภกิจ เจริญกุล

นางเจริญ เจริญกุล เป็นผู้ยึดมั่นและเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาโดยทำบุญทำทานอย่างสม่ำเสมอ มีนิสัยเยือกเย็น โอบอ้อมอารี โดยให้ความอบอุ่นและเอาใจใส่อบรมสั่งสอนแก่บุตรหลานอย่างใกล้ชิด

นางเจริญไม่ค่อยมีการเจ็บป่วย จนกระทั่งเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๑ ร่างกายได้ซูบผอมลงและรู้สึกอ่อนเพลีย จึงได้ให้แพทย์ตรวจ แพทย์ได้ลงความเห็นว่า เป็นโรคเบาหวาน นางเจริญพยายามทำการรักษาทั้งแพทย์แผนปัจจุบัน และแพทย์แผนโบราณตั้งแต่นั้นมา แต่อาการคงมีแต่ทรงกับทรุดโดยมีกำลังน้อยลง บางครั้งมีอาการป่วยเจ็บอ่อนเพลียมากถึงกับต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลจุฬา ฯ และโรงพยาบาลพระมงกุฎ ฯ ถึงสามครั้ง ๆ ละหนึ่งเดือนเศษ แม้จะกลับมาพักผ่อนที่บ้าน นางเจริญก็ยังคงพยายามรักษาตัวต่อไป ต่อมาได้เริ่มมีอาการปวดตามกระดูกและเนื้อตัว นอกจากนี้ตาเริ่มฝ้าฟางมองเห็นไม่ชัด ซึ่งแพทย์แจ้งว่ามีสาเหตุมาจากโรคเบาหวานนั่นเอง ในที่สุดเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๘ ตาของนางเจริญก็มองไม่เห็นจึงทำให้นางเจริญไม่สบายทั้งจิตใจและร่างกายมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามนางเจริญมีความหวังอยู่เสมอว่าตาอาจจะมองเห็นได้อีกจึงได้พยายามเสาะแสวงหาแพทย์ เพื่อทำการรักษาตาดังกล่าวอย่างไม่ท้อถอย แต่ความพยายามดังกล่าวไม่ได้เป็นผลดีแต่อย่างใด อาการทางโรคเบาหวานเองก็กำเริบหนักมากยิ่งขึ้น รับประทานอาหารไม่ค่อยได้ ในวันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๑๒ นางเจริญมีอาการเจ็บปวดตามตัวและอ่อนเพลียมากผิดปกติ ลูก ๆ จึงได้นำส่งโรงพยาบาลพระมงกุฎ ฯ เมื่อเวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. ของวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๑ ในที่สุดนางเจริญได้ถึงแก่กรรมด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลา ๐๖.๓๐ น. ของวันที่นำส่งโรงพยาบาลดังกล่าวนั้นการจากไปของนางเจริญ เจริญกุล นี้ยังความเศร้าโศรกแก่ข้าพเจ้าและลูกหลานเป็นที่สุดเพราะเป็นเวลากระทันหัน

แม้จะทราบอยู่ว่าทุกคนจะต้องถึงแก่ความตายทั้งนั้น ไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงได้ ความคิดนี้ก็เพียงช่วยคลายความเศร้าโศรกไปได้ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น ด้วยบุญกุศลที่นางเจริญ เจริญกุลได้กระทำไว้ ขอดวงวิญญาณจงไปสู่สุคติเทอญ

ขุนเจริญมัชชการ

นางเจริญ เจริญกุล เป็นเจ้าภาพในงานทอดกฐิน
ณ. วัดไผ่ล้อม จังหวัด นครปฐม

เนื่องในพิธีอุปสมบทลูกชาย นายสมภพ เจริญกุล

บุตร ธิดา หลาน และญาติมิตรในวันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่

นางเจริญ เจริญกุล

ไว้ความอาลัย คุณนายเจริญ เจริญกุล

ในการจากไปของคุณนายเจริญ เจริญกุลนี้ สำหรับความรู้สึกในด้านจิตใจของอาตมานึกน่าเสียดายว่า ผู้ที่ได้กระทำความดีเมื่อยังมีชีวิตอยู่ น่าจะให้โอกาสมีอายุอยู่ให้ยืนยาวนานเพื่อประกอบความดีส่วนตัวและส่วนรวมให้มากเท่าที่จะมากได้ แต่กฎของกรรมที่ติดตามบังคับไม่ให้โอกาส จึงต้องเป็นไปตามวาระของแต่ละบุคคล ความดีของผู้ที่จากไปมีมากเป็นเหตุให้ผู้เป็นอยู่เป็นต้นว่าครอบครัวและหมู่ญาติ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดมิตรสหายอดอาลัยคิดถึงไม่ได้ นี่ก็ได้ในคำว่า จะอยู่ก็ให้เขามีความพอใจ จะจากไปก็ให้เขาคิดถึง ที่วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม ได้รับการถวายพรมผืนใหญ่ปูไว้เป็นอาสนะสงฆ์ประจำในพระอุโบสถ ราคาประมาณหมื่นบาทเศษจากคุณนายเจริญ เจริญกุล พร้อมด้วยหมู่ญาติ ส่วนกองการกุศลอื่น ๆ อีกหลายประเภท ซึ่งไม่อาจนำมากล่าวไว้ในที่นี้ได้

คุณนายเจริญ เจริญกุลนี้ ได้เริ่มรู้จักมักคุ้นกับอาตมาประมาณเวลายี่สิบกว่าปี ข้อนี้นับว่าเป็นเวลาที่ยาวนานพอควร เป็นเหตุให้อดนึกและคิดถึงไม่ได้ คุณนายเจริญมีคุณสมบัติประจำตัว มีอาการยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจแนะนำกล่าวถ้อยคำไพเราะ สงเคราะห์เอื้อเฟื้อยามขาดเหลือ ดูแลให้ความเป็นธรรมแก่บุตรธิดาเสมอหน้ากัน ทำให้บรรดาสหายที่สนิทญาติมิตรที่รักที่มีชีวิตอยู่อดคิดถึงอาลัยอาวรณ์มิได้ การจากไปของคุณนายเจริญครั้งนี้ไม่มีวันเวลาที่จะได้กลับมาเห็นหน้ากันอีก

ขออำนาจแห่งความดีทั้งหลายของคุณนายเจริญ เจริญกุล และอำนาจบุญกุศลของอาตมาบวกเข้าด้วย ได้ช่วยให้เป็นพละปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณนายเจริญ เจริญกุลทราบได้รับอนุโมทนาสำเร็จประโยชน์สุขตามสมควรแก่ฐานะคติแห่งภพนั้น ๆ ด้วยดี

จากพระอาจารย์ไพฑูรย์ มณีงาม

วัดอินทรวิหาร บางขุนพรหม

-แด่คุณแม่เจริญ-

ผมได้รับข่าวมรณะกรรมของคุณแม่เจริญ เจริญกุล ด้วยความตกตลึงและเสียใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นการจากไปอย่างที่ผมไม่คาดคิดมาก่อนเลย แต่ "กฎแห่งกรรม" มีความเที่ยงธรรมต่อทุกสิ่งทุกอย่างในโลก ซึ่งมีเกิดแล้วต้องมีดับ คุณแม่เจริญจึงจำต้องทิ้งครอบครัวและญาติมิตรไปตามกฎแห่งกรรมนั้น

เท่าที่ผมได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านมา แม้ในช่วงเวลาเพียงสิบกว่าปี แต่ผมก็ได้รับความมีน้ำใจดีงาม และความไว้วางใจจากท่านเสมอด้วยญาติสนิทคนหนึ่ง ซึ่งผมรำลึกอยู่ด้วยภาคภูมิใจอย่างยิ่งตลอดมาผม ปรารถนาจะบันทึกเกียรติคุณของท่านทั้งในทางโลกและทางธรรมไว้เป็นอนุสรณ์ให้สมใจนึก แต่เผอิญผมกำลังอยู่ในความควบคุมดูแลของแพทย์ ซึ่งห้ามเขียนหนังสือในระยะที่ผมต้อง 'พักฟื้น' อยู่นี้ ผมจึงขออำนาจแห่งบุญกุศลที่คุณแม่เจริญ เจริญกุล ได้บำเพ็ญพอกพูนมา รวมทั้งบรรดากุศลผลบุญที่ครอบครัว, ลูกหลาน และญาติมิตรได้ร่วมอุทิศให้...จงเป็นผลานิสงฆ์ และปัจจัยให้วิญญาณอันผ่องใสบริสุทธิ์ของคุณแม่เจริญ เจริญกุลประสบความสุขสงบในสัมปรายภพตลอดกาล

"เห็นหน้ากันวันนี้มีชีวิต อย่าเพลินคิดพบกันในวันใหม่ พระพุทธองค์ทรงสอนอย่านอนใจ สังวรไว้ ว่าชีวิต อนิจจัง!"

พโยม โรจนวิภาต

อาลัยรักคุณพี่เจริญ เจริญกุล

คุณพี่ขุนเจริญมัชชการ เป็นญาติลูกผู้พี่ผู้น้องกับดิฉัน ดิฉันรู้จักกับครอบครัวของคุณพี่เจริญมาตั้งแต่เด็ก ๆ ความสัมพันธ์จึงมีการติดต่อกันมา พอดิฉันแต่งงานกับ ร.ต.ท. ชะนะ สมุทวณิช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ ดิฉันจึงได้ส่งบัตรเชิญสมรสไปยังญาติคุณพี่ขุนเจริญและคุณพี่เจริญ ซึ่งก็มาในงานด้วยของขวัญที่ให้ดิฉันยังจำได้และยังอยู่ เวลานั้นคุณพี่ยังอยู่บ้านถนนราชดำเนินเท่าที่ดิฉันจำได้ คุณพี่เจริญ เป็นคนมีนิสัยดี ช่างพูด ช่างคุยหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ต้อนรับญาติทางสามีที่มาจากต่างจังหวัดด้วยอัธยาศัยไมตรี ใคร ๆ กลับไปก็ได้ชมเชยว่าคุณพี่ขุนเจริญมีภรรยาดี น่ารักมากเพราะคุณพี่ขุนเจริญไม่ช่างพูด ไม่ค่อยจะพูดกับผู้ที่ไม่สนิทคุ้นเคย ทำงานก็ทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่พูด และไม่รู้จักประจบเอาใจเจ้านาย คุณพี่เจริญเป็นภรรยาที่อดทนมานะ มีบุตรชายบุตรหญิงถึง ๑๐ คน ดิฉันเห็นมาทุกคน ดิฉันชอบรักนิสัยของคุณพี่เจริญ ดิฉันจึงไปมาหาสู่ไม่เคยขาดระยะ สัมพันธ์กับความสนิทสนมจึงยิ่งทวีมากขึ้น คุณพี่ทั้งสองมีชื่อเหมือนกันคือชื่อเจริญจึงมีความเจริญขึ้นมาตามชื่อ แต่ความเจริญของคุณพี่ทั้งสองนี้เจริญในทางที่ดีงาม ไม่มีความด่างพร้อยในหน้าที่ราชการจนกระทั่งครบอายุ ๖๐ จบชีวิตในราชการซึ่งก็นับว่าภรรยามีส่วนช่วยมาก ส่วนครอบครัวดิฉันทางสามีดิฉันก็มีตำแหน่งจาก ร.ต.ท. เป็นพล.ต.ต. ครอบครัวดิฉันกับครอบครัวคุณพี่ยังมีความสัมพันธ์กันจนถึงบุตรของดิฉันและบุตรของคุณพี่ ทุกปีใหม่ครอบครัวเราทั้งสองจะอวยพรปีใหม่กันดิฉันมีลูกชาย สองคนไม่มีลูกสาวเป็นนักเรียนวชิราวุธทั้งสองคน คุณพี่เจริญเป็นห่วงและรักลูกชายคนเล็กมากเพราะตอนหลังสุขภาพไม่ค่อยดี ได้พาสมภพลูกชายคนเล็กมาปรึกษาดิฉันให้ช่วยฝากเข้าเป็นนักเรียนวชิราวุธด้วยพี่น้องจะได้มีความสัมพันธ์ต่อกันไป คุณพี่เจริญรักและเป็นห่วงเขามาก ดิฉันก็รับปากและจัดการจนสมความปรารถนาของคุณพี่เจริญ

ครั้งสุดท้ายที่ดิฉันไปเยี่ยมเพราะทราบว่าป่วยมากเป็นเบาหวานนัยตามองไม่เห็นเป็นเวลากลางวัน ของหวานเป็นลูกตาลเชื่อมยังให้เด็กตักมาให้ดิฉันรับประทาน และก็รำพันคิดถึงสมภพลูกชายคนเล็กซึ่งทำปริญญาเอกอยู่เมืองนอกยังไม่กลับ บอกว่าฉันจะคอยเขาฉันจะยังไม่ตาย แต่ว่าอนิจจังความตายเป็นของแน่นอน พอดิฉันไปเยี่ยมได้ ๓ วัน ตอนเช้า

เวลา ๗ โมงเช้าของวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๑ ดิฉันได้รับโทรศัพท์ว่าคุณพี่เจริญเสียๆ แล้ว ดิฉันรู้สึกตกใจ เสียใจที่คุณพี่เจริญอยู่ไม่ทันสมภพกลับมาใน วันปีใหม่ที่ผ่านมานี้หลานสาวคุณแต๋วมาอวยพรปีใหม่ดิฉัน และบอกว่าจะทำบุญให้คุณแม่กันโดยจะทำกับข้าว ขนมกันเองในวันที่ ๑๔ มกราคม ดิฉันบอกว่าจะต้องทำช่วยหนึ่งอย่างร่วมทำบุญด้วย ดิฉันคิดจะทำอาหารอย่างอื่นบังเอิญเดินไปตลาดพบลูกตาลอ่อน เด็กบ้านนอกเอามาขายข้างถนนรุกรี้รุกรนหนีตำรวจเทศกิจเพราะเขาจับไม่ให้วางขายเกะกะ ดิฉันรีบซื้อและเอามาต้มน้ำตาลเอาไปฝากถวายพระ เหมือนจงใจให้พบลูกตาลของหวานเมื่อสุดท้ายที่ดิฉันได้ทานกับคุณพี่เจริญ

สมภพมาหาดิฉันบอกว่าคุณอาช่วยเขียนคำไว้อาลัยให้คุณแม่ด้วย เพราะคุณอาเป็นญาติทางคุณพ่อซึ่งใกล้ชิดมากและมีความสัมพันธ์กันมาตลอด เวลาสมภพมาหาก็พบลูกชายของดิฉันทั้งสองคน และพบหลานดิฉันด้วย หลานดิฉันและลูกของสมภพเกิดเป็นนักเรียนอนุบาลในโรงเรียนเดียวกันจึงนับว่าคุณพี่เจริญเป็นผู้ที่มองเห็นอนาคต เห็นการณ์ไกลว่าพี่น้องต้องรักกันมีความสัมพันธ์กันจึงนับได้ว่าคุณพี่เจริญนั้นถึงพร้อมด้วยคุณธรรมความดีงามเป็นภรรยาก็เป็นภรรยาที่ดีประเสริฐสุดของสามี เป็นแม่ก็เป็นแม่ที่ประเสริฐของลูก ๆ เป็นสะใภ้ก็เป็นสะใภ้ที่ประเสริฐสุดของญาติฝ่ายสามี ดิฉันและครอบครัวสมุทวณิช จึงรู้สึกอาลัยที่คุณพี่เจริญจากไปเร็วเช่นนี้ แต่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า "อนิจจัง" เป็นของแน่นอนที่สุดของมนุษย์เราทุก ๆ คนแม้แต่ตัวดิฉันเองเวลานี้ก็คิดว่าทุก ๆ สิ่งทุก ๆ อย่างล้วนแต่อนิจจัง

ดิฉันขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตลอดจนกุศลผลบุญที่คุณพี่เจริญได้สร้างสมมา ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพี่จงไปสู่สุคติในสรวงสวรรค์ชั้นวิมานด้วยเทอญ

ด้วยอาลัยรัก

สำเหนียก สมุทวณิช

๗ ซอยแสนสุข ถนนปติพัทธิ์ พระนคร

ระลึกถึงคุณแม่

วันศุกร์ที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๑ ตอนเช้ามืด ประมาณ ๖ โมงเช้า เป็นวันที่พวกเราทุกคนซึ่งเป็นลูกของคุณแม่ ต้องประสบกับการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิต สูญเสียคุณแม่โดยที่พวกเราลูก ๆ คิดไม่ถึงว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ คุณแม่เคยเข้าโรงพยาบาลหลายครั้ง ทุกครั้งเมื่อหมอช่วยรักษาพยาบาล คุณแม่ก็จะหายกลับบ้านได้ มาครั้งนี้หมอไม่สามารถช่วยคุณแม่ไว้ได้อย่างเช่นเคย พวกเราต้องย่อมรับกันว่า วันที่พวกเรากลัวที่สุดและไม่อยากประสบได้มาถึงแล้ว แม้นจะพยายามหักห้ามใจคิดเสียว่าคุณแม่จากพวกเราไปเป็นสุข ไม่ต้องทนทุกข์ทรมาณด้วยโรคภัยอีกต่อไป ก็อดที่จะเศร้าใจ เสียใจ และอาลัยไม่ได้

คุณแม่จากพวกเราไปด้วยโรคประจำตัวคือ โรคเบาหวาน ซึ่งคุณแม่ป่วยด้วยโรคนี้มานานร่วม ๒๐ ปี คุณแม่ได้พยายามรักษาทุกทางตลอดเวลา ไม่ว่า ทางแพทย์แผนปัจจุบัน แผนโบราณแม้แต่ทางไสยศาสตร์ ถ้ามีผู้มาบอกว่ารักษาหาย คุณแม่ จะไม่ละเว้น ตั้งใจรักษาอย่างจริงจังและเชื่อมั่น ไม่ยอมแพ้ต่อโรคภัยเลย แต่ในที่สุดคุณแม่ก็ไม่สามารถเอาชนะโรคภัยได้ จากพวกเราไปจริง ๆ โดยที่พวกเราลูก ๆ ไม่สามารถจะช่วยเหลือหรือเหนี่ยวรั้งให้อยู่กับพวกเราได้อีกต่อไป

ในขณะที่มีชีวิตอยู่ คุณแม่เป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร มัธยัสถ์ เข้มแข็ง อดทน พูดจริงทำจริง และชอบทำบุญกุศลอยู่เป็นนิจ ทุก ๆ ปีคุณแม่จะไปร่วมทอดกฐินตามวัดต่าง ๆ และบางปีคุณแม่ก็ร่วมกับลูกหลานญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูงทอดเอง เมื่อมีผู้มาขอความช่วยเหลือหรือบอกบุญ คุณแม่ไม่เคยรังเกียจ จะช่วยด้วยความเต็มใจตามฐานะของคุณแม่เสมอ คุณแม่เลี้ยงดูพวกเราลูก ๆ ด้วยความเอาใจใส่ ห่วงใย และเสียสละให้ทุกอย่าง แม้ว่าบางคนจะแยกครอบครัวออกไปก็ยังไม่วายห่วง ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็คอยถามไถ่ด้วยความห่วงใย หากลูกต้องประสบกับปัญหาและความทุกข์ใจเรื่องใด คุณแม่จะช่วยปกป้องและปัดเป่าแก้ไขปัญหาและผ่อนคลายความทุกข์ต่าง ๆ นั้นให้แก่ลูก ๆ ได้เสมอ คุณแม่จึงเป็นที่พึ่งทางใจที่ดีที่สุดของลูก ๆ ทุกคน พวกเรารู้สึกอบ

อุ่นใจ มั่นใจ และภูมิใจในตัวคุณแม่เป็นอย่างยิ่ง คุณแม่พร่ำสอนให้ลูก ๆ ทุกคนทำความดี เข้มแข็งอดทน และต่อสู้เหมือนเช่นคุณแม่ พระคุณของคุณแม่มากล้นสุดพรรณา ลูก ๆ ยังไม่สามารถทดแทนพระคุณของคุณแม่ให้สมกับที่คุณแม่มีพระคุณต่อลูก ๆ เลยลูก ๆ ขอระลึกถึงและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคุณแม่ตลอดไป เพื่อตอบแทนพระคุณของคุณแม่ เพื่อให้วิญญาณของคุณแม่เป็นสุข

ด้วยกุศลผลบุญและคุณงามความดีที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ โปรดดลบรรดาลให้ดวงวิญญาณของคุณแม่ประสบสุขสันติในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูก ๆ ของคุณแม่

อาลัยรักและระลึกถึงคุณยาย

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๒๑ ยังอยู่ในความทรงจำของหลาน ๆ ทุกคนเป็นอย่างดี นั่นคือ การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณยายซึ่งเป็นที่รักและเคารพของทุก ๆ คน เมื่อได้ทราบข่าวแล้ว พวกเรารู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้งเพราะไม่ได้เคยคาดคิดว่า คุณยายจะด่วนจากพวกเราไปในเวลาอันรวดเร็วเช่นนี้ ขณะเมื่อคุณยายมีชีวิตอยู่และป่วยเป็นโรคเบาหวานนั้น คุณยายก็ได้รับการดูแลรักษาจากแพทย์อย่างใกล้ชิด และพวกเราสังเกตว่าคุณยายเป็นผู้ที่ปฏิบัติรักษาตัวตามที่แพทย์สั่งอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการควบคุมอาหาร

คุณยายเป็นผู้ที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และห่วงใยในความเจริญก้าวหน้าของหลานทุกคน นอกจากนี้คุณยายท่านเป็นผู้ที่มีวาจาเป็นเลิศ พูดคุยกับหลาน ๆ อย่างสนุกสนานร่าเริง ในขณะเดียวกันก็จะอบรมสั่งสอนหลาน ๆ ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน คุณยายพยายามตักเตือนให้หลาน ๆ มีความอดทน-มุมานะเพื่อจะได้มีความเจริญในอนาคตต่อไป

ตลอดเวลาที่คุณยายมีชีวิตอยู่ คุณยายได้ทำบุญและสร้างกุศลไว้มาก มาในระยะหลังสุขภาพไม่เอื้ออำนวย คุณยายก็จะให้ลูกหลานปฏิบัติเกี่ยวกับการทำบุญแทนโดยตลอด หลานจำได้ดีว่าคุณยายเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากการที่คุณยายเป็นเจ้าภาพในการทอดกฐิน ณ. วัดไผ่ล้อม จังหวัดนครปฐมซึ่งเป็นจังหวัดที่คุณยายได้ถือกำเนิดมา แม้ใครจะทำบุญอะไร ที่ไหน คุณยายจะเต็มใจช่วยด้วยเสมอมา

แม้ว่าคุณยายจะเป็นผู้มีจิตใจอดทนเข้มแข็งต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บโดยไม่ยอมท้อถอยก็ตาม แต่ความตายก็ย่อมเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่หลาน ๆ ไม่ได้มีโอกาสตอบแทนพระคุณคุณยายเลย หากชาติหน้ามีจริงหลาน ๆ ขอภาวนาให้เกิดเป็นหลานของคุณยายทุกชาติไป และขอตั้งจิตอธิษฐานให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณยายจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเทอญ

ด้วยความเคารพและอาลัยอย่างสุดซึ้ง

จาก หลาน ๆ

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒

โรคเบาหวาน

อาจารย์แพทย์หญิง ชูจิตร เปล่งวิทยา

โรคเบาหวานที่พบบ่อยมีอยู่ ๒ ประเภท คือ

๑. มีอาการและอาการแสดงเมื่ออายุต่ำกว่า ๒๐ ปี เรียกว่า "Juvenile on set" หรือ "Tnsulin dependent diabetes" พวกนี้ตับอ่อนเสื่อมสมรรถภาพโดยสิ้นเชิงจึงมี insulin ไม่พอ

๒. มีอาการและอาการแสดงเมื่ออายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป เรียกว่า "Adult on-set" หรือ "Maturity on-set" หรือ "Insulin independent diabetes" พวกนี้เนื่องจากตับอ่อนสูญเสียสมรรถภาพเพียงบางส่วน

สาเหตุของโรคเบาหวาน ยังไม่ทราบแน่ แต่พบว่าโรคเบาหวานมีลักษณะสำคัญ คือ

๑. ถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์ ผู้ที่มีญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวานมีโอกาสเป็นโรคเบาหวานได้มากกว่าผู้ที่ไม่มีญาติพี่น้องเป็นโรคเบาหวาน

๒. ส่วนมากพบในคนที่มีอายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป

๓. ประมาณร้อยละ ๘๐ % พบในคนอ้วน

๔. อาการเบาหวานยังอาจพบได้จากสาเหตุอื่น ที่ไม่ใช่เป็นผลโดยตรงจากตับอ่อน เช่นโรค acromegaly, thyrotoxicosis เนื้องอกที่ต่อมหมวกไต และผู้ป่วยได้รับยา cortidcosteroid นาน ๆ

การวินิจฉัย เนื่องจากผู้ป่วยโรคเบาหวานเป็นจำนวนมาก ไม่แสดงอาการผิดปกติให้เห็นเด่นชัดแต่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะมีต่อไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นการวินิจฉัยโรคให้ได้ในระยะแรก ๆ จึงมีความสำคัญมาก การวินิจฉัยจะต้อง

๑. วินิจฉัยแยกจากโรคต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดอาการเบาหวาน

๒. วินิจฉัยจากประวัติ อาการ และอาการแสดง

๒.๑ ประวัติตามลักษณะสำคัญของเบาหวาน คือ กรรมพันธุ์ อายุ และความอ้วน ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ยังพบบ่อยในสตรีที่แท้งบ่อย ๆ ทารกตายในครรภ์ คลอดก่อนกำหนด หรือคลอดบุตรมีน้ำหนักตัวแรกเกิดมากกว่า ๔ ก.ก. ขึ้นไป

๒.๒ มีอาการปัสสาวะบ่อยและจำนวนมาก ดื่มน้ำมาก รับประทานมากแต่ผอมลงอ่อนเพลีย และไม่มีแรง เป็นแผลแล้วหายช้า คันตามตัว หรือบริเวณอวัยวะสืบพันธุ์

๒.๓ การตรวจร่างกาย พบมีการเปลี่ยนของสายตา ชาตามนิ้วมือนิ้วเท้าเป็นต้น

๓. วินิจฉัยจากการตรวจทางห้องปฏิบัติการ

๓.๑ การตรวจหาน้ำตาลในปัสสาวะ

ผู้ป่วยที่เป็นโรคเบาหวานขั้นปานกลางหรือรุนแรง แม้ว่าจะงดอาหารมาตลอดคืน ก็ยังคงพบน้ำตาลออกมาในปัสสาวะ แต่ผู้ป่วยที่เป็นโรคเบาหวานในระยะแรก หรือมีอาการน้อย อาจจะตรวจพบน้ำตาลในปัสสาวะ ๒ ชั่วโมง ภายหลังรับประทานอาหารจำพวกแป้งเท่านั้น

ข้อที่ควรคำนึงถึง คือในผู้ป่วยสูงอายุมักจะมี renal threshold สูง แม้น้ำตาลในเลือดจะสูงถึง ๒๐๐-๒๕๐ ม.ก./ม.ล. ก็ยังตรวจไม่พบน้ำตาลในปัสสาวะ

วิธีตรวจหาน้ำตาลในปัสสาวะอาจจะใช้

๓.๑.๑. กระดาษชุบ enzyme glucose oxidase เหมาะสำหรับตรวจหาปริมาณน้ำตาลน้อย ๆ ในปัสสาวะ เป็นวิธีใช้ตรวจได้ละเอียดกว่าวิธี copper reducing เพราะว่าสารอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่ glucose จะไม่แสดงปฏิกิริยา

ผลิตภัณฑ์ที่มีขายในท้องตลาด คือ Clinistix, Tes-Tape, Uristix เฉพาะ Uristix ใช้ตรวจได้ทั้งน้ำตาลและโปรตีนในปัสสาวะ

๓.๑.๒. วิธี Copper reducing เป็นวิธีตรวจหาน้ำตาลโดยใช้หลักการ reduction ของ alkaline copper reagent ผลิตภัณฑ์ที่มีขายในท้องตลาดคือ Clinitest reagent table น้ำยา Benedict

๓.๒ การตรวจหา ketone bodies ในปัสสาวะ ไม่จำเป็นสำหรับผู้ป่วยทุกคน แต่ควรทำ ในผู้ป่วยที่มีอาการรุนแรง หรือค่อนข้างรุนแรงเท่านั้น

ผลิตภัณฑ์ที่มีขายในท้องตลาด คือ Acetest reagent tablet, Ketostix เฉพาะ Acetest reagent tablet ใช้ตรวจ Ketone bodies ในเลือดได้ด้วย

๓.๓ การตรวจหาระดับน้ำตาลในเลือด แบ่งออกได้ดังนี้

๓.๓.๑ การตรวจหาน้ำตาลในเลือดเวลาเช้า ภายหลังที่ได้งดอาหารมาตลอดคืน (Fasting blood Sugar, F.B.S.) เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการเบาหวานรุนแรง หรือค่อนข้างรุนแรง เพราะน้ำตาลในเลือดผู้ป่วยเหล่านี้มีระดับสูงกว่าปกติอยู่แล้ว

ค่าปกติของ F.B.S.

ตามวิธี Somogyi–Nelson ซึ่งนิยมใช้กันมากและเป็นวิธีที่ใช้เมื่อกล่าวถึงระดับน้ำตาลในเรื่องนี้ประมาณ ๖๐–๑๐๐ มก/๑๐๐ มล.

ตามวิธี Folin–Wu (วิธีนี้เป็นวิธีเก่าไม่นิยมใช้กันแล้ว) ประมาณ ๘๐–๑๒๐ มก./๑๐๐ มล.

ตามวิธี glucose oxidase เป็นวิธีที่แน่นอนที่สุด ประมาณ ๕๐ ๙๐ มก./ ๑๐๐ มล. แต่ราคาแพงมากเกินไปจึงไม่นิยมใช้

๓.๓.๒ การตรวจหาน้ำตาลในเลือด ๒ ชั่วโมงภายหลังรับประทานอาหารเช้า (Two hours postprandjal blood sugar) วิธีนี้ตรวจระดับน้ำตาลจากรับประทานอาหารเช้าที่มีแป้งมาก หรือน้ำตาล glucose ๑๐๐ กรัม เป็นวิธีที่มีความไว ใช้ได้สะดวกและได้ผลดี เหมาะสำหรับผู้ป่วยที่มีอาการเบาหวานอย่างอ่อน ซึ่งมี F.B.S. อยู่ในระดับปกติ ค่าปกติของระดับน้ำตาลในเลือดโดยวิธีนี้ไม่ควรเกิน ๑๔๐ มก./ ๑๐๐ มล.

๓.๔ การทำ Carbohydrate tolerance test หรือ glucose tolerance test (G.T.T.) ผู้ป่วยที่มีน้ำตาลในเลือดปกติ หรือมากกว่าปกติเล็กน้อย เป็นการยากที่จะตัด

สิ้นโดยการทำ F.B.S. หรือ Two hours postprandial blood sugar จำเป็นต้องทำ G.T.T. โดยให้รับประทานน้ำตาล glucose ครั้งเดียว (Standard oral glucose toterance test) ก่อนทำการทดลองให้ผู้ป่วยรับประทานอาหารที่มี carbohydrate พอเพียงอย่างน้อย ๓ วัน วันที่ทำการทดลองให้รับประทานน้ำตาล ๑๐๐ กรัม ในน้ำประมาณ ๔๐๐ มล. เจาะเลือดก่อนและหลังรับประทานน้ำตาลทุกครึ่งชั่วโมง หรือหนึ่งชั่วโมงติดต่อกัน ๓ ชั่วโมง ในเวลาเดียวกันให้ตรวจน้ำตาลในปัสสาวะด้วย

การแปลผล G.T.T.

เวลาหลังรับประทานน้ำตาล (ชั่วโมง)	ระดับน้ำตาลในเลือด มก./๑๐๐ มล.		
	คนปกติ	ผู้ป่วย	ผู้ที่น่าจะเป็นเบาหวาน
ก่อนรับประทานน้ำตาล	๑๐๐		
ครึ่งชั่วโมง	๑๖๐		
หนึ่งชั่วโมง	๑๖๐	๑๖๐ หรือมากกว่า	๑๖๐ หรือมากกว่า
หนึ่งชั่วโมงครึ่ง	๑๑๐	๑๔๐ หรือมากกว่า	๑๓๕ หรือมากกว่า
สองชั่วโมง	๑๑๐	๑๒๐ หรือมากกว่า	๑๑๐ หรือมากกว่า

ในผู้ป่วยจำนวนมาก ซึ่ง .GT.T. แสดงว่าเป็นเบาหวานอย่างอ่อนและมีอาการ spontaneous hypoglycemia แสดงให้เห็นถึง functional hyperinsulinism มีผู้ศึกษาในผู้ป่วย ๑๑๐ ราย พบว่าร้อยละ ๔๔ ที่มี G.T.T. ที่เป็นแบบ early hyperglycemia และ late hypoglyceemia มักมีประวัติครอบครัวเป็นโรคเบาหวาน ดังนั้นการมีระดับน้ำตาลในเลือดต่ำ ภายหลังรับประทานอาหาร ๓–๕ ชั่วโมงจึงเป็นแบบหนึ่งของโรคเบาหวานในระยะแรก

การรักษาโรคเบาหวาน แบ่งออกเป็น ๓ วิธี

๑ การรักษาโดยวิธีควบคุมอาหาร ให้ใช้สำหรับผู้ป่วยเบาหวาน adult on-set ที่เป็นน้อยๆ คือระดับ F.B.S. ต่ำกว่า ๑๕๐-๑๕๖ มก./มล และมีน้ำหนักเกินกว่าน้ำหนักที่ควรจะเป็น (Ideal body weight = IBW) โดยให้ผู้ป่วยมาพบแพทย์เดือนละครั้ง เมื่อน้ำหนักที่เข้าสู่ IBW และ F.B.S. มีค่าเท่ากับ ๑๑๐ มก./มล.-๑๐๐ หรือน้อยกว่า แสดงว่าการรักษาได้ผลดี แต่ถ้า F.B.S. ยังสูงกว่า ๑๑๐ มก./มล. อยู่ แม้ว่าน้ำหนักเข้าสู่ IBW แล้วก็ตาม ก็ควรพิจารณาให้ยาเพื่อช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือดร่วมไปกับการควบคุมอาหาร การรักษาโดยวิธีนี้ควรทดลองรักษาประมาณ ๖ เดือน

๒. การรักษาโดยใช้วิธีควบคุมอาหารร่วมกับการรับประทานยา ใช้สำหรับผู้ป่วยเบาหวานพวก adult on-set ยาลดระดับน้ำตาลในเลือด (oral hypoglycemic agents) ที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้แบ่งออกเป็น ๒ พวก

๒.๑ Sultonylurea ยาพวกนี้ช่วยกระตุ้น B cells ของ Islet of Langerhans ในตับอ่อนให้หลั่ง insulin ออกมาให้พอเพียง เพื่อช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือด

๒.๒ อนุพันธุ์ของ Biguanidine ที่นิยมใช้กันมากคือ phenformin ยาพวกนี้ไม่ได้ไปกระตุ้น B cells เหมือน sulfonylurea เข้าใจว่าการลดระดับน้ำตาลในเลือดของยาพวกนี้มีผลต่อ glucose metabolism โดย

ก. Inhibit gluconeogenesis

ข. Promote anaerobic glycolysis

ยาชนิดนี้มีผลต่อการลดน้ำหนักตัวของผู้ป่วย โดยช่วยลด lipogenesis เร่งการปล่อย free fatty acid (F.F.A.) และ glycerol จาก adipose tissue

จึงเหมาะในการใช้กับผู้ป่วยเบาหวาน ที่มีน้ำหนักตัวเกินกำหนด ยาในกลุ่มนี้ทำให้มีระดับน้ำตาลในเลือดต่ำ เฉพาะผู้ป่วยเบาหวานเท่านั้น แต่ไม่มีผลต่อระดับน้ำตาลในเลือดของคนปกติ โดยมากไม่นิยมใช้เป็นยารักษาแต่เริ่มแรก นิยมใช้ร่วมกับ sulfonylurea ในกรณีที่ใช้ sulfonylurea ถึงขนาดมากที่สุดแล้วยังควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดไม่ได้

สิ่งที่แสดงว่าการรักษาโดยใช้ oral hypoglycemic agent ได้ผลดีที่สุดคือ F.B.S. ไม่เกิน ๑๓๐ มก./๑๐๐ มล. ผลดีพอใช้ถ้า F.B.S. ไม่เกิน ๑๖๐ มก./๑๐๐ มล. และไม่มีน้ำตาลในปัสสาวะ ขณะไม่รับประทานอาหารและไม่มีอาการต่าง ๆ

การรักษาโดยใช้ยาพวก sulfonylurea แล้วไม่ได้ผลแบ่งออกเป็น ๒ พวก

พวกที่หนึ่ง ภายหลังที่ได้ให้การรักษา และเพิ่มขนาดยาขึ้นจนถึงขนาดมากที่สุดแล้วก็ไม่สามารถควบคุมให้ระดับน้ำตาลในเลือดลดลงสู่ระดับปกติ ภายในระยะเวลา ๑ เดือน เรียกว่า "primary failure"

พวกที่สอง ภายหลังที่ใช้ยาจนสามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดให้ลดลงสู่ระดับปกติภายในเวลา ๑ เดือน แต่หลังจากนั้นก็ควบคุมระดับน้ำตาลไม่ได้ แม้ว่าได้เพิ่มยาจนถึงขนาดมากที่สุดก็ตาม เรียกว่า "Secondary failure" ซึ่งอาจเกิดภายหลัง ๔-๕ ปี หรือนานกว่านั้นก็ได้

การรักษาเมื่อเกิด primary failure ได้แก่เปลี่ยนใช้ sulfonylurea ชนิดอื่นหรือเปลี่ยนใช้ phenformin หรือใช้ sulfonylurea ร่วมกับ phenformin ถ้าได้ดำเนินการดังข้างบนนี้แล้วยังไม่ได้ผล ให้เปลี่ยนเป็นใช้ insulin

การรักษาเมื่อเกิด secondary failure ถ้าเกิดจากการใช้ short acting sulfonylurea ให้เปลี่ยนเป็น intermediate long acting sulfonylurea ถ้าไม่ได้ผลก็ใช้ phenformi ร่วมกัน ถ้ายังไม่ได้ผลให้เปลี่ยนเป็นใช้ insulin

๓. การใช้ insulin ข้อบ่งชี้ในการใช้

๑. ผู้ป่วยที่มีอายุน้อย

๒. ผู้ป่วยเริ่มมีอาการของโรคก่อนอายุ ๔๐ ปี

๓. ผู้ป่วยเริ่มมีอาการขั้นรุนแรง หรือเริ่มมีอาการของโรคเมื่ออายุเข้าสู่วัยกลางคนหรือมากกว่านั้น ผู้ป่วยพวกนี้โดยมากมักเป็นคนผอม จัดอยู่พวก Ketosis prone เหมือนในผู้ป่วยพวกเบาหวานอายุน้อยผู้ป่วยพวกนี้เรียกว่า unstable labile หรือ brittle diabetic

๔. ผู้ป่วยที่มีโรคแทรกซ้อนอย่างเฉียบพลัน เช่น ketoacidosis, coma มีการติดเชื้ออย่างรุนแรงหรือผู้ป่วยที่ต้องทำการผ่าตัด

๕. ผู้ป่วยขณะตั้งครรภ์

๖. ผู้ป่วยที่รักษาด้วย oral hypoglycemic agents แล้วไม่ได้ผล

๓.๑ Insulin ที่นิยมใช้แบ่งออกเป็น ๓ พวกได้แก่

๓.๑.๑. Short acting insulin ได้แก่ Regular insulin และ Neutral soluble insulin

Regular insulin (Crystalline zinc insulin) คือส่วนผสมของ beef กับ pork insulin เป็นสารละลายใส PH ๓.๒ ใช้ฉีดเข้าใต้ผิวหนังหนึ่งถึงสองชั่วโมงก่อนอาหาร เพื่อให้ออกฤทธิ์ขนานเข้าไปกับการดูดซึมของน้ำตาล

Neutral soluble คือ pure pork insulin เป็น insulin ใหม่ที่เพิ่งนำเข้ามาใช้ ลักษณะเป็นสารละลายใส ใช้ได้ดีในกรณีต่อไปนี้คือ

ก. ใช้ผสมกับ intermediate หรือ long acting insulin เพื่อให้ออกฤทธิ์เร็วและส่วนผสมไม่สลายตัวง่าย เพราะ PH ไม่เปลี่ยน ดูดซึมได้ดีเหมาะในการฉีดเข้าใต้ผิวหนัง ทำให้ไม่เจ็บ เพราะ PH เป็นกลาง

ข. ใช้ในผู้ป่วยที่ดื้อหรือแพ้ beef insulin

Short acting insulin มีที่ใช้ คือ

๓.๑.๑.๑. ในราย diabetic ketoacidosis หรือ coma

๓.๑.๑.๒. ในรายมีการติดเชื้ออย่างเฉียบพลัน

๓.๑.๑.๓. ใช้ฉีดในผู้ป่วยที่ต้องทำการผ่าตัดโดยให้เป็นแบบ ๖ hours program ในรายที่ก่อนทำการผ่าตัด ผู้ป่วยนั้นเคยได้รับการฉีด intermediate acting วันละ ๒ หนร่วมกับ regular insulin หรือ neutral soluble insulin หรือ ในรายที่ฉีด regular insulin หรือ neutral soluble insulin อย่างเดียว

๓.๑.๑.๔. ใช้ในผู้ป่วย brittle diabetic ในรายที่ใช้พวก modified insulin (Lente, NPH, Semilente) แล้วไม่สามารถจะป้องกัน severe hyperglycemia ซึ่งอาจมีหรือไม่มี ketoacidosis สลับกับอาการ hypoglycemia ได้ อาจแบ่งให้วันละ ๓–๔ ครั้ง ทั้งนี้แล้วแต่ระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยแต่ละวัน

หมายเหตุ regular insulin ข้อบ่งใช้เหมือนกับ neutral soluble insulin เมื่อผสมกับ intermediate หรือ long acting insulin แล้วจะทำให้ PH ของส่วนผสมเปลี่ยนไป ซึ่งทำให้ได้คุณค่าในการรักษาไม่ดีเท่าผสมกับ neutral soluble insulin

Semilente insulin เป็น amorphous suspension ของ pure pork insulin PH ๗.๐ ใช้ฉีดวันละ ๒ ครั้ง หรือให้ผสมกับ lente insulin ใน อัตราส่วน lente : semilente ๓ : ๑ เพื่อให้ออกฤทธิ์เร็วใช้ได้ดีในผู้ป่วยที่แพ้หรือดื้อต่อ beef insulin

๓.๑.๒ **Intermediate acting insulin**

NPH insulin เป็นส่วนผสมของ protamine zine insulin ร่วมกับ regular insulin ในอัตราส่วน ๑: ๒ PH ๗.๒

Lente insulin เป็นส่วนผสมของ Ultra lente insulin ร่วมกับ semilente insulin ในอัตราส่วน ๗๐ : ๓๐ PH=๗

Insulin ทั้งสองอย่างต่างกันคือ NPH insulin มี protamine (modifying protein) ผสมอยู่ด้วยเท่านั้นที่ใช้และคุณค่าทางการรักษาเหมือนกันทุกอย่าง ใช้ฉีดครั้งเดียวกันในตอนเช้าหรือ เช้า-เย็น ในผู้ป่วยบางราย

Biphasic insulin (rapitard) เป็น insulin ใหม่ที่เพิ่งนำมาใช้พร้อมกับ neutral soluble insulin เป็นส่วนผสมของ neutral soluble insulin ร่วมกับ suspended crystal ในอัตราส่วน ๒๕ : ๗๕ ใช้ฉีดครั้งเดียวตอนเช้าแต่ในบางรายอาจฉีดวันละ ๒ ครั้งขนาดยาตอนเย็นไม่ควรมากกว่า ๑ ใน ๓ ของขนาดยาทั้งหมด

๓.๑.๓ **Long acting insulin** (Protamine zinc insulin=PZI) เป็นส่วนผสมของ insulin, protamine และ zinc ใน buffer solution มีผู้พิสูจน์แล้วว่า เมื่อผสม zinc เข้าไปจะทำให้ insulin มีฤทธิ์อยู่ได้นานกว่าใน protamine solution อย่างเดียว

ใช้ได้ผลดีในพวก juvenile diabetic ที่มี F.B.S. สูงๆ ใช้ฉีดครั้งเดียวตอนเช้าแทนการฉีดพวก intermediate acting inrulin แบบ split dose

๓.๒ การรักษาด้วย **insuljn** ที่คลีนิค

๓.๒.๑ ผู้ป่วยโรคเบาหวานที่มีอาการค่อนข้างรุนแรงหรือรุนแรง ระดับ F.B.S. มากกว่า ๑๐๐ มก./๑๐๐ มล. ขึ้นไป ถ้าไม่มีอาการแทรกซ้อนสามารถให้การรักษาที่คลีนิคได้ดังต่อไปนี้

ก. ฉีด NPH หรือ lente insulin ๑๐–๒๐ ยูนิต เข้าใต้ผิวหนังก่อนอาหารเช้าประมาณครึ่งชั่วโมง ปัสสาวะที่ใช้ตรวจ ควรเป็นปัสสาวะที่ได้จากการถ่ายครั้งที่ ๒ ถ้าน้ำตาลในปัสสาวะ ๓ + ถึง ๔ + ตลอดทั้งวัน

ข. ในวันรุ่งขึ้นให้เพิ่ม insulin อีก ๕ ยูนิต ถ้าน้ำตาลในปัสสาวะให้ผลลบถึง ๒ + แต่ไม่ใช่ให้ผลลบ ตลอดทั้งวันให้ใช้ insulin ขนาดเท่าเดิม

ค. ถ้าน้ำตาลในปัสสาวะให้ผลลบถึง ๑ + วันต่อไปให้ลด insulin ลง ๕ ยูนิต

ง. ๑ สัปดาห์ต่อมาตรวจ F.B.S. ถ้าไม่น้อยกว่า ๑๒๐–๑๓๐ มก./ ๑๐๐ มล. ให้ใช้ insulin ๒ ใน ๓ ตอนเช้า และ ๑ ใน ๓ ตอนเย็น

จ ในรายที่มีระดับน้ำตาลในเลือดภายหลังอาหาร ๒ ชั่วโมง ยังมากอยู่และน้ำตาลในปัสสาวะ ๓ + ถึง ๔ + และหรือ F.B.S. ยังสูงอยู่ให้แบ่งขนาดของ NPH หรือ lente insulin ออกเป็น ๒ doses แล้วแบ่งฉีดเช้าเย็น

๓.๒.๒ ผู้ป่วยเบาหวานที่มีอาการรุนแรงมากและมี acetone ในปัสสาวะ ควรให้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล โดยให้ regular หรือ neutral soluble insulin ฉีดเข้าใต้ผิวหนังต่อน้ำตาลในปัสสาวะ ๑ ก่อนอาหารทุกมื้อและก่อนนอน ถ้าผู้ป่วยอาการรุนแรงมากควรให้ฉีด insulin ตอนเที่ยงคืนด้วย

เมื่อได้ให้การรักษาดังกล่าวจนไม่พบ acetone ในปัสสาวะแล้วให้เปลี่ยน insulin เป็น NPH หรือ lente insulin โดยให้ขนาด ๒ ใน ๓ หรือ ๓ ใน ๔ ของผลการรวบรวม neutral soluble insulin หรือ regular insulin โดยให้ตอนเช้าครั้งเดียวตรวจน้ำตาลในปัสสาวะก่อนอาหารทุกมื้อ

ถ้าน้ำตาล ๔ +	ฉีด	regular	หรือ	neutral	soluble	insulin ๑๕	units
" ๓ +	"	"	"	"	"	๑๐	"
" ๒ +	"	"	"	"	"	๕	"

๓.๒.๓ ผู้ป่วย brittle diabetic พบได้ประมาณร้อยละ ๒–๑๐ ผู้ป่วยพวกนี้ให้การรักษายาก เพราะน้ำตาลในเลือดเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้ป่วยมีความไวต่อ insulin มาก ซึ่งอาจทำให้เกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ และอาจเกิด ketosis ได้ง่ายเช่นกัน ซึ่งไม่สามารถหาเหตุผลอธิบาย แม้จะได้พยายามคำนวณขนาดของ insulin ด้วยอาหารและการออกกำลังกายแล้วก็ตาม

การให้ insulin ฉีด regular หรือ neutral soluble insulin วันละ ๓–๔ ครั้ง ใช้ระดับน้ำตาลในเลือดเป็นเกณฑ์ ให้อาหารแก่ผู้ป่วย ๖ มื้อต่อวัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ

๕ การใช้ oral hypoglycemic agents

๕.๑ ข้อบ่งในผู้ป่วย

๕.๑.๑ อายุมากกว่า ๔๐ ปีขึ้นไป

๕.๑.๒ เป็นเบาหวานมาน้อยกว่า ๑๐ ปี

๕.๑.๓ ที่ฉีด insuli ไม่เกินวันละ ๔๐ ยูนิต

๕.๑.๔ ที่รักษาโดยการควบคุมอาหารแล้วไม่ได้ผล

๕.๒ ข้อห้ามใช้

๕.๒.๑ ผู้ป่วยพวก ketosis prone ซึ่งหมายถึงผู้ป่วยดังต่อไปนี้

ก. พวก juvenile on-set diabetic

ข. เคยมีประวัติ ketoacidosis มาแล้ว

ค. มีประวัติ acetonuria ในอดีต

๕.๒.๒ ผู้ป่วยที่มีประวัติแพ้ยาพวก sulonamides

๕.๒.๓ ผู้ป่วยที่มีโรคตับและโรคไต เพราะยาพวกนี้จะไม่ถูกทำลาย และขับถ่ายออกมาตามอัตราปกติ อาจทำให้เกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำได้

๕.๒.๔ เกิดมีแทรกซ้อนอย่างเฉียบพลัน เช่น ในราย ketoacidosis หรือ coma ในผู้ป่วยที่มีการติดเชื้ออย่างรุนแรง หรือผู้ป่วยที่ต้องทำการผ่าตัด

๕.๒.๕ ผู้ป่วยอายุมาก

๕.๒.๖ ผู้ป่วยโรคพิษสุราเรื้อรัง, โรคระบบทางเดินอาหาร

๔.๒.๗ ผู้ป่วย brittle diabetec

๔.๒.๘ ไม่ควรใช้ sulfonylurea รวมกับ insulin

การใช้ยาลดระดับน้ำตาลในเลือด ต้องพิจารณาในแง่ของความเหมาะสม ความสะดวกในการใช้ ความปลอดภัย และเศรษฐกิจของผู้ป่วย ทั้งนี้ต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไปว่าผู้ป่วยรายไหนควรจะใช้ยาอะไร

Tolbutamide มีshort half life นิยมใช้เพราะทำให้เกิดอาการน้ำตาลในเลือดต่ำน้อยที่สุด แต่ราคาแพง ไม่เหมาะที่จะใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการมาก เนื่องจากต้องใช้ขนาดยามาก

Acetohexamide มีฤทธิ์ปานกลางระหว่าง tolbutumide กับ chlorpropamide ยานี้ไม่ปลอดภัยในผู้ป่วยที่ไตทำงานผิดปกติ เพราะการเผาผลาญของยามีผลทำให้น้ำตาลในเลือดต่ำ

Tolazamide มีฤทธิ์ปานกลางเหมือน acetohexamide แต่ราคาแพงกว่ายาอื่น ๆ ไม่ควรใช้ในผู้ป่วยที่ไตและตับทำงานผิดปกติ

Glibenclamide เป็น sulfonylurea ชนิดใหม่ มีผู้รายงานว่าประสิทธิภาพสูง มีพิษน้อยกว่ายาชนิดอื่น ๆ และถูกขับออกมาทางอุจจาระประมาณร้อยละ ๗๕ ยานี้ยังไม่เป็นที่ใช้กันแพร่หลายนัก ราคาแพง ไม่ควรใช้ในรายที่ตับทำงานผิดปกติ

Chlorpropamide มี half life ๓๖ ชั่วโมง เป็นยาที่มีฤทธิ์ยาวนานใช้เพียงวันละครั้งเดียว ก็ได้ผลดี สะดวก ราคาถูก

ในด้านความปลอดภัย tolbutamjde ดีกว่า เพราะถูกทำลายที่ตับเป็น inactive form และถูกขับออกมาทางไต ภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ มักไม่ค่อยเกิด ส่วน chlorpropamjde นั้น ไม่ถูกทำลายที่ตับเลย จะถูกขับออกมาทางไตทั้งหมด ภาวะน้ำตาลต่ำจะเกิดง่ายมาก โดยเฉพาะในรายที่ไตทำงานผิดปกติ และผู้สูงอายุ

๕.๓ วิธีใช้ยาพวก **Sulfonylurea**

๕.๓.๑. เริ่มต้นควรให้ตั้งแต่ขนาดยาน้อย ๆ โดยเฉพาะในผู้ป่วยอายุมาก หรือผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ

Chlorpropamide นิยมให้ตอนเช้าครั้งเดียว

Acetohexamide, tolazamide, geibenclamide นิยมให้ ๒ เวลา คือ

Tolbutamide นิยมให้ ๓ เวลา คือ เช้า กลางวัน เย็น

๕.๓.๒ เมื่อเริ่มแรกให้ยาควรเจาะ F.B.S สัปดาห์ละครั้งถ้ายังควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดไม่ได้จึงจะเพิ่มยา

๕.๓.๓ ถ้าผู้ป่วยมีระดับน้ำตาลในเลือดสูงกว่า ๒๐๐ มก./ ๑๐๐ มล. ขนาดยาเริ่มต้นให้ควรสูงกว่าขนาดยาธรรมดา

๕.๔ การใช้ Phenformin เนื่องจาก Phenformin ไม่กระตุ้น endogenous insulin และทำให้เบื่ออาหารในผู้ป่วยที่อ้วนมาก ๆ maturity on-set diabetic จึงทำให้ลดน้ำหนักได้ นิยมให้พร้อมหรือหลังอาหาร เพราะว่าทำให้เกิดอาการของระบบทางเดินอาหารได้

Phenformen มี ๒ ขนาด ขนาดธรรมดาเม็ดละ ๒๕ มก. และขนาด ๕๐ มก. (retarded capsule หรือ timed disintegration capsule) พวก retarded capsule มีอาการข้างเคียงน้อยเพราะยาถูกปล่อยออกมาช้า ๆ

ขนาดยา เริ่มต้นขนาด ๒๕ มก. ให้วันละ ๑-๒ ครั้ง เช้า เย็น

ขนาดยา " ขนาด ๕๐ มก. " ๑ ครั้ง คือตอนเช้าให้เพิ่มขนาดยาทุก ๒ สัปดาห์ จนได้ขนาดยามากที่สุด ๒๐๐ มก. ต่อวัน

Phenformin ใช้ร่วมกันกับ insulin ได้ และจะช่วยให้ลดปริมาณ insulin ที่ฉีดให้น้อยลง

วิธีการรักษาโดยให้ oral hypoglycemicagents ส่วนมากนิยมให้ sulfonylurea จนกระทั่งถึงขนาดยามากที่สุดก่อน ถ้ายังควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดไม่ได้ดี ก็ให้ Phenformin ร่วมด้วย ยาทั้ง ๒ อย่างนี้เชื่อว่าส่งเสริมการออกฤทธิ์ต่อกัน

ข้อควรระวัง

ก. ไม่ควรใช้ oral hypoglycemic agent เกินขนาดที่ได้กำหนดไว้เช่น chlorpropamide ไม่ควรใช้เกินวันละ ๕๐๐ มก. เพราะการเพิ่มขนาดมากกว่านี้อาจเกิดพิษได้โดยไม่ได้เพิ่มผลดีในทางการรักษาเลย

ข. พวก long acting และ intermediate acting sulfonylurea อาจทำให้เกิดภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำได้ในตอนเช้า การป้องกันควรให้อาหารว่างแก่ผู้ป่วยก่อนนอน

๕.๕ อาการข้างเคียงที่เกิดจากการใช้ oral hypoglycimic agents

๕.๕.๑. sulfonylurea อาการข้างเคียงพบน้อยกว่าร้อยละ ๕ โดยมากมักเกิดในระหว่างสัปดาห์แรกที่เริ่มใช้ยา เช่น คลื่นไส้ อาเจียน เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย ไม่มีแรง เวียนศีรษะ ผื่นคันตามตัว

ยาพวกนี้อาจมีพิษต่อตับจะทำให้เกิด cholestatic jaundice ซึ่งมักเกิดภายหลังให้ยาไปแล้วประมาณ ๓ เดือน อารมีอาการทางผิวหนังเกิดร่วมหรือไม่ก็ได้

ทำให้ภาวะโลหิตจางเม็ดเลือดขาวน้อยลง ถ้าให้ยานี้อยู่นาน ๆ อาจทำให้เกิด hypothyroidism

ถ้าให้ sulfonylurea ร่วมกับยาดังต่อไปนี้อาจทำให้เกิด acute hypoglycemic crisis ได้ เพราะยาพวกนี้จะไปไล่ที่ Sulfonylurea จาก plasma protein ได้แก่ sulfonamide, bishydroxycoumarin, salicylate, probenecid. phenyl butazone oxyphenbutazone, phenyramidol. MAO inhibitors

๕.๕.๒ **Phenformin** ทำให้เกิดความรู้สึกขมในคอหรือรสเฝื่อนในคอ เบื่ออาหาร คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย น้ำหนักลด อ่อนเพลีย ไม่มีแรง

อาการข้างเคียง คือความรู้สึกที่มีรสขม หรือเฝื่อนในคอนั้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วเป็นอาการที่เตือนว่า อาการข้างเคียงอื่น ๆ จะตามมาภายหลังไม่ควรใช้ phenformin ในผู้ป่วยที่ไตทำงานผิดปกติ เพราะยานี้ถูกขับถ่ายออกทางไตทั้งหมด ถ้าไตไม่ดียานี้จะไม่ถูกขับถ่ายออกไป จะทำให้เกิด lactic acidosis ซึ่งมีอัตราตายมากกว่าร้อยละ ๙๐ phenfomin ไม่ควรใช้ในผู้ป่วยที่มี marked tissue hypoxia. myocardial infarction, low arterial O_2 saturation

ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ

(สีลํ อาภรณํ เสฏฺฐํ)

ประณีต ก้องสมุทร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ในฤดูที่ดอกไม้บาน เป็นฤดูที่ยังความรื่นรมย์ให้แก่มนุษย์และสัตว์ ดอกไม้หลากชนิด หลายสี บานสะพรั่ง อวดสี และกลิ่นอยู่บนต้น บางอย่างหอมมาก บางอย่างหอมน้อย บางอย่างไม่หอมเลย บางอย่างสวยทั้งสีและกลิ่น บางอย่างสีสวยแต่ไม่มีกลิ่น บางอย่างไม่สวยทั้งสีและกลิ่น บางอย่างหอมชั่วเวลาเช้า บางอย่างหอมตอนสาย บางอย่างหอมเวลาบ่าย บางอย่างหอมเวลาเย็น บางอย่างหอมเฉพาะกลางคืน บางอย่างหอมทั้งวันทั้งคืน แต่บางอย่างก็หอมทนอยู่ได้หลายวันถึงกระนั้นเมื่อเหี่ยวแห้งร่วงโรยแล้วก็หมดหอม ไม่มีดอกไม้ชนิดใดเลยที่จะหอมอยู่เป็นนิจทั้งในเวลาบานและโรยหล่น แม้เมื่อเวลาบานอยู่ ถูกลมพัดร่วงพรูจากต้น ลงประดับพื้นดินจะยังมองดูงามแปลกตา และกลิ่นของมันจะยังหอมกรุ่น เป็นที่ชื่นชอบของผู้พบเห็น แต่เมื่อมันเหี่ยวแห้งอับเฉาก็ไม่เป็นที่ต้องการของผู้ใด

แต่คนมีศีลมิได้เป็นเช่นนั้น

คนมีศีลนั้นหอมอยู่เสมอ หอมทั้งตามลมและทวนลม หอมทั้งในเวลามีชีวิตอยู่และละโลกนี้ไปแล้ว เป็นที่ชื่นชมรักใคร่ของคนทั่วไปในเวลาที่มีชีวิต เป็นที่เสียดายอาลัยรักและกล่าวขวัญสรรเสริญถึงในเวลาที่ตายไป ทั้งนี้เพราะตลอดเวลาที่มีชีวิต คนมีศีลไม่มีพิษมีภัยต่อผู้ใด มีกิริยาวาจาละมุนละไมน่ารัก ไม่ฆ่าตี ข่มเหง เบียดเบียน ทำร้ายใคร ทั้งด้วยกายและวาจา ประกอบด้วยความเมตตากรุณาแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่เป็นนิจ

พวงมาลัยดอกไม้หอมที่นายช่างบรรจงร้อยไว้อย่างมีระเบียบ ย่อมงดงามน่าดู ควรค่าแก่การเป็นเครื่องสักการะฉันใด คนที่มีกิริยาวาจานุ่มนวลเรียบร้อย งดงามก็ควรค่าแก่ความเคารพนับถือยกย่องฉันนั้น

ด้วยเหตุนั้น **พระสีลวเถระองค์อรหันต์** ผู้สาวกของพระพุทธเจ้า จึงสรรเสริญศีลว่า **ศีลเป็นอาภรณ์คือเครื่องประดับอันประเสริฐ**

เพชรนิลจินดาและอาภรณ์อันมีค่า มิใช่เครื่องประดับอันประเสริฐ เพราะไม่อาจทำกาย วาจา ใจ ของผู้ประดับให้งดงามได้

คนมีศีลเป็นเครื่องประดับจึงงดงามทุกเมื่อ

ก็ศีลนั้นคืออะไร ทำอย่างไรจึงจะชื่อว่าเป็นคนมีศีล

ศีล คือความไม่ล่วงละเมิดของผู้มีเจตนาความตั้งใจงดเว้นจากความชั่วทางกาย วาจา และอาจตลอดไปถึงใจด้วย

บางคนอาจจะไม่ล่วงละเมิดเพราะตั้งใจไว้ก่อน เช่นตั้งใจว่าจะไม่ฆ่าสัตว์ ก็ไม่ฆ่าตามที่ตั้งใจไว้

แต่บางคนก็ไม่ล่วงละเมิดโดยที่มิได้ตั้งใจไว้ก่อน ต่อเมื่อมีเหตุที่จะให้ล่วงละเมิดเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ก็คิดงดเว้นไม่ล่วงละเมิดได้เอง เช่นเห็นงูพิษเลื้อยเข้ามาในบ้าน รู้ว่าเป็นงูพิษ ถ้ากัดใครเข้าอาจถึงตายได้ จึงหยิบไม้ขึ้นมาหมายจะตีงูให้ตาย แต่แล้วเกิดเมตตาสงสารว่า งูมันก็มีชีวิตเช่นเดียวกับเรามันคงกลัวเจ็บกลัวตายเหมือนเรา อย่าทำมันเลย แล้วก็โยนไม้ทิ้ง ไล่งูให้ออกไปเสียจากบ้าน การกระทำเช่นนี้ก็เป็นศีล แต่เป็นศีลที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า โดยมิได้มีเจตนาคิดจะงดเว้นมาก่อน

ศีลจึงเป็นเครื่องขัดเกลา กาย วาจา รวมไปถึงใจให้สะอาด เป็นเครื่องขัดเกลากิเลสอย่างหยาบที่จะล่วงออกมาทางกาย ทางวาจา มีการตี การด่าเป็นต้น

ศีลนั้นแม้จะมีความหมายหลายอย่าง แต่โดยทั่วไปมักแปลกันว่า ปกติ คือปกติของกาย ของวาจา ซึ่งโดยปกติจะสงบไม่รุกราน ไม่เบียดเบียน ทำร้ายใคร แต่เมื่อละปกติคือผิดปกติก็ไม่สงบ รุกราน เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ด้วยอำนาจของจิตใจที่ผิดปกติเพราะโลภะ โทสะ และโมหะ

เพราะเหตุที่ **ศีล** มีความหมายว่า **ปกติ** คือปกติของกาย วาจา ใจ ศีล จึงมี* ๓ อย่าง คือ **กุศลศีล อกุศลศีล** และ **อัพยากตศีล**

ปกติของกาย วาจา ใจ ที่เป็นกุศล มีกุศลจิตเป็นเหตุให้เกิด ชื่อว่า **กุศลศีล**

ปกติของกาย วาจา ใจ ที่เป็นอกุศล มีอกุศลจิตเป็นเหตุให้เกิด ชื่อว่า **อกุศลศีล**

ปกติของกาย วาจา ใจ ที่มิใช่กุศลและอกุศล มิได้มีกุศลจิตหรืออกุศลจิตเป็นเหตุให้เกิด หากมีอัพยากตจิต คือ กิริยาจิตเป็นเหตุให้เกิด ชื่อว่า **อัพยากตศีล**

ปาปชน มีอกุศลศีลเป็นส่วนมาก มีกุศลศีลเป็นส่วนน้อย

กัลยาณชน มีกุศลศีลเป็นส่วนมาก มีอกุศลศีลเป็นส่วนน้อย

พระอริยบุคคลที่ยังเป็นเสกขบุคคล ๓ จำพวก คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี มีกุศลศีลเพียงอย่างเดียว เพราะท่านเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์แล้ว

พระอริยบุคคลที่เป็นอเสกขบุคคล คือ พระอรหันต์มีอัพยากตศีลเพียงอย่างเดียว

ใน กิมัตถิยสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ข้อ ๑ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง**อานิสงส์ของศีลที่เป็นกุศล** คือ **กุศลศีล** ที่มีกุศลจิตเป็นสมุฏฐาน แก่ท่านพระอานนท์ไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. *ศีลที่เป็นกุศลมีอวิปปฏิสาร คือความไม่เดือดร้อนใจเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๒. *ความไม่เดือดร้อนใจมีความปราโมทย์เป็นผล เป็นอานิสงส์*

๓. *ความปราโมทย์มีปีติเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๔. *ปีติมีปัสสัทธิ คือความสงบใจเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๕. *ปัสสัทธิ มีสุข คือความสุขใจเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๖. *สุขมีสมาธิเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๗. *สมาธิมียถาภูตญาณทัสสนะ คือความเห็นด้วยญาณตามความเป็นจริงเป็นผล เป็นอานิสงส์*

๘. *ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทาวิราคะ คือความหน่ายความคลายเป็นผลเป็นอานิสงส์*

---

* ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ญาณกถา ข้อ ๘๙

๙. นิพพิทาวิราคะ มีวิมุตติญาณทัสสนะ คือความเห็นด้วยญาณเป็นเครื่องหลุดพ้นเป็นผล เป็นอานิสงส์

๑๐. ศีลที่เป็นกุศลย่อมถึงอรหัตต์โดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้

เพราะฉะนั้น โลกียศีลจึงเป็นบันไดให้เข้าถึงโลกุตตรศีล เข้าถึงอธิศีลสิกขาเป็นอริยศีลได้ในที่สุด

มนุษย์นั้นมีมากมายหลายประเภท สวยมาก สวยน้อย ดีมาก ดีน้อย บางคนทั้งสวยทั้งดี บางคนไม่สวยด้วยไม่ดีด้วย บางคนเรียบร้อย บางคนหยาบคาย บางคนอ่อนโยน บางคนดุร้าย บางคนมีศีล บางคนไม่มีศีล สุดแท้แต่กรรมจะจำแนกให้เป็นไป

ในจำนวนคนมากมายหลายประเภทเหล่านี้ คนมีศีลเป็นคนประเสริฐ ยิ่งมีศีลด้วย สวยด้วย ยิ่งประเสริฐสุดเหมือนดอกไม้ที่สวยทั้งสีและกลิ่น

ส่วนคนสวยที่ไม่มีศีลนั้น ก็เหมือนดอกไม้ที่สวยแต่สี หามีกลิ่นไม่

คนเราจะมีศีลได้ก็เพราะมีหิริและโอตตัปปะ คือความละอายบาปและเกรงกลัวบาปทั้งบาปของตนและคนอื่น โดยอาศัยการมีสติเตือนตนว่า "เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ ไม่ควรทำความชั่ว" ดังนี้เป็นต้น หรือเพราะเกรงคำครหาของผู้อื่นว่า "ผู้นี้เป็นถึงสาวกของพระพุทธเจ้า ทำไมจึงประพฤติชั่วอย่างนี้" ดังนี้เป็นต้น เมื่อมีสติคิดได้อย่างนี้ จิตใจก็อ่อนโยน ไม่กล้าทำความชั่ว เมื่อไม่ทำความชั่วก็ไม่เดือดร้อนศีลจึงมีความไม่เดือดร้อนเป็นผล เป็นอานิสงส์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในมหาปรินิพพานสูตรทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า ผู้มีศีลย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมได้รับโภคทรัพย์ใหญ่ เพราะความไม่ประมาทเป็นเหตุ (ดังที่พระท่านแสดงอานิสงส์ของศีลในเวลาให้ศีลว่า สีเลน โภคสมฺปทา)

๒. เกียรติศัพท์อันงามของผู้มีศีล ย่อมฟุ้งขจรไปไกล

๓. ผู้มีศีลเข้าไปสู่สมาคมใด ๆ ย่อมเข้าไปอย่างองอาจไม่เก้อเขิน

๔. ผู้มีศีลย่อมไม่หลงทำกาละ (คือไม่หลงในเวลาตาย)

๕. ผู้มีศีล ตายแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (สีเลน สุคตึ ยนฺติ)

นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังทรงแสดงไว้ด้วยว่า ผู้ที่หวังได้รับความรักใคร่สรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้บริบูรณ์

ศีลเป็นที่พึ่งของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระศาสนา

ศีลเป็นเหมือนน้ำที่ล้างมลทิน คือความชั่วของสัตว์ทั้งหลายอันน้ำในแม่น้ำทั้งหลายไม่อาจล้างได้

ศีล ยังผู้รักษาให้สงบเย็น ไม่ร้อนรุ่มด้วยกิเลส

กลิ่นใดที่ฟุ้งไปได้ทั้งทวนลมและตามลม กลิ่นนั้นเสมอด้วยกลิ่นศีลไม่มี

บันไดที่จะขึ้นสู่สวรรค์และบรรลุนิพพาน (สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ) ที่จะเสมอด้วยบันไดคือศีลหามีไม่

บุคคลแม้จะงดงามด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าบุคคลที่มีศีลประดับกาย วาจา ใจ

ผู้มีศีล ย่อมติเตียนตนเองไม่ได้ เมื่อพิจารณาถึงความประพฤติของตน ย่อมเกิดปีติทุกเมื่อ

เพราะศีลมีอานิสงส์มากมายดังกล่าว ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง

ศีลยังมีระดับสูงต่ำตามเจตนาของผู้รักษา ถึง ๓ ระดับ คือ

ศีลที่บุคคลสมาทานรักษา เพื่อต้องการภวสมบัติและโภคสมบัติ ด้วยอำนาจตัณหาความต้องการ ชื่อว่า **หีนศีล** ศีลอย่างต่ำ

ศีลที่บุคคลสมาทานรักษา เพื่อต้องการให้ตนเองหลุดพ้นจากกิเลส ชื่อว่า **มัชฌิมศีล** ศีลอย่างกลาง

ศีลที่พระโพธิสัตว์รักษา เพื่อต้องการให้สัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากกิเลส ชื่อว่า **ปณีตศีล** ศีลอย่างประณีต

ศีลมีทั้งศีลของบรรพชิต และศีลของคฤหัสถ์

ในวิสุทธิมัคกล่าวไว้หลายนัย ในที่นี้ยกมาเพียงนัยเดียว

ศีลของบรรพชิต แบ่งเป็นสอง คือ ศีลของภิกษุมี ๒๒๗ ศีลของสามเณรมี ๑๐

ศีลของคฤหัสถ์ ได้แก่ศีล ๕ ศีล ๘ และศีลอุโบสถ

สำหรับบรรพชิตนั้นท่านไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใครอยู่แล้ว เพราะอยู่ในกรอบของศีลที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ แต่คฤหัสถ์ที่ปราศจากศีล ๕ อาจเป็นพิษเป็นภัยแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง และเพื่อความสงบสุขของสังคม เพียงแต่ทุกคนพากันรักษาศีล ๕ ข้อเท่านั้น ชาวโลกก็จะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข

ศีล ๕ ข้อ คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป

๒. อทินนาทานา เวรมณี งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้

๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี งดเว้นจากการกล่าวเท็จ

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี งดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

เพียงรู้จักว่าศีล ๕ ข้อมีอะไรบ้างเท่านั้น ยังไม่พอ ผู้รักษายังต้องรู้เลยไปถึงว่าท่านวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างไรในการวินิจฉัยว่าทำอย่างไรแค่ไหนจึงล่วงศีล คือศีลขาด โดยใช้กฎเกณฑ์ในการวินิจฉัยที่ท่านเรียกว่า **องค์ของศีล** เป็นเครื่องตัดสิน ถ้าครบองค์ของศีลข้อนั้น ๆ ศีลข้อนั้นก็ขาด ถ้าไม่ครบองค์ที่วางไว้ ขาดไปหนึ่งหรือสองข้อ ถือว่าศีลไม่ขาด แต่ศีลก็เศร้าหมอง องค์ของศีลที่ท่านวางไว้จึงเป็นเครื่องเตือนใจให้สำรวมระวังไม่ประมาท

ศีลข้อ ๑ มีองค์ ๕ คือ

๑. ปาโณ สัตว์มีชีวิต

๒. ปาณสญฺญิตา รู้ว่าสัตว์มีชีวิต

๓. วธกจิตฺตํ จิตคิดจะฆ่า

๔. อุปกฺกโม เพียรเพื่อจะฆ่า

อรรถกถาบางแห่งใช้ว่า ปรปาโณ คือสัตว์อื่นที่มีชีวิต มิได้หมายถึงตัวเอง เพราะฉะนั้นการฆ่าตัวเองจึงไม่ล่วงกรรมบถ เพราะไม่ครบองค์ของศีลข้อนี้

๕ เตน มรณํ สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น

ถ้าครบองค์ ๕ ศีลข้อ ๑ ก็ขาด ถ้าไม่ครบ ๕ ข้อ ศีลไม่ขาดแต่ก็เศร้าหมอง

โทษของศีลข้อ ๑ นี้ อย่างหนักทำให้ไปเกิดในอบายเป็น สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน อย่างเบาทำให้อายุสั้นเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์

ถึงกระนั้นโทษของการล่วงศีลข้อนี้ก็หนักเบาต่างกันด้วยร่างกายของสัตว์ ๑ ด้วยคุณของสัตว์ ๑ ด้วยเจตนา ๑ และด้วยความพยายาม ๑

กล่าวคือ ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่ โทษก็มาก ถ้าฆ่าสัตว์เล็กโทษก็น้อย

ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณมาก โทษก็หนักมาก ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณน้อยโทษก็น้อยลดหลั่นกันลงไป

ถ้าเจตนา คือความจงใจแรง โทษก็แรง ถ้าเจตนา คือความจงใจอ่อน โทษก็น้อย

ความพยายามมากโทษก็มาก ความพยายามน้อยโทษก็น้อย

แต่อย่าได้คิดว่าเมื่อท่านฆ่าสัตว์เล็ก ทั้งมีคุณน้อย มีความจงใจอ่อน และมีความพยายามน้อย โทษก็น้อย คงจะไม่น่ากลัว อย่าลืมว่าบาปอกุศลนั้นถึงแม้จะเล็กน้อยก็ไม่ควรทำเพราะเมื่อสำเร็จเป็นกรรมแล้ว ย่อมพาไปอบายได้เช่นเดียวกับโทษหนักเหมือนกัน เพียงแต่ว่าอาจจะไปอยู่ในอบายในชั่วระยะเวลาอันสั้น ไม่ยาวนานเหมือนโทษหนัก เพราะฉะนั้นจึงควรสังวรระวังไม่ประมาทแม้โทษเพียงเล็กน้อย

ใน อรรถกถาวัมมิกสูตร มัช. มูล. เล่าถึงพวกโจรที่ฆ่าอุบาสกที่เป็นพระอนาคามีว่าทำให้ตาบอดทันที เพราะผู้ถูกฆ่าเป็นสัตว์ใหญ่ มีคุณธรรมสูง เจตนาของโจรก็แรง ผลจึงเกิดขึ้นในปัจจุบันทันที ยังไม่ต้องกล่าวถึงโทษที่จะเกิดในอนาคตว่าจะร้ายแรงแค่ไหน

ศีลข้อที่ ๒ มีองค์ ๕ คือ

๑. ปรปริคฺคหิตํ ของมีเจ้าของหวงแหน

๒. ปรปริคฺคหิตสญฺญิตา รู้ว่ามีเจ้าของหวงแหน

๓. เถยฺยจิตฺติตํ จิตคิดจะลัก (ทั้งโดยคิดลักเองหรือใช้ให้ผู้อื่นลักแทน)

๔. อุปกฺกโม เพียรเพื่อจะลัก

๕. เตน หรณํ นำของมาด้วยความเพียรนั้น

ถ้าครบองค์ ๕ ศีลข้อสองนี้ก็ขาด

โทษของศีลข้อสองนี้ อย่างหนักทำให้ไปเกิดในอบายเช่นเดียวกับศีลข้อ ๑ อย่างเบาทำให้ทรัพย์สมบัติพินาศไปเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ศีลข้อที่ ๓ มีองค์ ๔ คือ

๑. อคมนียวตฺถุ วัตถุที่ไม่ควรถึง (คือชายหรือหญิงที่มีเจ้าของ หรือมีผู้คุ้มครองดูแลรักษา)

๒. ตสฺมึ เสวนจิตฺตํ จิตคิดจะเสพในวัตถุนั้น

๓. เสวนปฺปโยโค พยายามที่จะเสพ

๔. มคฺเคน มคฺคปฺปฏิปตฺติ อธิวาสนํ ทำมรรคต่อมรรคให้ถึงกัน

ถ้าครบองค์ ๔ ที่วางไว้ ศีลข้อ ๓ นี้ก็ขาด

ศีลข้อนี้ขึ้นอยู่กับเจตนา และคุณของผู้ถูกล่วงด้วย กล่าวคือ ถ้าจงใจมากก็โทษหนัก ถ้าจงใจน้อยก็โทษน้อย ถ้าผู้ถูกล่วงเป็นผู้มีศีลก็โทษหนัก เช่นในสมัยพุทธกาลนันทมาณพล่วงเกินนางอุบลวรรณาอรหันตเถรี โทษถึงถูกธรณีสูบก่อนแล้วจึงตกนรกอเวจี

โทษของศีลข้อ ๓ นี้ อย่างหนักทำให้เกิดในอบาย อย่างเบาทำให้มีศัตรู คู่เวรเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ (ในชาดกแสดงว่าทำให้เกิดเป็นกระเทย หรือเมื่อเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือมนุษย์แล้วต้องถูกตอน)

ศีลข้อที่ ๔ มีองค์ ๔ คือ

๑. อตถํ วตฺถุ เรื่องไม่จริง

๒. วิสํวาทนจิตฺตํ จิตคิดจะพูดให้ผิด

๓. ตชฺโช วายาโม พยายามพูดออกไป

๔. ปรสฺส ตทตฺถวิชานนํ คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น

ถ้าครบองค์ ๔ ที่วางไว้ ศีลข้อที่ ๔ ก็ขาด

โทษของศีลข้อ ๔ นี้ อย่างหนักทำให้เกิดในอบายอย่างเบาทำให้ถูกกล่าวตู่ด้วยคำที่ไม่เป็นจริง ในเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ศีลข้อที่ ๕ มีองค์ ๔ คือ

๑. มทนียํ ของทำให้เมามีสุราเป็นต้น

๒. ปาตุกมฺยตาจิตฺตํ จิตใคร่จะดื่ม

๓. ตชฺโช วายาโม พยายามดื่ม

๔. ปีตปฺปเวสนํ ดื่มให้ไหลล่วงลำคอเข้าไป

ถ้าครบองค์ ๔ ที่วางไว้ ศีลข้อที่ ๕ ก็ขาด

โทษของศีลข้อ ๕ นี้ อย่างหนักทำให้เกิดในอบายอย่างเบาทำให้เป็นบ้า ขาดสติในเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ในปัจจุบันนี้มีสิ่งเสพติดที่มีโทษมากกว่าสุราและเมรัย เช่นกัญชา และยาเสพติดเป็นต้น แม้จะไม่จัดไว้แต่เดิม แต่ถ้าเสพแล้วก็สงเคราะห์เข้าว่าขาดศีลข้อ ๕ นี้เช่นกัน โดยอาศัยมหาประเทศ ๔ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในวินัยเป็นเครื่องตัดสิน

ศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ เมื่อผู้ใดล่วงเข้า ถือว่าล่วงกรรมบถมีโทษมาก จัดเป็นเวร คือก่อให้เกิดผลร้ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เช่นเมื่อล่วงศีลข้อที่ ๑ มีผลทำให้เกิดในอบาย หรือทำให้มีอายุสั้นเป็นต้น ทั้งเป็น **โลกวัชชะ** คือ มีโทษที่ชาวโลกควรเว้น กล่าวคือ ศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ ถึงใครจะรักษาหรือไม่รักษาก็ตาม เมื่อประพฤติล่วงเข้าแล้ว ย่อมเกิดโทษแก่ผู้ล่วงนั้นทั้งสิ้น ทำให้ได้รับโทษคือเกิดในอบายเป็นต้น

เพราะฉะนั้นจึงควรเว้นสิ่งที่มีเวรมีโทษเสีย

อนึ่ง ผู้ที่ไม่ฆ่าสัตว์ แต่ชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เป็นทุกข์เดือดร้อน แม้ศีลข้อที่ ๑ ไม่ขาด แต่ก็ขาดธรรม คือเมตตากรุณาด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์หมดจดจริงๆ จึงต้องมีธรรมที่คู่กับศีลแต่ละข้อกำกับไว้ด้วย คือ

โทษของศีลทั้ง ๕ ข้อ จาก สัพพลหุสสูตร อํ. อัฏฐกนิบาต ข้อ ๑๓๐

๑. เมตตากรุณา คู่กับศีลข้อที่ ๑ **เมตตา** นั้นได้แก่ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ส่วน **กรุณา** นั้นปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๒. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ คู่กับศีลข้อที่ ๒ ในที่นี้หมายถึงการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิดศีลผิดธรรม เพื่อให้ได้ทรัพย์สินมาใช้สอยเลี้ยงดูตนเองและผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน

๓. ความสำรวมในกาม คือยินดีเฉพาะคู่ครองของตนคู่กับศีลข้อที่ ๓

๔. **ความมีสัจจะ** คือพูดจริงทำจริง คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. **ความมีสติ** สำรวมระวังไม่ประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

ผู้ที่มีทั้งศีลและธรรมควบคู่กันไป ย่อมเป็นผู้งามพร้อมไม่มีที่ติ **เพราะฉะนั้น ศีล (ที่ประกอบด้วยธรรม) จึงเป็นอาภรณ์ หรือเครื่องประดับอันประเสริฐสำหรับมนุษย์**

ผู้ที่ปรารถนา ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตลอดจนการเกิดในสุคติเป็นมนุษย์และเทวดา หรือจะปรารถนาไม่เกิด คือบรรลุพระนิพพาน ก็ต้องอาศัยศีล

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ความปรารถนาของผู้มีศีลเท่านั้นที่จะสำเร็จ หรือความสำเร็จผลสมความปรารถนาจะเกิดแก่ผู้มีศีลเท่านั้น

ทุกคนปรารถนาของดีทั้งสิ้น ไม่มีใครปรารถนาของไม่ดีเมื่อปรารถนาของดีก็ต้องทำดี ผลที่ได้รับจึงจะดีตามการกระทำแต่ถ้าปรารถนาของดีแล้วทำชั่ว ผลที่ได้รับก็ชั่วตามการกระทำเมื่อได้รับผลชั่วมีการเกิดในอบายเป็นต้นแล้ว ความปรารถนาเหล่านั้นจะสำเร็จได้อย่างไร

ผู้ที่ไม่ทำชั่วจึงต้องมีศีลเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน

นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังตรัสว่า ศีล ๕ นี้เป็น **มหาทาน** เป็นทานที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการให้ความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้ กล่าวคือ

การรักษาศีลข้อ ๑ คืองดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทั้งด้วยตนเองและใช้ให้ผู้อื่นฆ่าแทนตน **เป็นการให้ชีวิตแก่สัตว์ทั้งปวง**

ปุญญาภิสันทสูตร อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ข้อ ๑๒๙

การรักษาศีลข้อ ๒ คืองดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของเขามิได้ให้ **เป็นการให้ความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น**

การรักษาศีลข้อ ๓ คือการงดเว้นจากการประพฤติผิดในบุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น **เป็นการให้ความบริสุทธิ์แก่บุตรภรรยา สามีของผู้อื่น**

การรักษาศีลข้อ ๔ คือการงดเว้นจากการพูดเท็จ **เป็นการให้ความจริงแก่ผู้อื่น**

การรักษาศีลข้อ ๕ คือการงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และสิ่งเสพติดอันเป็นโทษทุกชนิด **เป็นการให้ความปลอดภัยแก่ทุกสิ่ง** คือให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตสัตว์ ให้ความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น ให้ความบริสุทธิ์แก่บุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น ให้ความจริงแก่ผู้อื่น ทั้งนี้เพราะผู้ที่มึนเมาเพราะสุราเป็นต้น ย่อมขาดสติ สามารถจะทำความชั่วได้ถึงที่สุด คือ ฆ่าแม่ฆ่าพ่อก็ได้ เพราะฉะนั้นการงดเว้นจากการเสพสิ่งเสพติด มีโทษเหล่านี้จึงเป็นการให้ความปลอดภัยแก่ทุกสิ่ง

ก็เมื่อเราได้ให้ความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลายหาประมาณมิได้อย่างนี้แล้ว ย่อมได้รับความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่ถูกเบียดเบียน หาประมาณมิได้เช่นกัน เพราะเราทำเหตุอย่างใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ไม่มีปัจจัยจะบริจาคทาน จึงไม่ควรเสียใจ เพราะกุศลที่สูงกว่าทานที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยก็สามารถบำเพ็ญได้นั้นมีอยู่ กุศลนั้นคือ ศีลกุศล ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นมหาทาน ล้ำเลิศกว่าทานธรรมดา ที่ต้องเสียสละสิ่งของออกไปเสียอีก

ควรหรือไม่ ที่จะรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์

ดังได้กล่าวแล้วว่า ศีล ๕ เป็นศีลของคฤหัสถ์ ที่คฤหัสถ์ทั้งชายหญิงควรรักษาเป็นปกติ เป็นประจำตลอดชีวิต

ถึงกระนั้น ศีลที่ยิ่งกว่าศีล ๕ ขัดเกลากิเลสได้ยิ่งกว่าศีล ๕ ที่คฤหัสถ์ควรรักษาตามโอกาส เป็นครั้งคราว ก็มีอยู่ ศีลที่กล่าวนี้คือ **อุโบสถศีล** หรือศีลอุโบสถ ซึ่งคฤหัสถ์ชายหญิงบางท่านรักษาในวันอุโบสถ สมัยก่อนท่านกำหนดวันรักษาอุโบสถศีลไว้มากวันกว่านี้

แต่ปัจจุบันเหลือวันรักษาอุโบสถศีลเพียงเดือนละ ๔ ครั้ง ในวันพระ คือ ในวันแรม ๘ ค่ำ แรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ ขึ้น ๘ ค่ำ และขึ้น ๑๕ ค่ำ แต่บางท่านก็ประพฤติยิ่งกว่านั้น โดยอาศัยแนวที่ท่านกล่าวไว้ใน **อรรถกถาราชสูตร** อังคุตตรนิกาย ติกนิบาตว่า **อุโบสถมี ๓ อย่าง** คือ

๑. **ปกติอุโบสถ** คืออุโบสถที่รักษากันเฉพาะวันที่กำหนดไว้ ในปัจจุบันนี้กำหนดเอาวันพระ คือวัน ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

๒. **ปฏิชาครอุโบสถ** คืออุโบสถที่รักษากันครั้งละ ๓ วัน คือถือเอาวันที่กำหนดไว้ในปกติอุโบสถเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า **วันรับ** และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่า **วันส่ง** เช่นวัน ๘ ค่ำเป็นวันรักษาปกติอุโบสถ ผู้ที่จะรักษาปฏิชาครอุโบสถ ก็เริ่มรักษาตั้งแต่วัน ๗ ค่ำ ไปสิ้นสุดเอาเมื่อสิ้นวัน ๙ ค่ำ คือรักษาในวัน ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๙ ค่ำ รวม ๓ วัน ๓ คืน

๓. **ปาฏิหาริยปักขอุโบสถ** คืออุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือนอย่างหนึ่ง ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในกฐินกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ อย่างหนึ่งถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็รักษาเพียงครึ่งละครึ่งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงสิ้นเดือน ๑๑ อีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่า ปาฏิหาริยปักขอุโบสถ

ศีลอุโบสถนั้นเป็น **ศีลรวม** หรือ **ศีลพวง** คือมีองค์ประกอบถึง ๘ องค์ ถ้าขาดไปองค์ใดองค์หนึ่งก็ไม่เรียกว่า ศีลอุโบสถตามพุทธบัญญัติ เพราะฉะนั้นการล่วงศีลอุโบสถเพียงข้อใดข้อเดียว ก็ถือว่าขาดศีลอุโบสถ เพราะเหลือศีลไม่ครบองค์ของอุโบสถศีล พูดง่าย ๆ ว่า ขาดศีลองค์เดียว ขาดหมดทั้ง ๘ องค์ ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลจึงต้องสำรวมระวังกาย วาจาเป็นพิเศษ

อุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ มีดังนี้

๑. **ปาณาติปาตา เวรมณี** งดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป

๒. **อทินนาทานา เวรมณี** งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้

๓. **อพรหมจริยา เวรมณี** งดเว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์

๔. **มุสาวาทา เวรมณี** งดเว้นจากการกล่าวเท็จ

๕. **สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี** งดเว้นจากดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๖. **วิกาลโภชนา เวรมณี** งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

๗. **นัจจคีตวาทิตวิสูกทัสสนมาลาคันธวิเลปนธารณมัณฑนวิภูสนัฏฐานา เวรมณี** งดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้องประโคมดนตรีและดูการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล ลูบทาทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องย้อม เครื่องทาอันเป็นฐานะแห่งการแต่งตัว

๘. **อุจจาสยนมหาสยนา เวรมณี** งดเว้นจากการนั่งและการนอนบนที่นั่งที่นอนสูงใหญ่

อุโบสถศีลอันมีองค์ ๘ นี้ องค์ที่ ๑-๒-๔-๕ เหมือนศีลข้อ ๑-๒-๔-๕ ของศีล ๕ ที่แปลกกันคือข้อ ๓

ศีล ๕ นั้น ข้อ ๓ ให้เว้นจากการประพฤติผิดประเวณีในผู้ที่มิใช่คู่ครองของตน แต่ถ้าเป็นคู่ครองของตนแล้วไม่ห้าม แต่ศีลข้อ ๓ ของอุโบสถศีลนั้น ให้งดเว้นการเสพประเวณีโดยเด็ดขาด แม้ในคู่ครองของตนเอง จึงจะชื่อว่า **พรหมจริยา** คือประพฤติอย่างพรหม

ส่วนที่เพิ่มเข้ามาคือ ศีลข้อ ๖-๗-๘

อุโบสถศีลนั้นก็มีองค์ของศีลเป็นเครื่องวินิจฉัยว่า การกระทำเช่นไรจึงล่วงศีลไว้เช่นเดียวกับศีล ๕ สำหรับศีลข้อ ๑-๒-๔-๕ นั้น มีองค์เหมือนศีลข้อ ๑-๒-๔-๕ ของศีล ๕ ที่ได้กล่าวไปแล้ว สำหรับศีลข้อที่เหลือมีเครื่องวินิจฉัยดังนี้

ศีลข้อ ๓ อพรหมจริยา เวรมณี มีองค์ ๔ คือ

๑. **อชฺฌาจรณียวตฺถุ** วัตถุที่จะพึงประพฤติล่วง (คือมรรคทั้ง ๓)

๒. **ตตฺถ เสวนจิตฺตํ** จิตคิดจะเสพในวัตถุที่จะพึงล่วงนั้น

๓. **เสวนปฺปโยโค** พยายามเสพ

๔. **สาทิยนํ** มีความยินดี

ศีลข้อ ๖ วิกาลโภชนา เวรมณี มีองค์ ๔ คือ

๑. **วิกาโล** เวลาตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนอรุณขึ้น

๒. **ยาวกาลิกํ** ของเคี้ยวของกินที่สงเคราะห์เข้าในอาหาร

๓. **อชฺโฌหรณปฺปโยโค** พยายามกลืนกิน

๔. **เตน อชฺโฌหรณํ** กลืนให้ล่วงลำคอเข้าไปด้วยความเพียรนั้น

สำหรับศีลข้อนี้ ควรทราบว่า เวลาตั้งแต่อรุณขึ้นไปจนถึงเที่ยง เรียกว่า **กาล** คือเป็นเวลาบริโภคอาหาร

ตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงอรุณขึ้น (ของวันใหม่) เรียกว่า **วิกาล** เป็นเวลาที่ต้องเว้นจากการบริโภคอาหารทุกชนิด เว้นน้ำธรรมดา และน้ำดื่ม ๘ อย่าง ที่เรียกว่า [๑] **อัฏฐบาน** ที่มีพุทธานุญาตไว้

น้ำดื่ม ๘ อย่าง (อัฏฐบาน) นั้น คือ

น้ำที่ทำจากผลมะม่วง ๑ ผลหว้า ๑ ผลกล้วยมีเมล็ด ๑ ผลกล้วยที่ไม่มีเมล็ด ๑ ผลมะทราง ๑ ผลจันทน์หรือผลองุ่น ๑ เง่าบัว ๑ ผลมะปรางหรือลิ้นจี่ ๑

ต่อมาทรงมีพุทธานุญาตน้ำผลไม้ทุกชนิด เว้นน้ำต้มเมล็ดข้าวเปลือกน้ำใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำผักดอง น้ำดอกไม้ทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะทราง และทรงอนุญาตน้ำอ้อยสด

อรรถกถาท่านสรุปว่า ในเวลาวิกาลดื่มน้ำผลไม้ได้ทุกชนิด เว้นผลไม้ที่มีผลโตกว่าผลมะตูม (บางแห่งว่าผลมะขวิด) วิธีทำนั้นก็ต้องคั้นเอาแต่น้ำ และกรองให้ไม่มีกาก และไม่ผ่านการสุกด้วยไฟ

น้ำปานะดังกล่าวนี้เท่านั้นที่ผู้รักษาอุโบสถศีลควรดื่มในเวลาวิกาล นอกนี้ไม่ควร พึงสังเกตว่าไม่มีน้ำนมสดทุกชนิด คือ ทั้งน้ำนมของสัตว์ หรือนมที่ทำจากพืช เช่นถั่วเป็นต้น

นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตให้บริโภคเภสัช[๒] ๕ อย่าง **คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย รวมทั้งงบน้ำอ้อย** ในเวลาวิกาลได้

๑-๒. พระวินัยปิฎกมหาวรรค เภสัชชขันธกะ ข้อ ๘๖ และข้อ ๒๖

ศีลข้อ ๗ แบ่งเป็น ๒ ตอน แต่ละตอนมีองค์โดยเฉพาะ ถ้ากระทำผิดศีลตอนใดตอนหนึ่งเพียงตอนเดียว ก็ถือว่าขาดหมดทั้งสองตอน

ศีลข้อ ๗ ตอนแรก นัจจคีตวาทิตวิสูกทัสสนะ เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้องประโคม ดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล มีองค์ ๓ คือ

๑. **นจฺจาทีนิ** การเล่นมีฟ้อนรำขับร้องเป็นต้น

๒. **ทสฺสนตฺถาย คมนํ** ไปเพื่อจะดูหรือฟัง

๓. **ทสฺสนํ** ดูหรือฟัง

ศีลตอนแรกนี้ท่านห้ามทั้งเล่นเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นเล่นแล้วตนดูหรือฟัง ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลแล้วยังเปิดวิทยุฟังเพลงฟังลิเก หรือมหรสพต่าง ๆ หรือเปิดโทรทัศน์แล้วหลบไปนั่งในที่ ๆ มองไม่เห็นภาพ อาศัยฟังแต่เสียงการละเล่นต่าง ๆ มีละครเป็นต้นจากโทรทัศน์นั้น ย่อมไม่สมควร ถือว่าผิดศีลข้อนี้ เพราะมีเจตนาชัดแจ้ง

หากมีผู้อื่นเขาเปิดดูหรือฟังอยู่ ผู้รักษาอุโบสถศีลเพียงแต่ผ่านไป ได้เห็นหรือได้ยินเข้า แล้วก็ผ่านเลยไปอย่างนี้ไม่ผิด แต่ไม่ใช่ว่าไม่ได้มีเจตนาจะดูหรือฟังมาก่อน แต่ผ่านไปเห็นหรือได้ยินเข้า แล้วเลยพลอยร่วมวงดูหรือฟังกับเขาด้วย อย่างนี้ก็ผิด

ปกติเราก็ดูก็ฟังกันอยู่ทุกวันทุกคืน เราจะหยุดดูหยุดฟังกันสักวันหนึ่งคืนหนึ่งตามอย่างพระอรหันต์ ท่านมิได้เทียวหรือ

ก็ในวินัยของพระอริยเจ้านั้น ★การขับร้อง คือการร้องไห้ การฟ้อนรำ คือความเป็นบ้า การหัวเราะจนเห็นฟันพร่ำเพรื่อ คือความเป็นเด็ก

ศีลข้อ ๗ ตอนหลัง มาลาคันธวิเลปนธารณมัณฑนวิภูสนัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการลูบทาทัดทรง ประดับตกแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องย้อม เครื่องทาอันเป็นฐานะคือเหตุแห่งการแต่งตัว มีองค์ ๓ คือ

๑. **มาลาทีนํ อญฺญตรตา** เครื่องประดับตกแต่งมีดอกไม้และของหอม เป็นต้น

๒ **อนุญฺญาตการณาภาโว** ไม่มีเหตุเจ็บไข้เป็นต้นที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต

๓. **อลงฺกตภาโว** ทัดทรงประดับตกแต่งเป็นต้น ด้วยจิตคิดประดับให้สวยงาม

★โรณสูตร อํ. ติกนิบาต ข้อ ๕๔๗

ในข้อนี้มีข้อสังเกตคือ บางท่านก่อนไปวัดเพื่อสมาทานอุโบสถศีล ก็ตกแต่งร่างกาย ทาหน้า ทาปาก เป็นต้น อย่างสวยงามเสียก่อน เพราะคิดว่าได้กระทำก่อนสมาทานศีล จึงไม่ผิด แต่เจตนาในการกระทำเพื่อให้สวยงามมีอยู่จึงถือว่าผิด เพราะผู้ที่จะรักษาอุโบสถศีลนั้น ต้องตั้งเจตนาที่จะรักษาไว้ตั้งแต่รุ่งเช้าแล้วว่า จะรักษาอุโบสถศีลตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง

คำว่า **วันหนึ่งคืนหนึ่ง** นั้น ท่านกำหนดนับตั้งแต่อรุณขึ้นของวันที่รักษาไปจนถึงอรุณขึ้นของวันใหม่ ถ้าน้อยกว่ากำหนดนี้ก็ไม่ชื่อว่าวันหนึ่งคืนหนึ่ง ผู้รักษาอุโบสถควรระลึกถึงข้อนี้ด้วย

ศีลข้อ ๘ อุจจาสยนมหาสยนา เวรมณี งดเว้นจากการนั่งและการนอนบนที่นอนสูงใหญ่ มีองค์ ๓ คือ

๑. **อุจฺจาสยนมหาสยนํ** ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่

๒. **อุจฺจาสยนมหาสยนสญฺญิตา** รู้ว่าที่นั่งที่นอนสูงใหญ่

๓ **อภินิสีทนํ วา อภินิปชฺชนํ วา** นั่งหรือนอนลง

คำว่า **ที่นั่งและที่นอนสูงใหญ่** ในศีลข้อนี้ ท่านหมายเอาที่นั่งและที่นอนสูงใหญ่เกินประมาณ ที่ประดับตกแต่งด้วยเครื่องปูลาดที่วิจิตรงดงาม รวมไปถึงที่นอนที่ยัดด้วยนุ่นและสำลีด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อมิให้ยินดีติดใจในความงามและสัมผัสที่อ่อนนุ่มสบายของที่นั่งและที่นอนเหล่านั้น

อุโบสถทั้ง ๔ ข้อที่แตกต่างและเพิ่มขึ้นจากศีล ๕ นั้นถ้าไม่พิจารณาให้ละเอียดแล้วจะไม่เห็นสิ่งทั้ง ๔ ข้อนี้เพิ่มความขัดเกลายิ่งขึ้น จึงไม่น่าจะยากแก่การรักษา แต่โดยที่แท้แล้วมิใช่เช่นนั้น มิฉะนั้นแล้วก็คงจะไม่มีผู้รักษาอุโบสถศีลน้อยมากอย่างนี้ เมื่อเทียบกับจำนวนพลเมืองทั้งประเทศ

ก็ปกติของคฤหัสถ์นั้น ยังยินดีติดใจในการเสพประเวณี ในการบริโภคจนเกินประมาณ ในการตกแต่งร่างกายให้สวยงาม การนอนสบาย แต่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอุโบสถศีล ๘ ข้อนี้ขึ้น เพื่อขัดเกลาความยินดีติดใจในสิ่งเหล่านี้ของคฤหัสถ์

เป็นครั้งคราว เพียงชั่ววันหนึ่งคืนหนึ่งเป็นอย่างต่ำ ๓ วันเป็นอย่างกลาง (ปฏิชาคร-อุโบสถ) ๓ เดือนตลอดพรรษาเป็นอย่างสูง (ปาฏิหาริยปักขอุโบสถ) มิได้ทรงบัญญัติให้รักษาตลอดชีวิตอย่างพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลเพียงชั่ววันหนึ่งคืนหนึ่งเพราะน้อมระลึกว่า **"แม้เราจะรักษาอุโบสถศีลจนตลอดชีวิตอย่างพระอรหันต์ไม่ได้ ก็ดำเนินตามรอยท่านด้วยการรักษาอุโบสถศีลอันมีองค์ ๘ นี้ ชั่ววันหนึ่งคืนหนึ่ง"** เพียงเท่านี้ พระพุทธองค์ก็ยังตรัสว่าการรักษาอุโบสถศีลของผู้นั้นมีผลมาก ❊ แม้พระราชาผู้ทรงเป็นใหญ่ใน ๑๖ แคว้นก็ยังไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ ของอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ เพราะศีลนั้นทำให้เกิดในสวรรค์

ก็สมบัติมหาศาลของพระราชาในเมืองมนุษย์นั้น เป็นของเล็กน้อยเปรียบเหมือนสมบัติของคนจน เมื่อเทียบกับสมบัติและความสุขอันเป็นทิพย์ในเทวโลก ที่ผู้รักษาอุโบสถศีลจะพึงได้รับเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

ทั้งนี้เพราะเทวดาผู้เกิดในสวรรค์ชั้นต่ำสุดคือ จาตุมมหาราชิกานั้นยังมีอายุยืนถึง ๕๐๐ ปีทิพย์ ซึ่งวันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกานั้นเท่ากับ ๕๐ ปีมนุษย์ ลองคิดดูเองเถิดว่า ๕๐๐ ปีทิพย์นั้นจะเท่ากับกี่ปีมนุษย์ ยิ่งถ้าได้เกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้นไป อายุก็เพิ่มขึ้นจากชั้นต่ำเป็นทวีคูณ ชั้นปรนิมมิตวสวตีอันเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด เทวดาในชั้นนี้อายุยืนถึง ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ (เทวโลกหรือสวรรค์นั้นมี ๖ ชั้น คือจาตุมมหาราชิกา ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานนรตี ปรนิมมิตวสวตี)

อุโบสถศีล จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มากอย่างนี้

ถึงกระนั้นพระพุทธองค์ก็มิได้ทรงสอนให้หลงใหลติดใจในสมบัติและความสุขในโลกสวรรค์ เพราะมิฉะนั้นแล้วพระองค์จะไม่ตรัสกับ **นางวิสาขา** มหาอุบาสิกาเลยว่า

อุโบสถ ♣ มี ๓ อย่าง คือ

๑. โคปาลกอุโบสถ อุโบสถที่เปรียบเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค

❊ อุโปสถสูตร อํ. ติกนิบาต ข้อ ๕๑๐

๒. **นิคัณฐอุโบสถ** อุโบสถของพวกนักบวชนิครนถ์

๓. **อริยอุโบสถ** อุโบสถของพระอริยะ

บุคคลผู้รักษาอุโบสถเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโคนั้น เมื่อสมาทานอุโบสถศีลแล้ว ก็ปล่อยใจให้คิดแต่เรื่องของความโลภความต้องการ อยากได้สิ่งโน้นสิ่งนี้มาบำรุงบำเรอตน ไม่ได้คิดจะทำความดีอย่างอื่นให้เกิดขึ้นเลย ไม่ผิดอะไรกับคนที่รับจ้างเลี้ยงโค ที่เมื่อถึงเวลาเช้าก็ไปรับโคมาเลี้ยง เวลาเย็นก็นำโคมาส่งเจ้าของแล้วเอาค่าจ้างไป กลับบ้านก็คิดแต่ว่าพรุ่งนี้จะพาโคไปกินหญ้า กินน้ำที่ไหน คนรับจ้างไม่เคยได้รับประโยชน์อะไรจากโค มีน้ำนมเป็นต้นเลย ผู้รักษาโคปาลกอุโบสถก็เช่นกัน ไม่ได้รับประโยชน์จากอุโบสถศีลที่ตนรักษาเลย การรักษาอุโบสถแบบ **โคปาลกอุโบสถ** จึงไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก เพราะความตรึกไม่บริสุทธิ์

ส่วน **นิคัณฐอุโบสถ** นั้น เป็นอุโบสถของนักบวชนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างจากการรักษาอุโบสถในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ในวันอุโบสถ พวกนักบวชนิครนถ์ จะแนะนำชักชวนสาวก เป็นต้นว่า ไม่ให้ฆ่าสัตว์ในทิศทั้ง ๔ ในที่เลยร้อยโยชน์ไป นอกจากนั้นมิได้ห้าม การแนะนำชักชวนสาวกอย่างนี้ ชื่อว่า ห้ามการฆ่าสัตว์บางแห่งไม่ห้ามฆ่าสัตว์ในที่บางแห่ง เป็นการขาดความกรุณาเอ็นดูสัตว์ในบางจำพวกมิได้ให้ความเอ็นดูแก่สัตว์ทุกหมู่เหล่า อุโบสถของพวกนิครนถ์จึงไม่มีผลมาก

แต่ **อริยอุโบสถ** นั้น เป็นอุโบสถที่มีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะผู้รักษามิได้ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในความยินดีต้องการ หรือความเศร้าหมองใด ๆ ด้วยอำนาจของของกิเลส แต่มาพากเพียรระลึกถึงพระคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตลอดจนระลึกถึงศีลที่บริสุทธิ์ไม่ด่างพร้อยของตน และระลึกถึงคุณธรรมของผู้ที่เกิดเป็นเทวดา ว่าเทวดาเหล่านั้นได้เกิดเป็นเทวดา เพราะประกอบด้วยศัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เช่นใด แม้เราประกอบด้วยศัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เช่นนั้น เมื่อพากเพียรระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นต้นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมผ่องใส ไม่เศร้าหมองเพราะกิเลสการรักษาอุโบสถโดยการไม่ปล่อย ใจให้ตกไปในอำนาจ ของอกุศลแล้วมาเจริญกุศลอย่างนี้ ชื่อว่า อริยอุโบสถ

อุโบสถจึงมีผลมาก เพราะจิตของผู้รักษาบริสุทธิ์ ไม่มีผลมากเพราะจิตเศร้าหมอง

บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว เจริญพุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลนั้น ชื่อว่า เข้าจำ **พรหมอุโบสถ** อยู่ร่วมกับพรหม และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภพรหม

คำว่า **พรหม** ในที่นี้ แปลว่า ประเสริฐ เป็นชื่อของพระพุทธเจ้า

บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว **เจริญธัมมานุสสติ** ระลึกถึงคุณของพระธรรมเป็นอารมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลนั้นชื่อว่า เข้าจำ **ธรรมอุโบสถ** อยู่ร่วมกับธรรม และมีจิตผ่องใส เพราะปรารภธรรม

บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว **เจริญสังฆานุสสติ** ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์เป็นอารมณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลนั้นชื่อว่า เข้าจำ **สังฆอุโบสถ** อยู่ร่วมกับสงฆ์ และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภสงฆ์

บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว **เจริญสีลานุสสติ** ระลึกถึงความบริสุทธิ์แห่งศีลของตน พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลนั้น ชื่อว่า เข้าจำ **ศีลอุโบสถ** อยู่ร่วมกับศีล และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภศีล

ศีลที่บริสุทธิ์ คือ **ศีลที่ไม่ขาด** คือไม่ขาดข้อต้นหรือข้อปลายเหมือนผ้าที่ขาดตรงชาย ๑

ไม่ทะลุ เหมือนผ้าที่ทะลุตรงกลาง เพราะขาดศีลตอนกลางในระหว่างข้อต้นและข้อปลาย ๑

ไม่ด่าง เหมือนแม่วัวที่มีรอยด่างสีดำหรือแดง รูปกลมหรือยาว ที่หลังหรือที่ท้อง เพราะขาดศีลติดต่อกันเป็นลำดับ ๒ หรือ ๓ ข้อ ๑

ไม่พร้อย เหมือนแม่วัวที่มีจุดตามตัว เพราะศีลขาดเป็นระหว่าง ๆ ๑

อุโปสถสุตร อํ. ติกนิบาต ข้อ ๕๑๐

บุคคลที่รักษาอุโบสถแล้ว **เจริญเทวตานุสสติ** ระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทวดา พระพุทธเจ้าตรัสว่าบุคคลนั้นชื่อว่า เข้าจำ **เทวดาอุโบสถ** อยู่ร่วมกับเทวดา และมีจิตผ่องใสเพราะปรารภเทวดา

ผู้รักษาอุโบสถ เมื่อพากเพียรระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นต้นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมผ่องใส ไม่เศร้าหมองเพราะกิเลส

ครั้นเจริญอนุสสติให้จิตใจสงบอย่างนี้แล้ว ตายไปย่อมเกิดในสวรรค์ หากเจริญธรรมให้สูงยิ่งกว่านี้ คือเจริญสมถะกรรมฐาน เป็นนิจจนได้ฌาน ฌานก็จะนำเกิดในพรหมโลกหรือหากเจริญวิปัสสนาจนสำเร็จมรรคผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้รักษาอุโบสถศีลนั้นก็สามารถกำหนดการเกิดของตนได้ว่า ยังมีอีกหรือไม่ คือถ้าเป็นพระโสดาบัน พระสกคาทามี พระอนาคามี ก็ยังต้องเกิดอีก แต่อย่างมากก็เกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ หากสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ก็ไม่เกิดอีกเลย

ก็เพราะอริยอุโบสถมีผลมาก มีอานิสงส์มากอย่างนี้ คืออย่างต่ำทำให้เกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น อย่างกลางทำให้เกิดเป็นพรหม อย่างสูงทำให้ไม่เกิดอีกเลย ทุกท่านที่รักษาอุโบสถจึงควรรักษาอริยอุโบสถ ดำเนินรอยตามพระอริยะ ส่วนผลที่ได้รับจะสูงต่ำเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำของเราเอง รวมทั้งปัญญาบารมีที่ได้สั่งสมอบรมมาแต่ปางก่อนด้วย

ใน **สักกสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ข้อ ๔๖** พระพุทธองค์ตรัสเตือนอุบาสกชาวสักกชนบท ที่รักษาอุโบสถศีลเป็นบางครั้งบางคราวว่า เป็นผู้ประมาทไม่ทำตามคำพร่ำสอนของพระองค์ ในเมื่อชีวิตมีภัยเพราะความโศก มีภัยเพราะความตายอย่างนี้ ก็ยังไม่รักษาอุโบสถศีลให้เป็นปกติ ให้สม่ำเสมอ สาวกของพระองค์นั้นปฏิบัติตามคำพร่ำสอนของพระองค์โดยไม่ประมาทตลอด ๑๐ ปี ย่อมได้รับความสุขเพียงอย่างเดียวตลอด ๑๐๐ ปีก็มี หมื่นปีก็มี แสนปีก็มี พึงเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีก็มี

อย่าว่าแต่ผู้ที่ปฏิบัติตามคำพร่ำสอนของพระองค์ตลอด ๑๐ ปีเลย แม้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์น้อยกว่านั้นลงมาตามลำดับจนถึง ๑ วัน ๑ คืน ก็พึงได้รับความ

สุขอย่างเดียวตลอด ๑๐๐ ปีก็มี หมื่นปีก็มี แสนปีก็มี พึงเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีก็มี

เมื่ออุบาสกชาวสักกชนบทได้ฟังพระพุทธองค์ตรัสเตือนพร้อมทั้งแสดงอานิสงส์ของอุโบสถศีล เช่นนั้น ก็กราบทูลรับรองว่า ต่อแต่นี้ไปจะรักษาอุโบสถศีลโดยสม่ำเสมอ มิได้ขาด

ก็ชีวิตของเราทั้งหลายในปัจจุบันนี้ ล้วนมีภัยอันตรายอยู่รอบตัวไม่มีใครทราบว่าความตายจะมาถึงเราเมื่อไร แล้วเรายังจะประมาทไม่ทำตามคำพร่ำสอนของพระพุทธองค์ด้วยการรักษาศีล ๕ หรืออุโบสถศีลให้สม่ำเสมอดอกหรือ ในเมื่อศีลนั้นเป็นอริยทรัพย์ประการหนึ่งในบรรดาอริยทรัพย์ ๗ ประการที่พร้อมจะติดตามไปให้ความสุขแก่ผู้รักษาตลอดไป ตราบเท่าที่ยังต้องเกิดอยู่

เพราะฉะนั้น ผู้ที่รักษาศีลดีแล้ว จึงไม่ต้องตั้งเจตนาปรารถนาว่า ขอความไม่เดือนร้อนและความสุข จงเกิดแก่เรา ด้วยว่าความไม่เดือดร้อนและความสุข ย่อมเกิดแก่ผู้มีศีลเป็นธรรมดา ถึงจะตั้งเจตนาปรารถนาว่าขอความไม่เดือดร้อนและความสุขจงเกิดแก่เราเขาก็หาได้รับผลสมตามเจตนาไม่ เพราะความเดือดร้อน และความทุกข์ย่อมเกิดแก่ผู้ทุศีลเป็นธรรมดา

ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ อย่างนี้

สำหรับศีลของคฤหัสถ์อีกอย่างหนึ่ง คือ ศีล ๘ นั้น ก็มี ๘ ข้อเหมือนอุโบสถศีล แต่ผู้ทุศีลเพียงแต่ไม่กำหนดวันรักษาเหมือนอุโบสถศีล จะรักษาวันใด เมื่อไรก็ได้ เป็นการสะดวกสบายสำหรับผู้ที่ไม่อาจจะรักษาอุโบสถศีลในวันพระ ก็สามารถรักษาศีล ๘ ในวันอื่นเป็นนการทดแทนได้ บางท่านมีศรัทธารักษาศีล ๘ จนตลอดชีวิต ควรแก่การสรรเสริญ และหากว่าท่านที่รักษาศีล ๘ นั้น จะได้รักษาศีล ๘ ของท่านตามแบบอย่างของพระอริยะแล้ว ศีลของท่านก็ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

อนึ่งในการตั้งใจรักษาศีลนั้น อย่านึกว่าต้องไปสมาทานกับพระที่วัดเท่านั้นจึงจะเป็นศีล ความจริงแล้วจะสมาทานที่ไหนก็ได้ คือจะสมาทานที่วัด ในป่า หรือในบ้าน หากมีเจตนาคิดงดเว้นก็เป็นศีลแล้ว หรือจะคิดงดเว้นเองโดยมิต้องสมาทานก็เป็นศีล โดยเฉพาะอุโบสถศีลนั้น ควรตั้งเจตนาในการรักษาไว้แต่รุ่งเช้า หากมีโอกาสไปวัดจะสมาทานกับพระ

อีกครั้งหนึ่งก็สมควร ทั้งนี้เพราะตามวัดต่าง ๆ นั้น กว่าจะถึงเวลาที่พระท่านลงโบสถ์และให้ศีล ก็มักเป็นเวลาหลังจากที่ท่านฉันอาหารเช้าแล้ว (โดยมากประมาณ ๙ น.) ซึ่งเลยเวลาที่อรุณขึ้นมาหลายชั่วโมง ด้วยเหตุนี้จึงควรสมาทานด้วยตนเองเสียก่อนแต่รุ่งเช้า

ในอดีต พระพุทธเจ้าของเราในสมัยที่ยังเป็นพระมหาชนกโพธิสัตว์ก็ยังได้สมาทานศีลอุโบสถด้วยตนเอง ในขณะที่ลอยอยู่กลางทะเล

แม้ในสมัยพุทธกาล คนส่วนมากก็สมาทานศีลที่บ้าน ในวันอุโบสถ แล้วจึงถือดอกไม้ของหอมไปวัดเพื่อฟังธรรม (อรรถกถาเล่า) ท่านมิได้ไปรับศีลจากพระที่วัด

หากการรักษาศีลจำเป็นต้องไปสมาทานกับพระเพียงอย่างเดียวแล้ว ก็น่าคิดว่าผู้ที่อยู่ในถิ่นกันดาร ในที่ไม่มีวัด ไม่มีพระ แต่นับถือพระพุทธศาสนา มิหมดโอกาสที่จะรักษาศีล หรือ เพราะเหตุนี้การทำอะไร จึงต้องอาศัยปัญญา แม้การรักษาศีลก็ต้องอาศัยปัญญาพินิจพิจารณาให้รอบคอบ อย่าเพียงแต่ทำตาม ๆ กันโดยขาดเหตุผล

ด้วยเหตุนี้พระอรหันต์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า ศีลเท่านั้นเป็นเลิศ แต่ผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุดในโลกนี้ ความชนะในมนุษยโลกและเทวโลก ย่อมมีได้เพราะศีลและปัญญา

ความชนะในที่นี้ หมายถึง ความชนะกิเลส มนุษย์ก็ตาม เทวดาก็ตาม จะชนะกิเลสได้ก็เพราะศีลและปัญญา

ศีลที่มีปัญญาเป็นพื้นฐาน จึงไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท ไม่เป็นทาสของตัณหาและทิฏฐิ กล่าวคือ ผู้รักษาศีล มิได้มุ่งรักษาเพราะต้องการลาภ ยศ สรรเสริญ หรือสมบัติใด ๆ มีโภคสมบัติเป็นต้น หรือมิได้รักษาเพราะเห็นผิดว่าเราจะบริสุทธิ์จากกิเลสได้เพราะศีลนี้ หมายความว่าผู้นั้นเห็นผิดว่า ลำพังศีลอย่างเดียว คือศีลเท่านั้นบรรลุนิพพานได้ ซึ่งเห็นผิดไปจากความจริง เพราะผู้ที่จะบรรลุนิพพานได้นั้นต้องประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา

ขุททกนิกาย, ปุณณเถรคาถา, สีลวเถรคาถา

เบื้องต้นนั้น ศีลเป็นบาทให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นบาทให้เกิดปัญญา

แต่เบื้องปลาย ศีล สมาธิ และปัญญา จะประชุมพร้อมกันเป็นมรรคสมังคี ในอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นอริยศีล อริยสมาธิ และอริยปัญญา

อริยศีลที่ประกอบด้วยอริยสมาธิ และอริยปัญญา ในขณะนั้นเท่านั้น ที่บรรลุนิพพานได้

อริยศีลนี้ จึงชื่อว่า สีเลน นิพฺพุตึ ยนฺติ โดยแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ศีลที่มีปัญญาเป็นพื้นฐาน จึงเป็นเครื่องกั้นทุจริต เป็นเสบียงเดินทางชั้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐ เป็นเครื่องหอมที่ฟุ้งไปทั่วทิศานุทิศ เป็นสะพานนำไปถึงนิพพาน หากยังไม่ปรินิพพานใด ย่อมเกิดเป็นมนุษย์และเทวดาเท่านั้น

จริงหรือไม่ที่ว่า ศีลเป็นอาภรณ์อันประเสริฐ

ใครลิขิตชีวิตเรา

ประณีต ก้องสมุทร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ในวันที่ท้องฟ้าแจ่มใสปราศจากเมฆหมอก ทุกสิ่งดูน่าเจริญตาเจริญใจ ลองมองออกไปรอบ ๆ ตัวเรา แสงแดดเรืองรองกระจายไปทั่ว ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชะอุ่ม นกนานาชนิดส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้ว บินถลาไปมาเพื่อหาอาหาร ผีเสื้อแสนสวยตัวเล็ก ๆ บินว่อนอยู่เหนือดอกไม้ที่แย้มบาน

ในสายตาของชาวโลก ธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์ แต่ในสายตาของนักธรรมะที่มีปัญหา เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกผู้ที่ดำเนินรอยตามพระองค์ หาได้เห็นเช่นนั้นไม่ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรคงที่ ไม่ถาวรยั่งยืน เกิดแล้วก็ตาย มีแล้วก็กลับไม่มี

พิจารณาดูให้ดี จะเห็นจริงตามท่าน

วันเวลาผ่านมาแล้วก็ผ่านไป ต้นไม้ใบหญ้าที่เขียวชะอุ่มไม่ช้าก็ร่วงหล่นตายไป นกก็ดีผีเสื้อก็ดี ล้วนแต่มีชีวิตอยู่ไม่นานแล้วก็ตาย แม้แต่ตัวเราเองก็ต้องตาย ทุกอย่างในโลกนี้ตกอยู่ในลักษณะนี้ คือต้องเปลี่ยนแปลง แตกสลายไปในที่สุด ถ้าเราไม่รู้จักดำเนินชีวิตของเราให้ถูกต้องแล้ว เราจะไม่พ้นไปจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้เลย

พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งปวง ล้วนแต่เคยมองเห็นความจริงข้อนี้ ท่านจึงได้ดำเนินชีวิตของท่าน ไปตามทางอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ จนได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตขีณาสพตามลำดับ ดับกิเลสและขันธ์ได้หมดสิ้นไม่ต้องเกิดไม่ต้องตายอีกต่อไป

มีคนสักกี่คนที่ต้องการดำเนินรอยตามพระพุทธองค์ ส่วนมากยังรักที่จะเกิดอยู่ทั้งสิ้น แม้จะทุกข์บ้างสุขบ้าง แต่ชีวิตก็ยังน่ารื่นรมย์ น่าอยู่ น่าทดลอง พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนให้ทุกคนดำเนินรอยตามพระองค์แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ผู้ใดยังรักที่จะอยู่ในโลกนี้ พระองค์ทรงสอนให้อยู่ในโลกนี้ด้วยความสุข แม้จะต้องตายแล้วเกิดใหม่อีก ก็ให้เกิดในที่ดี มีความสุขสบาย มีรูปสวยรวยทรัพย์ เป็นต้น

นั่นคือทรงสอนให้ละชั่วประพฤติดี

เพราะถ้าประมาทพลาดพลั้ง ต้องตกลงไปเกิดในที่ชั่วเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉานแล้ว โอกาสที่จะกลับมาในที่ดี เป็นมนุษย์เป็นต้นนั้นแสนยาก เพราะอะไร ? เพราะเมื่อไปเกิดในที่ชั่วเหล่านั้นแล้ว ต้องทนทุกข์ทรมาน อดอยากยากแค้น ด้วยอำนาจของความชั่วที่ทำไว้ โอกาสที่จะทำความดีแทบจะไม่มี เมื่อโอกาสที่จะทำความดีหายาก เราจะได้ผลของความดีที่ไหนมานำเราไปเกิดที่ดี ผู้ที่เกิดมาในที่ชั่วอาศัยกรรมชั่วนำไปเกิดฉันใด ผู้ที่เกิดในที่ดีต้องอาศัยกรรมดีนำไปเกิด ฉันนั้น

สัตว์เดรัจฉานที่เราเห็นว่าน่ารัก เช่น นก เป็นต้นนั้นความจริงเกิดในที่ชั่ว โอกาสที่จะทำความดีมีน้อยหรือเกือบไม่มีเลย มักจะทำความชั่วเสียมากกว่า วันหนึ่ง ๆ ท่านเห็นนกทำความดีอะไรบ้าง มีแต่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตด้วยการหาหนอนหาแมลงกินเป็นอาหาร ชีวิตของนกส่วนมากจึงมีแต่จมลงไปในที่ชั่วมากขึ้นทุกวัน ฉะนั้น โอกาสที่จะกลับมาเกิดเป็นคนจึงแสนยากยังมีสัตว์อีกมากมายรอบ ๆ ตัวเรา ในฤดูที่ฝนฉ่ำฟ้า เราจะพบลูกกบ ลูกเขียด ลูกคางคก มากมายในแอ่งน้ำตื้น ๆ ส่งเสียงร้องกันเซ็งแซ่ ฝนตกที่ไหนมีน้ำขังแม้เพียงเล็กน้อย เราจะเห็นสัตว์จำพวกนี้เต็มไปหมด ยังไม่ทันโตก็ถูกเหยียบตายบ้างรถทับตายบ้าง ที่รอดมาได้ก็ต้องตายเพราะน้ำในแอ่งแห้งเสียก่อนบ้าง แดดเผาตายบ้าง สิ้นชีวิตไปชาติหนึ่งโดยที่ไม่มีโอกาสทำความดีอะไรเลย

ลองมองให้ใกล้ตัวอีกนิด สุนัขก็ดี แมวก็ดี แม้จะได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีความสุข มีอาหารอุดมสมบูรณ์ก้วยผลของบุญเก่าที่เคยทำไว้ แต่บุญใหม่ท่านเคยเห็นสุนัขหรือแมวทำคุณงามความดีอะไรบ้าง มีแต่คอยประจบประแจงเจ้านายให้รักใคร่เพื่อปากท้องของตนเอง ริษยาพยาบาทกันเองบ้างคอยทำลายนกและหนูบ้าง โอกาสที่จะทำความดีเกือบไม่มีเมื่อบุญ

เก่าก็ใช้หมด บุญใหม่ก็ไม่ได้ทำ แล้วจะได้บุญที่ไหนมาช่วยให้ไปเกิดในที่ ๆ ดีในเมื่อสิ้นชีวิตลงมีแต่จะตกต่ำลงไปทุกที ลองมองให้ซึ้ง จะเห็นว่าลำพังแต่เกิดมาเป็นสัตว์ก็น่าสงสารอยู่แล้ว ซ้ำยังมีคนใจร้ายมาเบียดเบียนซ้ำเติมให้ทุกข์ยากลำบากมากขึ้นไปอีก นี่เป็นเพียงชีวิตของสัตว์ที่เรามองเห็นได้ส่วนที่เรามองไม่เห็นมีอีกมากมาย โดยเฉพาะพวกสัตว์นรกเปรตอสุรกาย สัตว์เหล่านี้ยิ่งลำบากทุกข์ยากยิ่งกว่าสัตว์ที่เราเห็น ๆ อยู่นี้หลายแสนเท่า

เราเคยคิดกันบ้างหรือไม่ว่า อะไรทำให้เกิดเป็นสัตว์ อะไรทำให้เกิดเป็นมนุษย์ อะไรทำให้เกิดเป็นเทวดา เพราะอะไรสัตว์จึงมีมากมายหลายชนิดจนนับไม่ถ้วน แม้เทวดา และมนุษย์เองก็มีมากมายหลายจำพวก สัตว์ในโลกนี้จะมีอย่างเดียวไม่ได้หรือมนุษย์และเทวดาก็จะมีแต่คนดีอย่างเดียว ไม่มีคนชั่ว หรือมีแต่คนชั่วช้าอย่างเดียวไม่มีคนดีเลย ไม่ได้หรือ ?

ตอบได้ทันทีว่า ไม่ได้

เพราะอะไร ? เพราะสัตว์ทุกชนิดมีกรรมคือการกระทำแตกต่างกัน เกิดเป็นสัตว์ก็เพราะกรรม เกิดเป็นมนุษย์ก็เพราะกรรม เกิดเป็นเทวดาก็เพราะกรรม สัตว์และมนุษย์ตลอดจนเทวดามากหลายประเภทก็เพราะกรรม คือ การกระทำของตนเอง มิใช่กระทำของผู้อื่น สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้จึงเป็นไปตามกรรม มีกรรมเป็นผู้จำแนกให้ดี เลว ประณีต แตกต่างกัน

ทุกท่านไม่มีใครอยากถูกฆ่า ถูกขะโมย ถูกผู้อื่นล่วงเกินบุตรภรรยาสามีของตน ไม่มีใครอยากได้ยินคนอื่นเขาโป้ปดมดเท็จเรา หรือพูดคำหยาบ เสียดสีเรา ไม่อยากขาดสติ เป็นคนบ้าเลอะเลือน แต่ว่าทำอย่างไรเล่า จึงจะไม่ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจเหล่านี้

ไม่ยากเลย

พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า เมื่อเราไม่อยากถูกฆ่า ก็อย่าฆ่าคนอื่นสัตว์อื่น และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่าแทนเราด้วย เราไม่อยากถูกลักขะโมย ก็อย่าลักขะโมยหรือหยิบฉวยของที่เจ้าของเขาหวงแหน ที่เจ้าของเขามิได้อนุญาต ทั้งไม่ใช้ผู้อื่นลักขะโมยหยิบฉวยแทนตนด้วย เราไม่อยากให้ผู้อื่นล่วงเกินบุตรภรรยาสามีของเรา เราก็อย่าได้ล่วงเกินบุตรภรรยาสามีของผู้

อื่น เราไม่อยากได้ยินคำเท็จ คำหยาบ เราก็อย่าพูดเท็จ อย่าพูดหยาบคาย พูดแต่คำสัตย์ คำจริง คำอ่อนหวาน เราไม่อยากเลื่อนลอย ขาดสติ เป็นบ้า ก็อย่าดื่มสุราเมรัยของเสพติดมึนเมาทั้งหลาย

ในทางตรงกันข้าม ทุกคนอยากร่ำรวย อยากรูปสวย ผิวพรรณงดงาม มีคนเคารพนอบน้อมเชื่อฟัง มีคนคอยปรนนิบัติรับใช้ช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จ ทุกคนอยากมีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาดด้วยกันทั้งนั้น ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะได้สิ่งที่เราต้องการ ที่น่าพึงพอใจเหล่านี้มาจากไหน ไม่ยากอีกเช่นเดียวกัน

เราอยากร่ำรวย เราก็ต้องละความตระหนี่ ยินดีในการจำแนกแจกทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันข้าวของเงินทองเครื่องใช้แก่ผู้อื่น ใครขาดแคลนสิ่งใด เรามีเราก็หยิบยื่นให้ด้วยความเต็มใจ ไม่หวงแหน ไม่หวังผลตอบแทน ความดีที่เราเคยแบ่งปันให้ทานแก่ผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์นั้น มิได้สูญหายไปไหน แต่จะกลับมาตอบสนองให้เราได้ข้าวของเงินทองเหล่านั้น เป็นคนร่ำรวย ไม่ยากจนในอนาคต

เราอยากมีรูปงาม พระพุทธเจ้าก็ตรัสสอนให้รักษาศีล มีศีล ๕ คือการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ตามสมควรแก่กำลังของผู้รักษา ศีลเป็นเครื่องขัดเกลากายวาจาใจให้สะอาด มีกิริยาวาจาใจเรียบร้อย คนที่มีกิริยาวาจาสุภาพเรียบร้อยมีใจดีนั้นเป็นคนน่ารักหนักหนา ใครเห็นใครก็ชอบ ใครเห็นใครก็ชม ใครได้อยู่ใกล้ชิดก็เอ็นดูรักใคร่ คนมีศีลหน้าตาอิ่มเอิบ ผิวพรรณผ่องใส ด้วยความดีคือศีลที่เราได้เคยทำไว้นี้ จะเป็นเหตุให้เราได้มีรูปสวย ผิวพรรณงาม ในกาลภายหน้า

เราอยากให้คนอื่นเคารพนอบน้อมเชื่อฟังเรา เราก็ต้องหัดเคารพนอบน้อมเชื่อฟังผู้ที่ควรเคารพควรเชื่อฟังเสียก่อน ผู้ที่ควรเคารพนอบน้อมเชื่อฟังนั้นได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ ตลอดจนผู้ที่สูงกว่าเราด้วยชาติตระกูล ด้วยความรู้ และด้วยวัย ถ้าเราเคยนอบน้อมเคารพยกย่องผู้อื่น ไม่ดูหมิ่นผู้อื่นอย่างนี้ เราก็จะได้รับผลเช่นเดียวกันนั้นเองในภายหลัง

เราต้องการให้ใคร ๆ ช่วยเหลือกิจการงานของเรา เราก็ต้องรู้จักช่วยเหลือกิจการงานของผู้อื่น กิจการงานในที่นี้หมายถึงกิจการงานที่ดีที่ชอบที่สุจริต ไม่ใช่กิจการงานที่

ทุจริตคิดมิชอบมีการลักขะโมยเป็นต้น เราเคยช่วยเหลือการงานของผู้อื่นด้วยความเต็มใจอย่างใด เราก็จะได้รับผลคือการช่วยเหลือจากผู้อื่นอย่างนั้น

เราอยากมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ก็ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ ด้วยการอ่านหนังสือที่ดีมีคุณค่า และหมั่นคบหาสมาคมใกล้ชิดกับท่านผู้รู้ สดับตรับฟังคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายเหล่านั้น มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นอยู่เสมอ ๆ อ่านแล้วฟังแล้วก็ต้องนำมาคิดพิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบ สติปัญญาความเฉลียวฉลาดจึงจะเกิดได้

เพราะฉะนั้นเมื่อเราต้องการอย่างไร ก็จงทำเหตุให้ตรงกับผลที่จะได้รับเหตุดีผลต้องดีเหตุชั่วผลต้องชั่ว พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น เราหว่านข้าว เราก็ย่อมได้รับเมล็ดข้าว เราทำกรรมดี เราก็ได้รับผลดี เราทำกรรมชั่วเราก็ได้รับผลชั่ว คำตรัสของพระพุทธองค์ข้างต้นนี้ เป็นความจริงอย่างยิ่ง และจะจริงอยู่ตลอดไปไม่มีสิ่งใดจะมามีอำนาจทำให้ผันแปรเป็นอย่างอื่นได้ ด้วยเหตุนี้สัตว์ทั้งหลายจึงเกิดมาด้วยกรรม คือการกระทำดีหรือชั่ว ที่แต่ละคนได้ทำไว้เอง จะไปเกิดที่ไหน เป็นอะไร ดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์หรือเทวดาก็เพราะกรรมคือการกระทำของเราเองทั้งสิ้น เกิดมาแล้วก็มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยกรรม คือรับผลของกรรมเก่าบ้าง สร้างกรรมใหม่ที่จะเป็นเหตุให้เกิดผลต่อไปอีกบ้าง **ตายไปแล้วจะเป็นอย่างไรต่อไป ก็เพราะกรรม ไม่ใช่เพราะพระพรหมลิขิต หรือผู้อื่นดลบันดาลให้เป็นไปแต่กรรมที่เราเคยสะสมเอาไว้นั่นแหละ เป็นผู้ลิขิตชีวิตเราให้เป็นไปต่าง ๆ** รวมความว่าเราไม่มีวันที่จะหนีกรรมที่เราทำไว้ได้พ้น นอกเสียจากว่า เราได้ทำลายเหตุที่จะทำให้เราเกิดหมดสิ้นแล้วด้วยอริยมรรค เมื่อนั้นเราจะไม่ต้องรับกรรมหรือสร้างกรรมใด ๆ อีกเลย เราจะเป็นผู้พ้นแล้วจากกรรมทั้งมวล เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกของพระองค์ได้พ้นกันมาแล้ว

ตามปกตินั้น คนเราไม่มีใครเลยที่เคยทำแต่ความดีหรือความชั่วเพียงอย่างเดียว ทุกคนล้วนแต่เคยทำความดีบ้าง ทำความชั่วบ้างกันมาแล้วทั้งสิ้น บางคนเคยทำดีมากทำชั่วน้อย บางคนเคยทำดีน้อยทำชั่วมาก และก็ไม่ได้ทำกันแต่เฉพาะชาตินี้เพียงชาติเดียวเท่านั้น หากแต่ได้เคยทำไว้ในชาติก่อน ๆ ที่เคยเกิดมาแล้วจนนับไม่ถ้วนนั้นด้วย ด้วยเหตุนี้คนเรา

จึงแตกต่างกัน ตามกำลังของบุญและบาปที่ได้ทำไว้ บางคนเกิดในตระกูลสูง เกิดในถิ่นที่เจริญ มีรูปสวย รวยทรัพย์ มีคนเคารพนับถือ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด บางคนเกิดในตระกูลต่ำ เกิดในถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ รูปไม่สวย ยากจน ขาดคนนับถือ ขาดสติปัญญา เมื่อเกิดมาแล้วยังทำกรรมดีกรรมชั่ว แตกต่างกันอีก

พระพุทธองค์ จึงตรัสว่า "กรรมคือบุญและบาปเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ ดี เลว ประณีต แตกต่างกัน"

บางคนกำลังทำความชั่วอยู่ แต่กลับได้รับความสุขความสบายมีหน้ามีตา ทั้งนี้ก็เพราะความดีที่เขาเคยทำมากำลังให้ผลแต่ความชั่วที่เขากำลังทำอยู่ยังไม่ให้ผล ตรงกันข้าม บางคนกำลังทำความดีอยู่ แต่กลับได้รับความทุกข์ยากลำบากนานาประการทั้งนี้เพราะความชั่วที่เขาเคยทำมาก่อน ๆ กำลังให้ผล ส่วนความดีที่เขากำลังทำอยู่ยังไม่ให้ผล **ขึ้นชื่อว่าบุญคือความดีนั้นจะให้ผลชั่วย่อมไม่มี และขึ้นชื่อว่าบาปคือความชั่วนั้นจะให้ผลดีย่อมไม่มี** ถ้าท่านเข้าใจผลของบุญและบาปโดยถูกต้องอย่างนี้แล้ว ท่านจะไม่เศร้าโศรกเดือดร้อนใจ เมื่อได้รับความทุกข์ และจะไม่ลำพองใจเมื่อได้รับความสุข เพราะเราทำความดีความชั่วด้วยตัวของเราเอง เราจึงได้รับผลนั้นด้วยตนเอง สักวันหนึ่งความทุกข์นั้นก็จะหมดไป ความสุขจะมาแทนที่ แล้วแต่ว่าเมื่อไรความดีหรือความชั่วที่เราเคยได้ทำมาแล้วมากมายนั้นจะให้ผล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **การที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์นี้ยากนัก เพราะการเกิดเป็นมนุษย์นั้นต้องอาศัยได้เคยทำบุญไว้ในปางก่อน** นอกจากนั้นพระองค์ยังตรัสว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ เพราะมีโอกาสที่จะบำเพ็ญบุญได้ทุกชนิด ตั้งแต่บุญเล็ก ๆ น้อย ๆ จนถึงบุญใหญ่ที่สามารถทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งมวลได้ ชาตินี้เราท่านได้เกิดเป็นมนุษย์แล้ว โอกาสที่จะทำความดีมีไม่นานเลย อย่างมากไม่เกิน ๑๐๐ ปี จึงควรจะสร้างบุญของเราไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะบุญที่ท่านสร้างสมไว้ดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้ทั้งชาตินี้และชาติหน้า ทรัพย์สมบัติอย่างอื่นไฟไหม้ได้ เสียหายได้ โจรลักได้ แต่อริยทรัพย์คือบุญไฟไหม้ไม่ได้เสียหายไม่ได้โจรลักไม่ได้ ทั้งบุญยังเป็นมิตรติดตามตน เป็นที่พึ่งแก่ตนไปในภพหน้าด้วย ชีวิตของมนุษย์นี้น้อยนัก ไม่นานเลยก็ตาย ถ้ามัวรีรออยู่ ท่านอาจจะตายเสียก่อนได้ทำความดีก็ได้ เพราะใจของปุถุชนนั้นมักจะไหลไปหาบาปได้ง่าย

พระพุทธองค์จึงทรงสอนว่า "เมื่อจิตคิดจะทำบุญเกิดขึ้น ก็อย่ารีรอ จงรีบทำเสียในขณะนั้น เพราะมัวรีรออยู่จิตที่เป็นบาปจะเกิดแทน บุญที่บุคคลทำแล้วเร็วย่อมให้ผลเร็ว บุญที่บุคคลทำช้าย่อมให้ผลช้า" ดังที่เราท่านได้เคยพบอยู่เสมอ ๆ ว่า บางคนต้องการสิ่งใด เขาจะได้สิ่งนั้นตามต้องการโดยรวดเร็ว แต่บางคนต้องการสิ่งไร แล้วไม่ได้ตามต้องการก็มี ทั้งนี้เพราะไม่เคยคิดจะทำบุญ หรือคิดจะทำบุญแล้วไม่ได้ทำนั่นเอง

รวมความว่า ทุกคนเกิดมาด้วยกรรม เป็นอยู่ด้วยกรรมและจะเป็นอย่างไรต่อไปอีกก็เพราะกรรม **กรรม** จึงเป็นเรื่องน่าสนใจ น่าใคร่ครวญ น่าศึกษาให้เข้าใจ มิใช่เพื่อใครเลยแต่เพื่อความสุขความเจริญของผู้ศึกษาเอง และเพื่อความสุขความเจริญของผู้ที่แวดล้อมเกี่ยวข้องกับเรา เพื่อให้เรื่องนี้แจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น จึงนำเอาพระพุทธดำรัสที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้ในพระสูตรต่าง ๆ มาอ้างอิงประกอบดังต่อไปนี้

ใน **จูฬกัมมวิภังคสูตร** มัช. อุปริปัณณาสก์ (ข้อ ๕๗๙-๖๐๐)

สุภมาณพ บุตรโตเทยยพราหมณ์ ได้เข้ามาทูลถามพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า "อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ทั้งหลาย มีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา" พระผู้มีพระภาคตรัสตอบอย่างกว้าง ๆ มีใจความว่า "สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ดี เลวและประณีตได้"

สุภมาณพฟังแล้วยังไม่เข้าใจ กราบทูลขอให้ทรงแสดงโดยละเอียด ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงให้ฟังว่า

๑. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนมักทำลายชีวิตสัตว์ มีใจโหดเหี้ยม ยินดีในการประหัตประหาร ไม่มีความเอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไปจะเข้าถึงทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือปาณาติบาตนั้น หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลัง จะมีอายุสั้น นี่เป็นผลของปาณาติบาตคือการฆ่าสัตว์

๒. บางคนในโลกไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนละเว้นจากปาณาติบาต ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเองและใช้ให้ผู้อื่นฆ่า มีความละอาย มีความเอ็นดู อนุเคราะห์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมคือ การละเว้นจากปาณาติบาตนั้น ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน นี้เป็นผลของการละเว้นจากปาณาติบาต

๓. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นผู้มีปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือการเบียดเบียนสัตว์นั้น หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีโรคมาก นี้เป็นผลของการเบียดเบียนสัตว์อยู่เสมอ

๔. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นผู้มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมคือการไม่เบียดเบียนสัตว์นั้น หากเขาตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคน้อย นี้คือผลของการไม่เบียดเบียนสัตว์

๕. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจโกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย ความขึ้งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือความมักโกรธนั้น หากเขาตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม นี้คือผลของความมักโกรธ

๖. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธความขึ้งเคียดให้ปรากฏ หากเขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมคือความไม่มักโกรธนั้น หากเขาตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนน่าเลื่อมใส (คือมีผิวพรรณงามน่าเลื่อมใส) นี้เป็นผลของความไม่มักโกรธ

๗. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นผู้มีใจริษยา มุ่งร้าย ผูกใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพนับถือ การไหว้และการบูชาของผู้อื่น เขาตายไปแล้ว จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือความริษยานั้น หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดาน้อย นี้เป็นผลของความริษยา

๘. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ไม่มุ่งร้ายไม่ผูกใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมคือความไม่ริษยานั้น หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดามาก นี้เป็นผลของความไม่ริษยา

๙. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ย่อมไม่เป็นผู้ให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือการไม่ให้ ข้าว น้ำ เป็นต้นนั้น หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นผู้มีโภคะน้อย นี้เป็นผลของการไม่ให้ข้าวน้ำ เป็นต้นนั้น

๑๐. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมคือการให้ข้าวน้ำเป็นต้นนั้น หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นผู้มีโภคะมาก นี้เป็นผลของการให้ข้าวน้ำ เป็นต้นนั้น

๑๑. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือความกระด้างเย่อหยิ่งนั้น หากตายไปไม่เข้าถึง ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามา

เป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ นี้เป็นผลของความกระด้างเย่อหยิ่ง

๑๒. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมคือความไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่งนั้น หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง นี้เป็นผลของความไม่กระด้างไม่เย่อหยิ่ง

๑๓. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ย่อมไม่เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมคือการไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ผู้รู้นั้น หากตายไป ไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญาทราม นี้เป็นผลของการไม่เข้าไปหาสมณะพราหมณ์ผู้รู้

๑๔. บางคนในโลกนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ย่อมเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมคือการเข้าไปหาสมณะพราหมณ์ผู้รู้นั้น หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิดในที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก นี้เป็นผลของการเข้าไปหาสมณะพราหมณ์ผู้รู้

ในบรรดากรรม ๑๔ อย่างที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นมาแสดงให้สุภมาณพฟังนี้ กรรมแต่ละอย่างยังต่างกันด้วยกิจคือหน้าที่ และกาลคือเวลาที่ให้ผลด้วย

กรรมที่ทำหน้าที่นำเกิดในทุคติภูมิ เป็น สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉานก็ดี นำเกิดในสุคติเป็นมนุษย์ หรือเทวดาก็ดี เรียกว่า **ชนกกรรม** กรรมนำเกิด

กรรมที่ทำหน้าที่อุปการะอุดหนุน สุขและทุกข์ของบุคคลที่เกิดมาแล้ว ให้เป็นไปตลอดกาลนาน ชื่อว่า **อุปถัมภกกรรม** กรรมอุดหนุน

กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียน บีบคั้นสุขและทุกข์ของบุคคลที่เกิดมาแล้ว ไม่ให้เป็นไปตลอดกาลนาน กรรมนั้นชื่อ **อุปปีฬกกรรม** กรรมเบียดเบียน

กรรมที่ทำหน้าที่ตัดรอน หรือทำลายความสุขและความทุกข์ของบุคคลที่เกิดมาแล้วให้สิ้นสุดลง เรียกว่า **อุปฆาตกรรม** หรือ **อุปัจเฉทกกรรม** กรรมตัดรอน

ชายคนหนึ่งเกิดในตระกูลที่มั่งคั่งด้วยผลของทาน ครั้นต่อมากรรมที่เคยชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนมาแทรกให้ผลทำให้เป็นคนมีโรคภัยเบียดเบียนเจ็บไข้อยู่เสมอ แต่ในขณะเดียวกันกรรมดีที่ไม่ริษยาผู้อื่น ยินดีในลาภสักการะของผู้อื่นก็ให้ผลด้วยทำให้เขาเป็นผู้มีศักดามาก เป็นใหญ่เป็นโต มีข้าทาสบริวารมากมาย ต่อมากรรมคือการฆ่าสัตว์เองบ้างใช้ให้ผู้อื่นฆ่าแทนบ้างที่ชายคนนี้เคยทำไว้มาให้ผล ทำให้ชายผู้นี้ถูกลอบยิงตาย ในเวลาที่อายุยังไม่ถึง ๕๐ ปี ซึ่งเป็นเวลาที่ยังไม่สมควรจะตายเพราะอายุขัยของมนุษย์ในสมัยนี้ประมาณ ๗๕ ปี เขาควรจะมีชีวิตอยู่ประมาณนั้น ถ้าไม่มีกรรมชั่วมาตัดรอน

รวมความว่า ชายคนนี้มีกรรมคือทานเป็น **ชนกกรรม** มีกรรมคือการเบียดเบียนสัตว์เป็น **อุปปีฬกกรรม** มีกรรมคือความไม่ริษยาผู้อื่น เป็น**อุปถัมภกกรรม** มีกรรมคือการฆ่าสัตว์เป็น**อุปฆาตกรรม** ตามตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นตัวอย่างที่เราพบเห็นกันบ่อย ๆ แต่เราไม่ทราบว่าเพราะเหตุอะไรจึงเป็นเช่นนั้น ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายนั้น ไม่ใช่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน สุขหรือทุกข์คงที่อยู่ตลอดเวลา ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งนี้เพราะแต่ละคนล้วนแต่เกิดมามากมายนับชาติไม่ได้ กรรมที่ได้เคยทำไว้ในชาติก่อน ๆ ที่เกิดผ่านมาแล้วมีมากมายนับไม่ถ้วน เพราะฉะนั้นทุกคนจึงได้รับความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง คละเคล้ากันไป ไม่มีใครเลยที่ได้รับความสุข หรือความทุกข์เพียงอย่างเดียว ต่างกันแต่ว่าบางคนได้รับความสุขมาก ได้รับความทุกข์น้อย บางคนได้รับความสุขน้อย ได้รับความทุกข์มากแล้วแต่ว่ากรรมดีหรือกรรมชั่วกำลังให้ผลขณะนั้นก็ได้รับความสุข ขณะใดกรรมชั่วให้ผลขณะนั้นก็ได้รับความทุกข์ **เราจะได้รับความสุขหรือความทุกข์ก็เพราะกรรมที่เราทำไว้ด้วยตนเองไม่ใช่คนโน้นคนนี้มาทำให้เลย คนอื่นสิ่งอื่นนั้นเป็นเพียงปัจจัยที่เข้ามา ส่งเสริมสนับสนุนให้เราได้รับผลกรรมเหล่านั้นเท่านั้น**

บางคนเคยทำความดีไว้มากในชาตินี้ แต่กลับได้รับความทุกข์เดือดร้อน ก็คิดเสียอกเสียใจว่า "กรรมที่ทำไว้ไม่เห็นให้ผลได้รับความสุขบ้างเลย เห็นทีกรรมดีจะไม่ให้ผลดีเสียเป็นแน่แท้ เราจะทำกรรมดีต่อไปให้ลำบากทำไม"

ส่วนบางคนทำความชั่วอยู่เสมอ ๆ กลับได้รับความสุขมีหน้ามีตา จึงทำให้คิดว่า "กรรมชั่วไม่เห็นจะให้ผลชั่วที่ตรงไหน เราทำกรรมชั่วแต่เราก็เป็นสุขสบายไม่เดือดร้อน ธุระอะไรจะไปทำความดีให้ลำบาก" เมื่อคิดอย่างนี้ก็หลงระเริงทำกรรมชั่วหนักขึ้น

ความคิดของคน ๒ จำพวกนี้ เป็นความคิดผิด พระพุทธองค์ไม่เคยตรัสไว้ที่ไหนเลยว่า กรรมดีหรือกรรมชั่วที่บุคคลทำสำเร็จลงไปแล้ว จะบังเกิดผลแก่ผู้ทำในชาตินี้ทันตาเห็นเสมอไปมีแต่พระองค์ตรัสว่า กรรมที่บุคคลทำแล้วดีก็ตาม ชั่วก็ตามย่อมให้ผลได้ ๓ กาลด้วยกัน ดังที่ตรัสไว้ใน**มหากัมมวิภังคสูตร**มัช อุปริปัณณาสก์ มีใจความว่า "บุคคลที่ประกอบทุจริตกรรม ๑๐ ประการ มีการฆ่าสัตว์เป็นต้น มีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิเป็นที่สุด เขาตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ก็มี เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ก็มี และบุคคลที่ประกอบสุจริตกรรม ๑๐ ประการ มีการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น มีสัมมาทิฏฐิความเห็นถูกเป็นที่สุด เขาตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ก็มี ทั้งนี้เพราะเขาย่อมเสวยวิบากของกรรมที่เขาทำไว้ในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อไปด้วยเหตุดังกล่าวนี้ กรรมไม่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มีให้เห็นว่าควรก็มี และกรรมที่ควรแท้ ๆ ส่องให้เห็นว่าควรก็มี ให้เห็นว่าไม่ควรก็มี"

ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่ควรมองการกระทำของเราแต่เพียงในชาตินี้ชาติเดียว เพราะกรรมที่เราทำสำเร็จแล้วในชาติใด ๆ ก็ให้ผลในชาตินั้น ๆ เอง ๑ ให้ผลในชาติหน้าต่อชาตินั้นไป ๑ ให้ผลในชาติต่อไป ๆ จากชาติหน้าอีก ๑

กรรมที่ให้ผลในชาติที่ทำไว้ เรียกว่า **ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม**

กรรมที่ให้ผลในชาติหน้าต่อจากชาติที่ทำไว้ เรียกว่า **อุปปัชชเวทนียกรรม**

กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ จากชาติหน้าไป เรียกว่า **อปราปริยเวทนียกรรม**

เพราะฉะนั้น กรรมดีหรือกรรมชั่วที่เราทำสำเร็จลงไปแล้วในชาตินี้ จึงอาจจะให้ผลในชาตินี้ คือ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ได้ ถ้าไม่ให้ผลในชาตินี้ก็อาจจะไปให้ผลในชาติ

หน้า ถ้าไม่ให้ผลในชาติหน้า ก็ยังมีโอกาสที่จะให้ผลได้ในชาติต่อ ๆ จากชาติหน้าไป จนกว่าบุคคลนั้นจะนิพพาน แล้วแต่ว่าได้เหตุปัจจัยพร้อมเมื่อใดก็ให้ผลเมื่อนั้น ไม่มีใครจะไปบังคับให้กรรมที่ทำไว้ให้ผลในชาตินั้น ชาตินี้ เวลานั้น เวลานี้ ได้ตามใจชอบเลย ทุกอย่างขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่สมบูรณ์พร้อมเท่านั้น

มีกรรมอยู่บางประเภท ที่พระผู้มีพระภาคทรงหยั่งทราบด้วยพระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์เองว่า กรรมบางพวกให้ผลไปตกนรกทันที กรรมบางพวกให้ผลเป็นเศรษฐีภายใน ๗ วัน กรรมบางพวกให้ผลไปเกิดในสวรรค์ชั้นพรหมทันทีเมื่อตายลง กรรมบางพวกให้ผลทันทีโดยไม่รอเวลาเลย กรรมทั้ง ๔ ประเภทนี้ ล้วนเป็นครุกรรมคือกรรมหนักทั้งสิ้น กรรมเหล่านี้ชื่อว่าเที่ยงต่อการให้ผลตามเวลาที่กล่าวแล้ว หมายความว่า บุคคลใดทำกรรมทั้ง ๔ ชนิดนี้ไปแล้ว เมื่อถึงกำหนดเวลา กรรมอื่นจะมาแทรกแซงให้ผลก่อนไม่ได้ กล่าวคือ

๑. คนที่ทำ **อนันตริยกรรม** ๕ อย่างคือ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำพระโลหิตพระพุทธเจ้าให้ห้อขึ้น และทำสังฆเภท อย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อตายลง กรรมที่ทำนั้นจะให้ผลนำเกิดในอเวจีมหานรกทันที ไม่มีกรรมอื่นจะมาแทรกให้ผลก่อนได้ หรือถ้าในชาตินั้นทำอนันตริยกรรมหลายอย่าง อนันตริยกรรมที่หนักที่สุดจะให้ผลนำเกิด ในบรรดากรรม ๕ อย่างนั้น สังฆเภทเป็นกรรมหนักที่สุด อย่างพระเทวทัตทำอนันตริยกรรมถึง ๒ อย่าง คือทำพระโลหิตพระพุทธเจ้าให้ห้อขึ้น ในคราวที่กลิ้งศิลาลงมาจากเขาคิชฌกูฏ เพื่อหวังจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า แต่ก้อนศิลากลิ้งลงมากระทบชะง่อนหินแตกเสียก่อน สะเก็ดหินกระเด็นมาถูกนิ้วพระบาทห้อพระโลหิต และทำสังฆเภท คือ ทำลายสงฆ์ให้แตกกันในคราวที่คิดจะตั้งตนเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง ก่อนตายถูกธรณีสูบ ตายแล้วเกิดในอเวจีมหานรกทันที ด้วยอำนาจของกรรมคือสังฆเภท หรือพระเจ้าอชาตศัตรูที่รับสั่งให้ทรมานพระเจ้าพิมพิสาร พระราชบิดา จนในที่สุดพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ เพราะการทรมานนั้น แม้ในภายหลังพระเจ้าอชาตศัตรูจะทรงสำนึกผิด และได้บำเพ็ญพระราชกุศลในพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกอย่างมหาศาลเพียงใด ก็ไม่อาจจะลบล้างกรรมคือปิตุฆาต ซึ่งเป็นอนันตริยกรรมได้ แม้จะไม่ได้ทรงปลงพระชนม์พระราชบิดาเอง แต่ก็ทรงใช้ให้ผู้อื่นทำแทน จัดเป็นปิตุฆาตเช่นเดียวกัน และด้วยปิตุฆาตกรรมนี้ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ลง จึงต้องเกิด

ในนรกทันที กุศลมหาศาลที่ทรงกระทำไว้ก็ไม่อาจช่วยได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากุศลมหาศาลนั้นจะไม่ให้ผล เพียงแต่ว่ายังไม่ถึงเวลาจะให้ผลเท่านั้น

นอกจากอนันตริยกรรมแล้ว **นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรม** ก็ให้ผลบังเกิดในนรกทันทีเมื่อตายลงเช่นเดียวกัน บุคคลใดมีความยึดมั่นว่า กรรมดีไม่มีผล กรรมชั่วไม่มีผล การกระทำทุกอย่างสักว่ากระทำทั้งสิ้น การกระทำบุญ กระทำบาปต่อบิดามารดา ไม่มีผล ดังนี้เป็นต้น บุคคลนั้นยึดมั่นในความเห็นผิดอย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงจนตลอดชีวิต บุคคลนั้นตายลงไปจะต้องเกิดในนรกทันทีด้วยอำนาจของกรรมคือ นิยตมิจฉาทิฏฐิกรรมนี้แหละ

๒ บุคคลใดได้ถวายทานในพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์หรือพระอนาคามี ผู้ออกจากนิโรธสมาบัติมาใหม่ ๆ ยังมิได้รับทานจากผู้ใดเลย ด้วยจิตใจที่เลื่อมใสโสมนัสยินดีทั้งเวลาก่อนถวาย กำลังถวาย และถวายแล้ว บุคคลนั้นจะได้เป็นเศรษฐีภายใน ๗ วัน ดังเช่นนายปุณณะ และภริยาที่เคยถวายทานที่เป็นส่วนของตนโดยชอบธรรมแก่ท่านพระสารีบุตรผู้ออกจากนิโรธสมาบัติมาใหม่ ๆ

๓. บุคคลใดเจริญสมถภาวนาจนได้ฌานตั้งแต่ปฐมฌานไปจนถึงเนวสัญญายตนฌานฌานใดฌานหนึ่ง และฌานนั้นไม่เสื่อม ตายลงจะต้องเกิดในสุคติภูมิ เป็นพรหมทันทีหรือถ้าได้ฌานครบทุกฌานอย่างที่เรียกว่าได้สมาบัติ ๘ ฌานที่สูงที่สุด คือ เนวสัญญานาสัญญายตฌานจะให้ผลนำเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ฌานที่ต่ำกว่า จัดเป็นอโหสิกรรมคือไม่ให้ผล

๔. บุคคลใดเจริญวิปัสสนาภาวนา คือเจริญมรรคมีองค์ ๘ จนบรรลุอริยมรรคอริยผล เป็นพระอริยบุคคล ในขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้นแล้วดับลง ผลจิตซึ่งเป็นผลของมรรคจะเกิดติดต่อทันทีโดยไม่มีจิตอื่นมาคั่น เพราะฉะนั้น **มรรคจิต** จึงชื่อว่า **อกาลิโก** คือให้ผลทันทีโดยไม่รอกาลเวลา ถ้าจะกล่าวโดยบัญญัติโวหารก็กล่าวได้ว่า มรรคกรรมนี้ทำให้ปุถุชนเปลี่ยนเป็นพระโสดาบันบุคคลในทันทีทันใดหลังจากโสดาปัตติมรรคดับลงแล้ว และทำให้พระอริยบุคคลเบื้องต่ำเปลี่ยนเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงตามลำดับ กล่าวคือ

พระโสดาบันบุคคล เปลี่ยนเป็น พระสกทาคามีบุคคลทันทีที่สกทาคามิมรรคดับลง

พระสกทาคามีบุคคล เปลี่ยนเป็น พระอนาคามีบุคคลทันทีที่อนาคามิมรรคดับลง

พระอนาคามีบุคคล เปลี่ยนเป็น พระอรหันต์ทันทีที่อรหัตตมรรคดับลง

การบำเพ็ญคุณงามความดี หรือการบำเพ็ญกุศลในโลกนี้มีอยู่มากมายหลายวิธี ถ้าจะจัดเป็นพวกใหญ่ ๆ ก็ได้ ๓ พวกคือ ทาน การให้ปัน ศีล การรักษากายวาจาให้สะอาด ภาวนา การอบรมจิตให้สงบระงับจากกิเลสด้วยปัญญา มรรคกรรมจัดเป็นภาวนากุศล และเป็นกุศลสูงที่สุดในบรรดากุศลทั้งมวล เป็นกุศลที่ทำลายกิเลสให้ดับสนิทไม่ให้เกิดอีกเลยได้ตามลำดับขั้น เป็นกุศลที่สามารถตัดกรรมที่ทำไว้ไม่ให้ ให้ผลได้ตามลำดับขั้น

โสดาปัตติมรรค ตัดกรรมที่จะนำไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ มีนรกเป็นต้นได้หมด เพราะฉะนั้นผู้ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว จะไม่เกิดในอบายภูมิเลยถ้าจะเกิดในกามภูมิเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็เกิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ

สกทาคามิมรรค ตัดกรรมที่จะนำเกิดในมนุษย์ ให้เหลือเพียงชาติเดียว

อนาคามิมรรค ตัดกรรมที่จะนำเกิดในกามภูมิ คือ อบาย มนุษย์และเทวโลก ๖ ชั้นได้หมด จะเกิดในพรหมภูมิ แล้วปรินิพพานในพรหมภูมินั้น เท่านั้น

อรหัตตมรรค ตัดกรรมที่จะนำเกิดใน ๓๑ ภูมิได้หมดเพราะฉะนั้นบุคคลที่บรรลุอรหัตตมรรคเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นผู้ตัดกรรมที่จะทำให้ต้องเกิดในภูมิต่าง ๆ ได้ทั้งหมด ปรินิพพานแล้วไม่ต้องเกิดอีก

ผู้ใดเจริญกุศลถึงขั้นสูงบรรลุเป็นพระอรหันต์ ผู้นั้นชื่อว่าได้ทำตามพระโอวาทที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโอวาทปาติโมกข์ว่า "การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑ การยังจิตให้ผ่องแผ้วขาวรอบ ๑ สามอย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย" เรียบร้อยแล้ว ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกแล้ว

ทั้ง ๆ ที่พระบรมศาสดาได้ทรงแสดงเรื่องของกรรมพร้อมทั้งตัวอย่างไว้มากมาย แต่กรรมก็ยังเป็นเรื่องละเอียด ซับซ้อนและลึกซึ้งเกินกว่าวิสัยของใคร ๆ จะรอบรู้ได้หมดสิ้น ยกเว้นแต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยพระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์เอง แม้กระนั้นถ้าเราเข้าใจเรื่องของกรรมพอสมควรว่า ผลดีหรือชั่วที่เราได้รับนั้นเกิดมาจากการกระทำของเราเองแล้ว เราก็จะได้ระมัดระวังไม่เผลอตัวทำสิ่งที่จะให้ทุกข์

โทษแก่เราในภายหน้า นั่นคือเราจะต้องหมั่นทำความดีคือสุจริตกรรม ๑๐ ประการ ละเว้นความชั่วคือทุจริตกรรม ๑๐ ประการ

๑. งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง และใช้ผู้อื่นฆ่าแทน ไม่ว่าจะฆ่าเพื่อเอามาทำบุญ ฆ่าเพื่อเอามาเลี้ยงดูบิดา มารดา บุตรภรรยา ข้าทาสบริวาร และเลี้ยงดูตนเอง พึงงดเว้นทั้งสิ้น เพราะโทษของปาณาติบาต คือการฆ่าสัตว์อย่างหนักที่สุด ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิทั้งสี่ อย่างเบาที่สุดทำให้เกิดเป็นมนุษย์มีอายุน้อย

๒. งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของเขามิได้อนุญาตและไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาของที่เจ้าของมิได้อนุญาตด้วย เพราะโทษของอทินนาทาน คือ การถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้อนุญาตนั้น อย่างหนักที่สุดทำให้ไปเกิดในอบายภูมิทั้งสี่ อย่างเบาที่สุดเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ทรัพย์สมบัติย่อมพินาศไป ด้วยภัยจากโจรบ้าง จากน้ำบ้าง จากไฟบ้าง ถูกคดโกงหรือล้มละลายบ้าง เป็นต้น

๓. งดเว้นจากการประพฤติผิดในบุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น โทษของกาเมสุมิจฉาจาร คือการประพฤติผิดในบุตร ภรรยา สามีของผู้อื่น อย่างหนักที่สุดคือ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน โทษอย่างเบาที่สุดย่อมทำให้มีศัตรูคู่เวรในเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

๔. งดเว้นจากการกล่าวเท็จ โทษของการกล่าวเท็จอย่างหนักที่สุดทำให้เกิดในอบาย อย่างเบาที่สุดย่อมถูกกล่าวตู่ด้วยถ้อยคำอันไม่เป็นจริง ในเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์

๕. งดเว้นจากการกล่าววาจาส่อเสียด โทษของปิสุณาวาท คือ การกล่าววาจาส่อเสียด อย่างหนักคือ เกิดในอบายอย่างเบาที่สุดเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมแตกจากมิตร

๖. งดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ โทษของผรุสวาจา คือการกล่าวคำหยาบ อย่างหนักคือเกิดในอบาย อย่างเบ่าที่สุดย่อมได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจอยู่เสมอเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

๗. งดเว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อไร้สาระ เพราะโทษของสัมผัปปลาปะ คือการกล่าวคำเพ้อเจ้อนี้ อย่างหนักทำให้เกิดในอบาย อย่างเบาที่สุดเมื่อกล่าวสิ่งใดก็ไม่มีใครเชื่อถือเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

๘. งดเว้นจากการเพ่งเล็งอยากได้ของของผู้อื่น ด้วยความคิดชั่วว่า ขอให้ของนี้จงเป็นของเราเป็นต้น

๙. งดเว้นจากการพยาบาทอาฆาตผู้อื่น ด้วยความคิดชั่วว่า ขอให้ผู้นี้จงถึงความพินาศ จงถูกฆ่าถูกทำลาย เป็นต้น

๑๐. ไม่มีความเห็นผิดคือเป็นสัมมาทิฏฐิ เชื่อว่าทานที่ให้แล้วมีผลเป็นต้น (สัมมาทิฏฐินี้มี ๑๐ ประการ และมีข้อความอย่างเดียวกับทิฏฐุชุกรรมที่จะได้กล่าวต่อไป)

น่าสังเกตว่า สุจริตกรรม ๑๐ ประการนี้ ไม่มีการงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของเสพติดทั้งหลายเลย ถึงกระนั้นการดื่มสุราเมรัยเป็นต้น ก็เป็นความชั่ว ไม่ใช่ความดี โทษของการดื่มสุราเมรัยเสมอ ๆ นั้นมีโทษมาก ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "โทษของการดื่มสุราและเมรัย อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย โทษอย่างเบาที่สุดย่อมยังความเป็นบ้าให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์"

เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลาย พึงงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทนี้ด้วย

ในสุจริตกรรม ๑๐ ประการนี้ ๓ ข้อแรกจัดเป็นกายกรรม คือการกระทำทางกาย ๔ ข้อต่อมาเป็นวจีกรรม คือการกระทำทางวาจา ๓ ข้อสุดท้ายเป็นมโนกรรม คือการกระทำทางใจ บุคคลที่ประพฤติตนมั่นคงอยู่ในสุจริตกรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ชื่อว่าเป็นผู้มีกาย วาจา ใจสะอาด เป็นผู้มีสุคติโลกสวรรค์รออยู่เบื้องหน้า ส่วนผู้ที่ประพฤติทุจริตกรรม ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นกรรมที่ตรงข้ามกับสุจริตกรรม ๑๐ ประการนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ แม้จะอาบน้ำล้างบาป ประณมมือไหว้พระอาทิตย์ หรือบวงสรวงเทวดา อินทร์ พรหมอย่างไรก็หาทำให้บุคคลนั้นหมดจดจากบาปได้ไม่ บุคคลเช่นนี้เป็นผู้มีอบายคอยอยู่เบื้องหน้า

บุคคลจะสะอาดและหมดจดจากบาปได้ ก็เพราะความประพฤติทางกาย วาจา ใจ สะอาดเท่านั้น

ก็เมื่อเรายังไม่สามารถจะเป็นผู้สะอาดหมดจดจากบาปทั้งมวลได้ และยังต้องมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ก็ควรจะมีชีวิตอยู่ด้วยการประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สิ่งใดที่ผิดพลาดไปแล้วเราไม่อาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ เราจึงควรทำกรรมใหม่ของ

เราให้ดีที่สุด เพื่อให้โอกาสแก่กรรมดีนำเราไปเกิดในที่ดี ไม่ใช่ผิดพลาดไปแล้วก็มัวเศร้าโศกเสียใจ ความเศร้าโศกเสียใจไม่อาจช่วยอะไรเราได้เลย กรรมดีเท่านั้นที่จะช่วยเราได้ ช่วยให้เราไปเกิดในที่ดีมีมนุษย์และเทวดาได้ช่วยให้เราถึงนิพพานไม่ต้องตายไม่ต้องเกิดอีกได้

แต่ข้อสำคัญที่จะทำให้เราทำแต่สุจริตกรรมได้นั้น ต้องอาศัยมโนกรรมคือความเห็นถูกเป็นเบื้องต้น ถ้าปราศจากความเห็นถูกแล้ว ท่านอาจจะไม่สนใจในการทำบุญทำกุศลเลย

ทิฏฐุชุกรรม คือการกระทำความเห็นให้ถูกตรงนั้น ได้แก่ตรงต่อความจริง ตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ตรงตามความเห็นของเราหรือผู้อื่น ซึ่งยังหนาแน่นอยู่ด้วยกิเลสทิฏฐุชุกรรมหรือสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบนี้เป็นอย่างเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ๑๐ อย่าง คือ

๑. เห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล คือต้องเชื่อว่าให้ทานแล้วต้องได้รับผล คือเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก เป็นต้น

๒. เห็นว่า การบูชามีผล การบูชาในที่นี้หมายถึงบูชาผู้ที่ควรบูชามีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก พระธรรม พระสงฆ์ บิดา มารดา ครูอาจารย์ ฯลฯ

๓. เห็นว่า การบวงสรวงมีผล คือการนำของไปบูชาผู้มีคุณ ย่อมมีผล

๔. เห็นว่า การทำดีทำชั่วมีผล คือทำดีก็ได้ผลดีทำชั่วก็ได้ผลชั่ว

๕. เห็นว่า โลกนี้มีอยู่ หมายความว่า เชื่อว่าผู้ที่ตายจากโลกอื่น มาเกิดในโลกนี้มีอยู่

๖. เห็นว่า โลกหน้ามีอยู่ หมายความว่า เชื่อว่าผู้ที่ตายจากโลกนี้แล้วไปเกิดในโลกอื่นมีอยู่

๗. เห็นว่า มารดามีอยู่ คือเห็นว่าคุณของมารดามีอยู่การทำดีทำชั่วต่อมารดาย่อมมีผล

๘. เห็นว่า บิดามีอยู่ คือเห็นว่าคุณของบิดามีอยู่ การทำดีทำชั่วต่อบิดาย่อมมีผล

๙. เห็นว่า โอปปาติกสัตว์ คือสัตว์ที่เกิดขึ้นเอง โดยไม่มีบิดามารดา เกิดแล้วโตเต็มที่ทันที ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย เทวดา พรหม มีอยู่

๑๐. เห็นว่า สมณะพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ประกอบด้วยความรู้ยิ่ง เห็นแจ้งประจักษ์ซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้นั้นมีอยู่ คือเห็นว่าผู้ที่ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอยู่นั่นเอง

ทิฏฐุชุกรรม คือ การกระทำความเห็นให้ตรงต่อความจริง ๑๐ ประการนี้ จัดเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นหัวหน้าของบุญทั้งมวล ถ้าบุคคลใดมีความเห็นถูกต้องตรงต่อความจริงเหล่านี้แล้ว ย่อมคิดจะให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และคิดจะทำบุญทุกชนิด เพื่อเป็นบันไดก้าวไปสู่ความสุขความเจริญในท้ายที่สุดยังเป็นบันไดให้ก้าวไปสู่การ เจริญ อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อบรรลุอริยสัจธรรมได้อีกด้วย

โดยนัยตรงข้าม ผู้ใดเห็นตรงข้ามกับความจริง ๑๐ ประการนี้ ผู้นั้นจะไม่ทำบุญเลย ดังที่มีคนเป็นอันมากในปัจจุบันนี้ เชื่อมั่นว่าคนเราเกิดหนเดียวตายหนเดียว ชาติก่อนก็ไม่มีชาติหน้าก็ไม่มี ตายแล้วก็สูญไม่เกิดอีกทั้ง ๆ ที่ผู้นั้นยังมีความต้องการสารพัด ผู้ที่จะไม่เกิดอีกนั้น คือผู้ที่ดับความต้องการทั้งปวงได้สนิทแล้วเท่านั้น เมื่อเชื่อเช่นนี้เขาจึงไม่ทำบุญ นับว่าเป็นภัยแก่ตัวเขาเองอย่างใหญ่หลวง เพราะความเห็นผิดอย่างนี้จัดเป็นบาปหนัก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังคุตตรนิกายเอกนิบาตว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่นแม้ข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น หรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป เหมือนกับมิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิดนี้เลย"

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงการที่สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ มากมาย มิได้เกิดเพียงชาติเดียวดังที่บางคนเข้าใจเลย ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เอกธัมมาทิบาลีตอนหนึ่งว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ที่จุติ (คือตาย) จากมนุษย์กลับมาเกิดเป็นมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย (คือเปรต) มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากเทพยดากลับมาเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากเทพยดาไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากนรกกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากจากนรกไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดียรัจฉาน กลับมาเกิดเป็นมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดียรัจฉานไปเกิดในนรกเกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดียรัจฉาน ไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัจว์ที่จุติจากกำเนิดเดียรัจฉาน ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิติวิสัย มากกว่าโดยแท้

สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในเทพยดา มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากปิตติวิสัยไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้

เปรียบเหมือนในชมพูทวีปนี้ มีสวนที่น่ารื่นรมย์ มีป่าที่น่ารื่นรมย์ มีภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีสระโบกขรณีที่น่ารื่นรมย์ เพียงเล็กน้อย มีที่ดอนที่ลุ่มเป็นลำน้ำ เป็นที่ตั้งแห่งต่อและหนาม มีภูเขาระเกะระกะเป็นส่วนมาก โดยแท้ฉะนั้น"

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุปมาเปรียบเทียบสัตว์ที่ไปเกิดในทุคคติ คืออบายภูมิเป็นสัตว์นรก เปรต สัตว์เดียรัจฉานว่ามากมายเหมือนขนวัว คือนับไม่ได้ แต่สัตว์ที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดานั้นเท่าเขาวัว คือน้อยเหลือเกิน เพราะเขาวัวมีเพียง ๒ เขาเท่านั้น ท่านอยากจะอยู่ในพวกไหน ? เชื่อว่าทุกท่านคงอยากอยู่ในพวกเขาวัวด้วยกันทั้งนั้น แต่ความอยากอย่างเดียวไม่สามารถช่วยให้สำเร็จผลได้ ท่านต้องประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ด้วย นั่นคือละความชั่ว ประพฤติดี คือละทุจริตกรรม ๑๐ ประการ ประพฤติแต่สุจริตกรรม ๑๐ ประการดังกล่าวแล้ว

ท่านที่เคยเรียกร้องขอความเป็นธรรม โดยต้องการให้ทุกคนเสมอภาคกัน มีความเป็นอยู่เท่าเทียมกัน โปรดได้พิจารณาดูเถิดว่ามีทางจะเป็นไปได้อย่างไรหรือไม่ในเมื่อทุกคนมิได้ทำกรรมไว้เสมอกัน ลูกฝาแฝดที่เกิดจากพ่อแม่เดียวกันอยู่ในครรภ์ของแม่เดียวกัน เติบ

โตด้วยอาหารที่แม่กินเข้าไปอย่างเดียวกัน ก็ยังไม่เหมือนกันทั้งหน้าตา รูปร่างและจิตใจแล้ว เราจะหวังให้คนที่ต่างพ่อต่างแม่ ต่างกรรมกัน เหมือนกัน เสมอกันได้อย่างไร

ผู้ที่จะเสมอภาคกันได้นั้น ได้แก่ผู้ที่ไม่ต้องเกิดมารับสุข รับทุกข์ในโลกอีก ผู้นั้นคือพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ พวกเดียวเท่านั้น

ชีวิตนี้สั้นนัก ความประมาทเพียงนิดเดียวอาจพาเราไปเกิดในที่ชั่วได้ และถ้าลงไปเกิดในที่ชั่วแล้ว โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดในที่ดีนั้นยากแสนยาก เราจึงควรดำเนินชีวิตของเราให้ถูกต้อง คบหาสมาคมกับบัณฑิตผู้รู้ทั้งหลาย หมั่นฟังธรรมของท่าน แล้วน้อมนำมาพินิจพิจารณา เมื่อพินิจพิจารณารู้ว่า อะไรถูกอะไรควรแล้ว ก็ประพฤติแต่สิ่งที่ถูกที่ควร ซึ่งก็ได้แก่สุจริตกรรม ๑๐ ประการ สูงกว่านั้นก็ได้แก่การเจริญสมถะและวิปัสสนาพาตนให้พ้นจากทุกข์ ทั้งมวล

บุญและบาปเป็นของมีอยู่จริง และให้ผลได้จริง ขอย้ำว่าชีวิตของเรา ความสุข ความทุกข์ ที่เราได้รับอยู่ในทุกวันนี้ เกิดจากการกระทำของเราเอง ไม่มีใครมาลิขิตให้เรา ผู้ที่ลิขิตชีวิตของเราทั้งในอดีตที่ผ่านมา ในปัจจุบันที่กำลังเป็นไปอยู่ และในอนาคตที่จะตามมา คือ **กรรม** การกระทำของเราเองทั้งสิ้น

เป็นมนุษย์นี้แสนยาก

ประณีต ก้องสมุทร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

บนพื้นโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ เป็นที่อาศัยของสัตว์นานาชนิด มากมายเหลือที่จะนับ ทั้งที่เราเคยเห็นและไม่เคยเห็น ที่มีร่างกายใหญ่โตอย่างช้างก็มี ที่มีร่างกายเล็กอย่างมดหรือเล็กยิ่งกว่ามดก็มี ที่มีร่างกายละเอียดเกินกว่าที่ตามนุษย์จะเห็นได้เช่นเทวดาก็มี

สัตว์บางพวกมีรูปร่างสวยงาม น่าทัศนา บางพวกมีรูปร่างน่าเกลียด ไม่ชวนมอง บางพวกก็มีรูปร่างแปลก ๆ จนดูน่าขัน

สัตว์นอกจากจะมีมากมายหลายชนิด และมีรูปร่างผิดแผกแตกต่างกันแล้ว ยังมีอุปนิสัยจิตใจแตกต่างกันด้วย บางพวกมีจิตใจอ่อนโยน มีเมตตากรุณา บางพวกดุร้าย ใจแคบ บางพวกใจกว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อารีอารอบ ฯลฯ ไม่มีสัตว์ชนิดใดเลยที่เหมือนกันทุกอย่าง แม้ลูกฝาแฝดที่ว่ามีรูปร่างหน้าตาคล้ายกันมากที่สุด ก็ยังไม่เหมือนกันทุกส่วน เพราะถ้าเหมือนกันทุกส่วนแล้ว เราจะไม่ทราบเลยว่าใครเป็นพี่ ใครเป็นน้อง นอกจากนั้น นิสัยใจคอของฝาแฝดก็มิได้เหมือนกัน

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายเกิดมาด้วยกรรม และดำเนินไปตามกรรมที่ตนทำไว้ มีการจำแนกให้ผิดแผกแตกต่างกัน

ในน้ำ มี กุ้ง ปู เต่า ปลา และสัตว์น้ำน้อยใหญ่ที่เรารู้จัก และไม่รู้จักอีกมากมาย

บนบก มีมนุษย์ ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข แมว เป็นต้น

ในอากาศ มีนก ผีเสื้อ และแมลงต่าง ๆ

นอกจากนั้นก็ยังมีเทพบุตร เทพธิดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ เปรต อสุรกาย และสัตว์นรก

ในบรรดาสัตว์เหล่านั้น **มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สุด** ที่ประเสริฐที่สุดเพราะมนุษย์มีโอกาสทำความดีได้ทุกชนิด ตั้งแต่ความดีเล็กน้อย ไปจนถึงความดีขั้นสูงสุด คือการบรรลุมรรคผล นิพพาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า **"การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้นแสนยาก"** แต่การดำเนินชีวิตให้ถูกทางเมื่อเกิดมาแล้วยิ่งยากกว่า เพราะถ้าดำเนินชีวิตไม่ถูกทางแล้ว ชีวิตในอนาคตมีแต่จะตกต่ำลง ยากนักที่จะมีโอกาสกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ในเมื่อตายไป

การเกิดเป็นมนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างนำเกิดฉันใด การดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเมื่อเกิดมาแล้ว ก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างฉันนั้น

การเกิดเป็นมนุษย์ต้องอาศัย บุญ มีทานเป็นต้นนำเกิด

การดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ก็ต้องอาศัยสมบัติ ๔ อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า **จักกะ ๔ หรือ จักร ๔** เป็นสำคัญ ผู้ใดมีจักร ๔ อย่างนี้แล้ว ย่อมได้รับโภคทรัพย์ ยศ ชื่อเสียงความสุขและความเจริญตลอดชีวิต

จักร ๔ อย่าง คือ

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ การได้อยู่ในประเทศที่สมควร

คำว่า ประเทศที่สมควร นั้นได้แก่ สถานที่ หรือถิ่นที่มีคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแผ่ไปถึง หรือเป็นที่อยู่ หรือเป็นที่ผ่านไปมาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวก หรืออุบาสก อุบาสิกาผู้นับถือพระรัตนตรัย

ลองพิจารณาดูเมืองไทยที่ได้ชื่อว่าดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาบ้าง บางแห่งก็ไม่มีพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าอาศัยอยู่ หรือจาริกผ่านไป บางแห่งมีวัดก็ไม่มีพระสงฆ์ ต้องการจะทำบุญ ถวายทานสักครั้ง ก็หาภิกษุผู้รับทานไม่ได้ แม้การทำทานก็ยังยาก จะป่วยกล่าวไปใยกับการรักษาศีล หรือเจริญภาวนา ที่ได้ทำกุศลเกิดได้ยาก ที่นั้นไม่ชื่อว่าประเทศที่สมควร

ผู้ที่อยู่ในถิ่นที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปไม่ถึงนั้นน่าสงสารมาก แม้การหาเลี้ยงชีพจะไม่ฝืดเคืองมีอาหารบริโภคสมบูรณ์ แต่เขาก็ดำเนินชีวิตไปตามยถากรรม โดยไม่รู้ว่าอะไรควรอะไรไม่ควร อะไรทำแล้วเป็นบุญ อะไรทำแล้วเป็นบาป สักแต่ว่าทำตาม ๆ กัน อย่างที่บรรพบุรุษเคยทำมา

แม้คนที่อยู่ในถิ่นที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึง แต่ไม่สนใจศึกษาหรือสดับพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ผิดอะไรกับคนป่าคนดอย

คนที่ไม่รู้จักพระพุทธศาสนานั้น เวลามีทุกข์ก็แสวงหาวิธีดับทุกข์ที่ไม่ถูกทาง

บางคนอาศัยอบายมุข มีการพนันเป็นต้น เป็นเครื่องดับทุกข์

บางคนบนบาน เทวดา ผีสาง นางไม้ เจ้าป่า เจ้าเขาให้ช่วย

บางคนคิดว่า ตายเสียได้คงพ้นทุกข์ จึงได้ฆ่าตัวตายด้วยวิธีต่าง ๆ ฯลฯ

ผู้ที่แสวงหาสิ่งดังกล่าวแล้วเป็นต้นนั้น เป็นที่พึ่ง เป็นที่ดับทุกข์ ชื่อว่าแสวงหาที่พึ่งผิดทาง เพราะที่พึ่งเหล่านั้นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐ ไม่ใช่ที่พึ่งที่อาจดับทุกข์ได้ตลอดไป

เพราะอะไร

เพราะตัวของผู้เป็นทุกข์เองก็มีสภาพไม่เที่ยง ยังต้องมีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย แตกดับ เป็นธรรมดา สิ่งที่ยึดเอาเป็นที่พึ่งนั้นเล่า ก็ไม่เที่ยง มีความแตกดับเป็นธรรมดาเช่นเดียวกัน สิ่งที่มีสภาพไม่เที่ยง แตกดับด้วยกัน จะดับทุกข์ของกันได้ตลอดไปได้อย่างไร

บางคนมีทุกข์ไม่ได้แสวงหาที่พึ่งดังกล่าวนั้น แต่อาศัยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง คนเช่นนี้ชื่อว่าแสวงหาที่พึ่งที่ถูกทาง แสวงหาเครื่องดับทุกข์ที่ถูกทาง

เพราะอะไร

เพราะพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๓ ประการนี้ชื่อว่าที่พึ่งอันประเสริฐ ชื่อว่าที่พึ่งอันสูงสุด ชื่อว่าที่พึ่งอันเกษม คือพระนิพพาน อันไม่มีความแตกดับ ก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงได้ในที่สุด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ธรรมบท พุทธวรรคข้อ ๒๔ ว่า **"มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถือเอาภูเขา ป่า อาราม และรุกขเจดีย์ว่าเป็นที่พึ่ง นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม นั่นไม่ใช่ที่พึ่งสูงสุด บุคคลอาศัยสิ่งเหล่านั้นแล้วย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้**

ส่วนผู้ใดมาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง เห็นแจ้งอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์, สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์, นิโรธ ธรรมเป็นเครื่องดับทุกข์, และอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันเป็นทางให้ถึงความดับทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ นั่นเป็นที่พึ่งอันเกษม นั่นเป็นที่พึ่งอันสูงสุด บุคคลอาศัยพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้"

เพราะฉะนั้น การอยู่ในประเทศที่สมควร ประเทศที่มีพระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงจึงเป็นอุดมมงคล เป็นเหตุให้เกิดความเจริญ เป็นปัจจัยให้เราดำเนินชีวิตได้ถูกทางประการหนึ่ง

๒. สัปปุริสูปัสสยะ การเข้าไปอาศัยสัตบุรุษ หรือการคบหาสัตบุรุษ

อย่าว่าแต่คนที่อยู่ในดินแดนที่ไม่สมควรเลย ที่จะแสวงหาที่พึ่งอันไม่ถูกทาง แม้คนที่อยู่ในประเทศที่สมควร บางครั้งและบางคนก็ยังแสวงหาที่พึ่งอันไม่ถูกทางเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะเขามิได้เข้าไปคบหา สนทนากับสัตบุรุษผู้รู้ทั้งหลาย เขาจึงไม่มีโอกาสทราบว่า สิ่งใดควรประพฤติ สิ่งใดไม่ควรประพฤติ สิ่งใดมีโทษ สิ่งใดไม่มีโทษ สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดไม่เป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้น การคบหาสัตบุรุษจึงเป็นปัจจัยประการที่ ๒ ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง

สัตบุรุษนั้น ได้แก่ผู้สงบ คือ สงบจากกายทุจริต สงบจากวจีทุจริต สงบจากมโนทุจริต อันเป็นบาปอกุศล

กายทุจริตการประพฤติชั่วทางกาย มี ๓ อย่างคือ การฆ่าสัตว์ด้วยตนเองและใช้ผู้อื่น ๑ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้ด้วยเจตนาคิดจะลัก ๑ การประพฤติผิดประเวณี ๑

วจีทุจริตการประพฤติชั่วทางวาจา มี ๔ อย่าง คือการพูดเท็จ ๑ การพูดส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกแยกกัน ๑ การพูดคำหยาบ ๑ การพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ ๑

มโนทุจริตการประพฤติชั่วทางใจ มี ๓ อย่าง คืออภิชฌา การคิดเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ๑ พยาบาท การคิดให้ผู้อื่นพินาศ ๑ มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล เป็นต้น ๑

สัตบุรุษนั้นเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อมั่นในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้มีศีล เป็นผู้มีพาหุสัจจะ คือสดับตรับฟังมาก มีหิริ ความละอายบาป มีโอตตัปปะ ความกลัวบาป มีจาคะ ยินดีในการให้ไม่ตระหนี่ และมีปัญญารู้จักอะไรควรไม่ควร ตลอดจนมีปัญญาพาตนให้พ้นทุกข์ได้

พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวกตลอดจนผู้ตั้งอยู่ในศีล ในธรรม ชื่อว่าสัตบุรุษ ในบรรดาสัตบุรุษเหล่านั้น พระพุทธเจ้าประเสริฐที่สุด

พระพุทธเจ้านั้นเกิดขึ้นได้แสนยาก นานนักหนากว่าจะมีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้สักพระองค์หนึ่ง การบังเกิดขึ้นของพระองค์นำมาซึ่งประโยชน์ และความสุขแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย อย่างหาประมาณมิได้ พระองค์ทรงชี้ทางให้สัตว์ทั้งหลายได้เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ และมรรค ผล นิพพาน เป็นจำนวนมาก

การได้ฟังพระสัทธรรม คือคำสั่งสอนของพระองค์ก็ยากเพราะเราอาจจะไปเกิดเสียในทุคติมีนรกเป็นต้น หรือแม้ได้เกิดในสุคติมีมนุษย์เป็นต้น ก็ไม่แน่ว่าเราจะได้มีโอกาสฟังธรรมของพระองค์หรือไม่ ทั้งนี้เพราะใจของสัตว์นั้นมากด้วยความยินดีต้องการ แต่พระองค์ทรงสอนให้ละความยินดีความต้องการเป็นการทวนกระแสกิเลส ผู้ฟังที่ขาดปัญญาบารมี จึงมิได้สนใจคำสอนของพระองค์เท่าที่ควร เมื่อไม่สนใจก็ประพฤติผิดทาง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า **"ในโลกนี้ คนที่เห็นแจ้งมีน้อย สัตว์ที่ไปสวรรค์มีน้อย เหมือนนกพ้นจากข่ายมีน้อย"**

และตรัสว่า **"คนที่ไปถึงฝั่งคือพระนิพพานมีน้อยส่วนมากมักเลาะอยู่ริมฝั่ง"**

ผู้ใดได้ฟังธรรมของพระองค์แล้วประพฤติตาม ย่อมได้รับความสุขชั่วนิรันดร

พระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่ควรบูชา ใคร ๆ ไม่ควรดูหมิ่นว่า บุญที่เกิดจากการบูชาพระองค์และสาวกของพระองค์เป็นบุญเล็กน้อย เพราะว่าการบูชาบุคคลที่ควรบูชา ผู้เช่นกับด้วยพระองค์และสาวกของพระองค์ผู้หมดจดจากกิเลสแล้วนั้น ใคร ๆ ไม่อาจประมาณบุญนั้นได้ว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้

เมื่อสัตบุรุษท่านเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณความดีดังกล่าวนี้ ท่านก็ปรารถนาให้ผู้อื่นได้เป็นเช่นเดียวกับท่าน เมื่อผู้ใดเข้าไปหาท่าน ท่านก็ย่อมจะสอนให้ผู้นั้นได้ตั้งอยู่ในคุณความดีเช่นเดียวกับท่าน นั่นคือสอนให้ละชั่ว ประพฤติดี ได้แก่ละบาปทุจริต ประพฤติกุศลสุจริต

ปัจจุบันนี้ แม้พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ไปแล้ว แต่ พระสงฆ์สาวก ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตลอดจนอุบาสก อุบาสิกา ผู้ตั้งอยู่ในศีล ในธรรม มั่นคงในพระรัตนตรัย ยังมีอยู่ ท่านเหล่านี้เป็นสัตบุรุษที่เราควรเข้าไปคบหาสมาคม และดำเนินรอยตามท่าน

การคบหาสัตบุรุษ จึงเป็นปัจจัยประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตให้ถูกทาง

๓. อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ

แม้การคบสัตบุรุษจะเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตให้ถูกทาง แต่ถ้าเป็นแต่เพียงเข้าไปคบหา มิได้สนใจที่จะประพฤติตามคำสอนของท่านแล้ว การคบหานั้นก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด ในเมื่อเรามิได้ตั้งตนไว้ชอบ คือมิได้ตั้งอยู่ในธรรมของสัตบุรุษ คือสุจริตธรรม ๑๐ ประการ มีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น

ก็สุจริตธรรม ๑๐ ประการ หรือกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ชื่อว่าธรรมของมนุษย์ เราเกิดเป็นมนุษย์แล้วมีกุศลกรรมบถไม่ครบ ๑๐ จะชื่อว่าเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ได้อย่างไร

ก็คำว่า "**มนุษย์**" นั้นแปลว่า **ผู้มีใจสูง** คือสูงด้วยคุณธรรม มีเมตตากรุณา ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ เป็นต้น ทั้งเป็นผู้รู้จักเหตุที่สมควรและไม่สมควร เป็นผู้รู้จักว่าอะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์ และอะไรเป็นกุศล อะไรไม่เป็นกุศล ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ มนุษย์ก็ไม่ต่างกับสัตว์เดียรัจฉาน

มนุษย์ที่มีจิตใจเป็นมนุษย์ ท่านเรียกว่า **มนุสสมนุสโส**

มนุษย์ที่มีจิตใจเหมือนเปรต คือหิวกระหาย อยากได้ ต้องการ อยู่เสมอ ไม่อิ่ม ไม่เต็ม ท่านเรียกว่า **มนุสสเปโต**

มนุษย์ที่มีจิตใจเดียรัจฉาน ไม่รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เอาแต่ กิน นอน และสืบพันธุ์เท่านั้น ท่านเรียกว่า **มนุสสติรัจฉาโน**

มนุษย์ที่มีจิตใจเหมือนเทวดา คือรู้จักละอายบาปและกลัวบาป รื่นเริงบันเทิงอยู่เสมอ ท่านเรียกว่า **มนุสสเทโว**

มนุษย์จึงควรมีศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ มีกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นอย่างสูง ส่วนใครสามารถจะทำฌาน วิปัสสนา มรรค ผล อันเป็นอุตตริมนุสสธรรม คือธรรมที่ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ให้เกิดได้ ยิ่งประเสริฐ

คนในสมัยพุทธกาลเป็นจำนวนมาก ที่ได้เกิดในประเทศที่สมควร คือเกิดในดินแดนของพระพุทธศาสนาในสมัยที่พระบรมศาสดาอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ได้เข้าไปคบหา ใกล้ชิดพระองค์ ได้ฟังธรรมของพระองค์ แต่ยังคงประพฤตินอกลู่ นอกทาง ผิดศีล ผิดธรรม อย่างนี้ชื่อว่าตั้งตนไว้ผิด ดังพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง เมื่อตั้งตนไว้ผิด ชีวิตของเขาจะพบกับความสุขความเจริญได้อย่างไร

ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า "**ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทาง**" คือบอกทางสวรรค์ และ มรรค ผล นิพพานให้เท่านั้น ส่วนการดำเนินชีวิตให้ถึงจุดหมายปลายทางนั้น ท่านทั้งหลายต้องประพฤติด้วยตนเอง

เพราะฉะนั้น การตั้งตนไว้ชอบ จึงเป็นปัจจัยประการที่ ๓ ที่จะช่วยให้เราดำเนินชีวิตได้ถูกทาง

๔. ปุพเพ กตปุญญตา การได้ทำบุญไว้ในปางก่อน เป็นจักรข้อที่ ๔ ที่จะสนับสนุนให้เราดำรงชีวิตอยู่ในทางที่ชอบ กอปรด้วยประโยชน์

การเกิดเป็นมนุษย์ในชาตินี้ ก็อาศัยบุญที่ได้ทำไว้ในปางก่อน คือในชาติที่ล่วงมาแล้วนำเกิด เมื่อมีชีวิตอยู่ มีโอกาสได้อยู่ในถิ่นที่สมควร ได้พบพระพุทธศาสดา ได้คบหาสัตบุรุษและฟังธรรมจากท่าน ทำให้ตั้งตนไว้ชอบ สนใจในการทำบุญกุศล ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติ เพื่อบรรลุ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นกุศลสูงสุด ก็ล้วนอาศัย บุญ ที่ได้เคยทำไว้เป็นปัจจัยสนับสนุนให้ได้รับผลสำเร็จทั้งสิ้น

ถ้าขาดบุญเสียแล้ว ท่านจะไม่มีโอกาสได้รับสิ่งเหล่านี้เลย

หากยังต้องเกิดอีกตราบใด บุญที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ ที่ยังไม่มีโอกาสให้ผล รวมกับบุญที่ทำใหม่ในชาตินี้ ก็ยังติดตามไปให้ผลในชาติต่อไปด้วย

สิ่งทั้งหลายที่เราปรารถนาและแสวงหามาไว้ ล้วนอยู่กับเราผู้เป็นเจ้าของไม่นานเลย ของเหล่านั้นแม้จะเป็นที่รักสักเพียงใด ก็ไม่อาจติดตามเจ้าของไปภพหน้าได้ แม้เมื่อเจ้าของยังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่แน่ว่าของนั้นจะอยู่กับเจ้าของตลอดไป อาจสูญหายหรือถูกทำลายไปด้วยไฟบ้าง ด้วยโจรบ้าง ด้วยน้ำบ้าง ด้วยผู้มีอำนาจบ้าง ด้วยการล้างผลาญของทายาทที่มีความประพฤติไม่ดีบ้าง ฯลฯ

ส่วนบุญมิได้เป็นเช่นนั้น ใคร ๆ ไม่อาจทำลายบุญให้สูญหายไปได้ แม้โจรก็ลักไปไม่ได้ ไฟไหม้ไม่ได้ น้ำท่วมไม่ได้ ถูกผู้มีอำนาจริบไปไม่ได้ หรือถูกทายาทที่มีความประพฤติไม่ดีล้างผลาญไม่ได้ ฯลฯ แม้เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว บุญนั้นสามารถติดตามไปให้ความสุขแก่เจ้าของในภพหน้าได้ด้วย

เพราะเหตุนั้น **บุญ** ที่ทำไว้ จึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่ชีวิตของเรา ให้พบกับความสุขและความสำเร็จประการหนึ่ง

ในทางตรงกันข้าม บาปที่บุคคลสั่งสมไว้ในปางก่อน ก็เป็นปัจจัยให้พบกับความทุกข์และความผิดหวังนานาประการ ทั้งยังติดตามไปให้ความทุกข์แก่ผู้กระทำในภพหน้าด้วย

ผู้มีปัญญาจึงเพียรละบาป เร่งบำเพ็ญบุญ

เรื่องของการทำความดี คือบุญกุศลนั้น เมื่อมีจิตเลื่อมใสศรัทธาแล้ว อย่ารีรอ

จงทำเท่นที เพราะจิตนั้นกลับกลอกเปลี่ยนแปลงรวดเร็วนัก มีปกติไหลไปหาบาป ทั้งเราไม่อาจรู้ว่าความตายจะมาถึงเราเมื่อไร เราอาจจะตายเสียในขณะที่ยังรีรออยู่ก็ได้

ชีวิตนั้นยังพอประกันได้ แต่ไม่มีใครสามารถประกันศรัทธาของใครได้ ว่าให้ตั้งอยู่นานเท่านั้นเท่านี้ แม้ท่านผู้ทรงฤทธิ์ เป็นพระอรหันต์อย่างท่านพระมหาโมคคัลลานะ ก็ยังไม่อาจประกันศรัทธาของอุบาสกผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านได้

มีเรื่องเล่าไว้ใน สุปปวาสาสูตร ขุททกนิกาย อุทาน ข้อ ๖๒ ตอนหนึ่งว่า.......

พระนางสุปปาวาสาโกลิยธิดา ประสูติพระโอรสแล้วทรงปรารถนาจะถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์สาวกสัก ๗ วัน เมื่อทรงส่งคนไปกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าไม่อาจทรงรับนิมนต์ได้ในทันที เพราะอุบาสกผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กราบทูลนิมนต์ไว้ก่อนแล้ว จึงตรัสสั่งให้ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปถามความยินยอมของอุบาสกนั้นเสียก่อน เมื่อท่านพระมหาโมคคัลลานะบอกเรื่องนี้แก่อุบาสกผู้เป็นอุปัฏฐากของท่าน อุบาสกนั้นกล่าวว่า ถ้าท่านพระมหาโมคคัลลานะสามารถประกันโภคสมบัติ ชีวิตและศรัทธาของท่านได้ ท่านก็ยอมตกลง ท่านพระมหาโมคคัลลานะยอมประกันแต่โภคสมบัติ และชีวิตของอุบาสกนั้นเท่านั้น แต่ไม่อาจประกันศรัทธาของอุบาสกได้

เมื่ออุบาสกนั้นเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะประกันโภคสมบัติและชีวิตของตน ว่าจะไม่เป็นอันตรายใน ๗ วัน จึงได้ยินยอมให้พระนางสุปปวาสาถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกก่อน ตนจะถวายภายหลัง ทั้งนี้เพราะมั่นใจว่าศรัทธาของตนที่มีต่อพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จะไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงเป็นอื่น

สรุปว่าไม่มีใครอาจประกัน จิตที่เป็นกุศลของใครได้ ว่าจะไม่เปลี่ยน เป็นอื่น เพราะจิตนั้นเกิดดับรวดเร็ว กลับกลอกรักษาได้ยาก แต่ผู้ที่สามารถฝึกจิตที่กลับกลอกรักษาได้ยากให้อยู่ในอำนาจได้ คือให้ตั้งอยู่ในกุศลได้แล้ว เป็นความดีเพราะจิตที่บุคคลฝึกดีแล้วย่อมนำความสุขมาให้

แต่จิตที่บุคคลตั้งไว้ผิด คือตั้งไว้ในบาปอกุศล มีกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ย่อมนำความทุกข์และความพินาศมาให้ แม้คนที่มีเวรต่อกัน ก็ยังนำความทุกข์และความพินาศมาให้น้อยกว่าจิตที่ตั้งไว้ผิด

มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า จิตของมนุษย์เมื่อเริ่มเกิด คือถือกำเนิดในครรภ์มารดานั้นบริสุทธิ์ ไม่มีความต้องการใด ๆ แต่เมื่อโตขึ้นจิตก็เศร้าหมอง เพราะอุปกิเลสมีโลภะ เป็นต้นจรมารบกวน ทำให้ต้องการสิ่งโน้นสิ่งนี้ไม่มีที่สิ้นสุด

จริงอยู่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน อํ. เอกนิบาต ข้อ ๕๐ ว่า จิตนี้ผุดผ่อง แต่ว่าจิตนั้นเศร้าหมองแล้ว ด้วยอุปกิเลสที่จรมา

คำว่า **จิตปภัสสร** ที่แปลกันว่า **จิตผุดผ่อง** นี้ ก็มีความหมายเพียงผุดผ่องเท่านั้น มิได้หมายไกลไปถึงว่าบริสุทธิ์ เพราะจิตบริสุทธิ์นั้นหมายถึงจิตที่ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง

แต่จิตผุดผ่องมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะยังมีกิเลสอย่างละเอียดคืออนุสัยกิเลสตามนอนอยู่ ด้วยเหตุที่ยังละไม่ได้ ก็อนุสัยกิเลสนี้ที่ทำให้จิตเศร้าหมอง หากเชื้อคืออนุสัยกิเลสยังนอนสงบนิ่งอยู่ตราบใด จิตนั้นก็ผุดผ่องอยู่ตราบนั้น จิตผุดผ่อง นี้คือภวังคจิต ที่ทำหน้าที่รักษาภพชาติคือความเป็นมนุษย์เอาไว้ เป็นจิตที่รับอารมณ์ที่ได้รับมาจากภพเก่าคือชาติก่อน ยังมิได้ขึ้นสู่วิถี ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง และรู้ธัมมารมณ์ ต่อเมื่อใดอารมณ์ใหม่มาปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อนั้นจิตก็ขึ้นวิถีทำหน้าที่ เห็น ได้ยิน รู้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัสเย็น ร้อน อ่อน แข็ง และรู้ธัมมารมณ์ หากไม่สำรวมจิตให้ดี คือขาดสติหลงใหลไปในอารมณ์เหล่านั้น อุปกิเลสก็จะจรเข้ามา ทำให้จิตเศร้าหมองทันที

ด้วยเหตุนี้ ภวังคจิตจึงไม่ผิดกับน้ำหมองดูใส แต่มีตะกอนนอนอยู่ข้างล่าง เมื่อมีอะไรมากวน น้ำนั้นก็ขุ่นทันที

น้ำที่มีตะกอนนอนอยู่ข้างล่างมองดูใสสะอาดฉันใดภวังคจิตที่มีอนุสัยนอนสงบอยู่ก็ผุดผ่องฉันนั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จิตของทารกแรกเกิดจึงมิได้บริสุทธิ์ เพราะถ้าจิตของทารกบริสุทธิ์แล้วไซร้ ทารกนั้นก็ปราศจากกิเลสโดยสิ้นเชิง เป็นพระอรหันต์มาตั้งแต่เกิด แต่พระอรหันต์นั้น เมื่อปรินิพพานแล้วท่านไม่เกิดอีก เพราะท่านดับอนุสัยกิเลสอันเป็นเชื้อที่จะทำให้เกิดได้หมดแล้ว

ในทางพระพุทธศาสนานั้นแสดงว่าผู้ที่มาเกิด ไม่ว่าจะเกิดในภพใด ผู้นั้นคือผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส จิตยังไม่บริสุทธิ์ เพราะถ้าจิตบริสุทธิ์หมดกิเลสแล้วจะมาเกิดอีกไม่ได้ นอกจากนั้นยังแสดงว่า **ผู้ที่เกิดขึ้นในภพใหม่นั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วจิตที่เกิดขึ้นรับอารมณ์ใหม่เป็นครั้งแรกต่อจากภวังคจิต คือโลภะจิตที่ประกอบด้วยความยินดีในภพที่ตนเกิด** ต่อแต่นั้นจิตอื่นมีกุศลเป็นต้นจึงจะเกิดได้ ทั้งนี้ไม่เว้นแม้แต่พระอนาคามีผู้เกิดในพรหมโลก

การร้องไห้ของทารกที่คลอดจากครรภ์มารดาก็ดี ร้องไห้เพราะต้องการนมก็ดี ล้วนแต่แสดงว่าทารกนั้นมีกิเลสทั้งสิ้น จริงอยู่ เด็กไม่อาจแสดงออกซึ่งกิเลสหยาบมีการตีการด่าเป็นต้นได้ แต่เด็กก็แสดงออกซึ่งกิเลสที่มีอยู่ในใจให้ผู้อื่นรู้ว่า เขาชอบใจ ไม่ชอบใจ อยากได้ ไม่อยากได้ เป็นต้น

ก็กิเลสที่มีอยู่ในใจนั้นมาจากไหนเล่า ถ้าหากว่าไม่มีเชื้อ คืออนุสัย ตามนอนอยู่ในสันดาน คือความสืบต่อของจิตแล้ว กิเลสอย่างกลางที่คอยกลุ้มรุมจิตใจให้เร่าร้อน และกิเลสอย่างหยาบที่แสดงออกทางกายทางวาจา มีการตีการด่าเป็นต้น จะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่เพราะมีอนุสัยอันเป็นกิเลสอย่างละเอียดเป็นเชื้ออยู่ กิเลสอย่างกลางและอย่างหยาบจึงเกิดได้

ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจที่ว่า จิตของมนุษย์แรกเกิดบริสุทธิ์จึงไม่ถูกต้อง เพราะเมื่อเรายังละเชื้อ คืออนุสัยยังไม่ได้ตราบใดอนุสัยนั้นก็ติดตามเราไปทุกชาติตราบนั้น ทำให้เกิดในภพใหม่อยู่ร่ำไป ทั้งยังทำให้จิตใจของเราผู้เกิดมาแล้ว ต้องเศร้าหมองด้วยความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง

พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มี ใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ (คือจิต) ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตามทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต ๓ อย่าง เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคตัวลากเกวียนไปฉะนั้น

เพราะฉะนั้นจึงควรคิดตามดูจิต เพื่อมิให้ตกไปในอกุศล ด้วยการกำหนดรู้สภาพของจิตที่เกิดขึ้นทุกขณะ

เพียงเท่านี้ก็จะเห็นได้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์แล้วดำรงชีวิตให้ถูกทาง คือให้อยู่ในบุญกุศลนั้นแสนยาก เพราะต้องคอยประคับประคองจิตไม่ให้ตกไปในบาปกุศล หากใจเป็นบาปอกุศลแล้วโอกาสที่ความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ คืออกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

อันมิใช่ธรรมของมนุษย์ย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย การรักษาใจเพียงอย่างเดียวชื่อว่ารักษากายและวาจาด้วย

ในจำนวนคนเป็นล้าน ๆ มีกี่คนที่รักษาใจไว้มิให้ตกไปในบาปอกุศล แม้คนที่ศึกษาธรรมมาอย่างดี รู้โทษของอกุศลแล้ว ก็ยังยากที่จะทำใจให้เป็นกุศลได้ตลอดเวลา เพราะธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา จิตหรือใจก็เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจของใคร เราจึงไม่อาจบังคับจิตของเราให้เป็นกุศลตลอดไปได้ กุศลและอกุศลเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยและ ความคุ้นเคย กล่าวคือ **ถ้าจิตคุ้นเคยอยู่กับบุญกุศล บุญกุศลก็เกิดได้ง่าย แต่ถ้าจิตคุ้นเคยกับอกุศล อกุศลก็เกิดได้ง่าย** ด้วยเหตุนี้จึงควรพยายามสั่งสมกุศลให้มากเพื่อให้จิตคุ้นกับกุศลโดยเฉพาะกุศลขั้นภาวนาเพราะกุศลขั้นภาวนาเท่านั้นที่ช่วยรักษาจิตมิให้ตกไปในบาปอกุศลได้ การตามรู้สภาพของจิตตามความเป็นจริงนี้ จะช่วยให้เรารู้ว่าขณะนี้จิตเป็นกุศลหรือจิตเป็นอกุศล เมื่อรู้ว่าเป็นกุศลก็พยายามรักษาไว้และเจริญให้มากขึ้น แต่ถ้ารู้ว่าจิตเป็นอกุศลก็พยายามละและระวังไม่ให้เกิดขึ้นอีก

การฝึกจิตให้คุ้นเคยกับกุศลนั้นทำอย่างไร ไม่ยากเลย ขอเพียงอย่าปล่อยให้กุศลเล็ก ๆ น้อย ๆ ผ่านไปโดยไม่ใส่ใจ หรือดูหมิ่นว่าเป็นกุศลเล็กน้อย ไม่จำเป็นต้องทำ ซึ่งไม่ถูกต้อง กุศลทุกชนิดไม่ควรละเลย

เช่นเราเห็นมดลอยอยู่ในน้ำ โอกาสที่เราจะช่วยให้มดรอดตายมีอยู่ จะโดยการใช้มือช้อนขึ้นมา หรือใช้ไม้เขี่ยให้พ้นน้ำก็ได้ แต่เราไม่ได้ทำ เพราะคิดว่าธุระไม่ใช่ มดไม่ใช่ลูกหรือพ่อแม่ ญาติพี่น้องของเรา หรือคิดว่าการช่วยมดไม่ทำให้เราได้รับประโยชน์อันใด ถึงจะได้บุญ ก็ได้บุญเล็กน้อย เสียเวลา เอาไว้ทำบุญใหญ่ ๆ ดีกว่า แล้วก็ละเลยเสีย ไม่ได้คิดว่านั่นเป็นโอกาสที่จะได้ทำกุศลแล้ว กลับปล่อยให้กุศลที่ควรจะเกิดผ่านไปเสียด้วยความประมาท ความจริงแล้วมดก็มีชีวิตจิตใจเช่นเดียวกับมนุษย์ กลัวตายเหมือนมนุษย์ ทั้งมดนั้นอาจเป็นพ่อแม่หรือญาติพี่น้องของเราในอดีตก็ได้ **ใครจะรู้ว่าในวัฏฏสงสารอันยืดยาวนี้ เราและสัตว์ทั้งหลายมีความผูกพันกันอย่างไร** จึงไม่ควรดูดาย คนที่ตกน้ำแล้วช่วยตนเองไม่ให้จมน้ำตายไม่ได้ ย่อมกลัวตายอย่างไร มดก็กลัวจมน้ำตายอย่างนั้น การช่วยให้มดรอดชีวิตจึงไม่ใช่กุศลเล็กน้อย แต่เพราะประมาท ดูหมิ่นว่าเป็นกุศลเล็กน้อย กุศลก็เกิดไม่ได้ มิหนำซ้ำอกุศลยังเกิดแทนอีกด้วย

หรือเพียงเราเดินไปตามถนนหนทาง พบเศษกระเบื้องหรือเศษแก้วทิ้งอยู่บนทางเดิน พบแล้วก็มิได้เดินผ่านไปเฉย ๆ ได้เก็บเศษแก้วแตกนั้นออกไปให้พ้นทางเดินด้วยจิตใจที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา ต้องการให้ผู้คนที่เดินผ่านไปมาได้รับความปลอดภัยไม่ถูกกระเบื้องแตกตำเท้าให้บาดเจ็บ ซึ่งบางครั้งเมื่อถูกตำแล้วไม่รักษาให้ถูกต้อง ปล่อยให้สกปรก อาจเป็นบาดทะยักถึงตายได้ การทำอย่างนี้ก็เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งบางคนอาจคิดว่าเป็นบุญเล็กน้อยจึงละเลย ความจริงหาได้เล็กน้อยไม่ เพราะเป็นประโยชน์แก่คนเป็นอันมาก

ถ้าเราหมั่นฝึกจิตของเราให้ไม่ละเลยต่อกุศลแม้เพียงเล็กน้อยอย่างนี้บ่อย ๆ จิตใจของเราจะคุ้นกับกุศล จนกุศลสามารถเกิดได้บ่อยและง่ายขึ้น อกุศลหาโอกาสแทรกได้ยาก ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรปล่อยให้กุศลเล็กน้อยผ่านไป อย่าลืมว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า "บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่าบุญมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำยังเต็มได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมาทีละหยาด ๆ ฉันใด นักปราชญ์สั่งสมบุญแม้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็มด้วยบุญ ฉันนั้น"

ในทางตรงกันข้าม เราก็ไม่ควรดูหมิ่นบาปเล็กน้อยว่าจะไม่เพิ่มมากขึ้น ในเมื่อเราทำบาปนั้นบ่อย ๆ และเมื่อทำบ่อย ๆ จิตใจก็คุ้นกับบาป เป็นเหตุให้บาปเกิดได้ง่ายและบ่อยขึ้น

ลองสังเกตดูเด็กที่ขาดการอบรมสั่งสอน มักชอบรังแกและฆ่าสัตว์เล็ก ๆ โดยเห็นเป็นของสนุก เมื่อโตขึ้นก็สามารถฆ่าสัตว์ใหญ่ตลอดจนมนุษย์ได้อย่างสบาย โดยไม่มีความอายและเกรงกลัวบาป เห็นการกระทำความชั่ว การกระทำบาปเป็นเรื่องธรรมดา ทั้งนี้ก็เพราะจิตใจของเขาคุ้นเคยกับบาปมาตั้งแต่เยาว์

บางคนชอบลักเล็กขโมยน้อย หยิบฉวยทรัพย์สินของผู้อื่น ทั้งที่เป็นของสาธารณะและของส่วนบุคคลจนเคยชิน สายไฟ หลอดไฟตามถนนหนทางถูกขโมย ต้นไม้ที่มีผลยื่นออกมานอกรั้ว หรือแม้จะอยู่ภายในรั้ว มีเจ้าของหวงแหนและระแวดระวัง ก็ถูกคนจำพวกนี้หยิบฉวย เก็บเอาไปทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยขาดความละอายใจ ว่าตนได้ละเมิดกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น

คนเหล่านี้หวงแหนชีวิตและทรัพย์สินของตน ใครมาทำลายชีวิตและทรัพย์สินของตนก็โกรธคิดอาฆาตพยาบาท แต่ร่าเริงบันเทิงใจ เมื่อได้ชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นโดย

มิชอบธรรม ลืมเอาใจเขามาใส่ใจเรา ว่าเรารักชีวิตและทรัพย์สินของเราอย่างไร ผู้อื่นก็รักชีวิตและทรัพย์สินของเขาอย่างนั้น

พระพุทธองค์ตรัสว่า "บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบาปว่ามีประมาณน้อยจะไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมาทีละหยาด ๆ ฉันใด คนพาลสั่งสมบาปแม้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็มด้วยบาปฉันนั้น"

เพราะฉะนั้นจงสั่งสมบุญ ละเว้นบาป

ด้วยเหตุที่การเกิดเป็นมนุษย์นี้แสนยาก เพราะต้องอาศัยบุญนำเกิด เมื่อได้ความเป็นมนุษย์มาแล้ว ก็ควรใช้ชีวิตให้ถูกต้อง ให้สมกับที่ได้มาโดยยาก และให้สมกับที่ได้รับสมญาว่า **"ผู้มีใจสูง"** ผู้มีใจสูงย่อมตั้งตนไว้ในบุญกุศล คือ ทาน ศีล ภาวนา ไม่ปล่อยตนให้ตกไปในบาปอกุศล เพราะถ้าประมาทพลาดพลั้งไปกับบาปอกุศลแล้ว โอกาสที่จะได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกนั้นยากนัก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เอกธัมมาทิพระบาลีตอนหนึ่งว่า "สัตว์ที่จุติคือตายจากมนุษย์กลับมาเกิดในมนุษย์มีเป็นส่วนน้อย สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปเกิดในนรกเกิดในกำเนิดเดียรัจฉาน เกิดในปิตติวิสัย มากกว่าโดยแท้"

ถ้าไม่อยากไปเกิดในนรก ในกำเนิดเดียรัจฉาน ในปิตติวิสัย ก็จงตั้งตนไว้ในธรรมของมนุษย์ คือกุศลกรรมบถ ๑๐ อันได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ การงดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ๑ งดเว้นจากการพูดเท็จ ๑ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ งดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ๑ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ๑ ไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น ๑ มีความเห็นถูก คือเห็นว่าการทำบุญมีผล เป็นต้น ๑ หรือจะเจริญกุศลให้สูงยิ่งขึ้นจนได้ฌาน วิปัสสนา และ มรรคผล นิพพาน ก็ยิ่งประเสริฐ

แม้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์จะได้มาโดยยาก และมนุษย์จะได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ ถึงกระนั้นการเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นทุกข์ ไม่ใช่จะเป็นสุขไปทุกอย่าง ทุกข์เพราะต้องแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาปรนเปรอชีวิต ทุกข์เพราะเจ็บป่วย ทุกข์เพราะต้องพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักเป็นต้น แม้มนุษย์ที่มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ที่สุดอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ ก็หนีทุกข์เป็นต้นเหล่านี้ไม่พ้น เกิดมาแล้วก็เป็นทุกข์บ้าง สุขบ้าง คละเคล้ากันไป

ในวัฏฏสงสารอันยาวนานนี้ เราจำกันได้หรือไม่ว่าเราได้เกิดมากี่ครั้ง เชื่อแน่ว่าไม่มีใครจำได้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดและเบื้องต้นไม่ได้ เมื่อหมู่สัตว์ผู้อวิชชากางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดและเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ

พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เราทราบว่า ทุกคนที่เกิดมานี้ล้วนแต่มีบรรพบุรุษสืบสายกันมานับไม่ถ้วนทั้งทางฝ่ายมารดาและบิดา โดยทรงเปรียบเทียบกับผืนแผ่นดินใหญ่นี้ว่า ถ้าเราจะเอาดินมาปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ เท่าเม็ดกระเบา แล้วสมมุติให้ก้อนนี้เป็นมารดาของเรา ก้อนนี้เป็นมารดาของมารดาเราเป็นลำดับไป มารดาของมารดาเราจะไม่ถึงความสิ้นสุด แต่ดินบนผืนแผ่นดินใหญ่นี้จะพึงหมดไปเสียก่อน แม้ในฝ่ายบรรพบุรุษของบิดาก็เช่นเดียวกัน

เราได้เสวยความทุกข์เดือดร้อน ร้องไห้ คร่ำครวญกันมานานไม่น้อยเลย พระพุทธองค์ตรัสว่า น้ำตาของเราผู้ร้องไห้อยู่ในสงสารอันยาวนานนี้ ยังมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ รวมกันเสียอีก ร่างกายของเรานั้นเล่าก็นอนทับถมพื้นดินกันมานานมิใช่น้อย จนนับประมาณมิได้

ตลอดเวลาที่เราท่องเที่ยวอยู่ในสงสารนี้ บางคราวเราก็จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราวก็จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้ เวียนวนไปมาอยู่อย่างนี้ โดยไม่อาจกำหนดที่สุดของการเกิดของเราได้เลย ตราบเท่าที่ยังไม่เห็นอริยสัจ ๔

ทุกข์นั้นมีมากมาย แต่ไม่มีทุกข์อะไรที่น่ากลัวยิ่งกว่าทุกข์ในวัฏฏะ อันมีการเวียนเกิดเวียนตายหาจุดจบมิได้ เกิดที่ไรก็เป็นทุกข์ที่นั้น

การเกิดบ่อย ๆ จึงเป็นทุกข์ การไม่ต้องเกิดเป็นอะไรเลยเป็นความสุข

ทุกข์เหล่านี้มีตัณหาความอยาก ความต้องการเป็นมูล พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้มีตัณหาเป็นเพื่อนสองท่องเที่ยวไปอยู่สิ้นกาลนาน ย่อมไม่ก้าวล่วงสงสารไปได้ เพราะฉะนั้นการดับตัณหาอันเป็นมูลเหตุของทุกข์ทั้งมวลเสียได้ จึงเป็นความสุขอย่างยิ่ง

ตัณหาจะดับได้ก็เพราะได้ดำเนินตามสายกลางที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ อัน

ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปปะ ความดำริ ชอบ ๑ สัมมาวาจา การเจรจาชอบ ๑ สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ ๑ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ ๑ สัมมาวายามะ การเพียรชอบ ๑ สัมมาสติ การระลึกชอบ ๑ สัมมาสมาธิ การตั้งใจมั่นชอบ ๑ จนบรรลุเป็นพระอรหันต์เท่านั้น

ความเป็นมนุษย์ของเราจะสมบูรณ์ที่สุดก็เพราะได้เข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพาน-ธาตุ อันเกษมจากโยคะ หมดสิ้นทั้งกิเลสและขันธ์ทั้งปวง ไม่ต้องเกิดมาพบกับความทุกข์อีก.

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ

การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เจริญศิลป์ 473/1-2 ตรอกพระยาสิงหเสนี ถนนพระราม 4 เยื้องธนาคารกรุงเทพ สาขาหัวลำโพง กรุงเทพฯ นายประสงค์ วัฒนเวชวิจิตร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 2511409